

**САРДАБИР
ИБОДОВ С.Т.**

**Чонишини сардабир ва
муҳаррири масъул
Юсуфов А.И.**

ҲАЙАТИ ТАҲРИРИЯ

Исмоилов К.И. (педиатрия)
Раҳмонов Э.Р. (сироятшиносӣ)
Саидов А.С. (фалсафа)
Субҳонов С.С. (стоматология)
Саидов Ё.У. (терапия)
Қурбонов К.М. (ҷарроҳӣ)
Юсуфӣ С.Ҷ. (фарматсия)

ШҶҶҶҶҶ ТАҲРИРИЯ

Солиҳов Д.Н.,	Мазӣев М.М.,
Гадоев Б.Ш.,	Раззоқов А.А.,
Қурбонбекова П.Қ.,	Раҳмонов Р.А.,
Холов Ё.Қ.,	Рачабов У.Р.,
Ишонкулова Б.А.,	Султонов Ш.Р.,
Қурбонов С.С.,	Шарофова Н.М.,
Қурбонов Ҷ.М.,	Шерматов Д.С.
Назаров М.Н.,	

Авҷи Зӯҳал

Нашрияи Донишгоҳи давлатии
тиббии Тоҷикистон ба номи
Абӯалӣ ибни Сино

Маҷаллаи илмӣ – амалӣ
ҳар се моҳ чоп мешавад.
Соли 2010 таъсис ёфтааст.

3 (28)

2017

Маҷалла дар Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти
№0124\ МҶ аз 21 июни
соли 2010 ба қайд
гирифта шудааст.

Суроғаи идора: 734003,
Тоҷикистон, шаҳри Душанбе,
ҳиёбони
Рӯдакӣ 139, ДДТТ ба номи
Абӯалӣ ибни Сино
Тел. 228-90-52

МУАССИС:

Донишгоҳи давлатии тиббии
Тоҷикистон ба номи
Абӯалӣ ибни Сино

МУНДАРИЧА

ТИББИ АМАЛӢ

Т.Ғ. Ғайратов, М.Х. Набиев. Баҳодиҳии маҷмӯӣ ва ислоҳи ҳолати системаи лахтабандии хун дар гирифторони бемории синдроми попанчаи диабетикӣ.....	4
М.Х. Набиев, Т.Ғ. Ғайратов. Пешгирии инкишофи оризаҳои фасодӣ дар беморони мубталои синдроми попанчаи диабетӣ.....	8
А.С. Саидов, Б.А. Саидов, М.Х. Ҳакимов, Ш.М. Муродова. Мушкilotи колопрокологӣ дар оила ва роҳҳои бартараф намудани он.....	12
Ҳ.Д. Усмонова, Ш.Б. Эгамова, Н.С. Кароматуллоева. Ҳолати узвҳои ковокии даҳон ҳангоми бемории псориаз.....	16
К.М. Муҳаммадиева, У.С. Раҳимов. Сифати ҳаёти гирифторони бемории барас (Витилиго).....	18
С.А. Таилов, Л.Н. Почонова. Пешгирии паҳншавии гепатитҳо.....	20
С.Ш. Анваровна, Н.Ф. Ниёзова, Н.А. Иноятова, М.Қ. Носирова. Басомади вазни барзиёд ва фарбеҳӣ дар байни кӯдакон ва наврасони ҚТ.....	24
Л.А. Бабаева, А.К. Мачидзода, О.Ф. Ҳайдарова, М.Р. Қодирова, С.Б. Аҳмедов. Зухуроти клиникӣ ва тарзҳои муолиҷаи кӯдакони синни бармаҳали гирифтори бемории сепсис.....	28
Н.А. Абдуллоева, П.Ш. Хучамова, Г.А. Раҳмонова, М.Р. Қодирова. Хусусиятҳои ҷараёни клиникӣ ва муолиҷаи пневмонияи пневмотсистӣ дар кӯдакон.....	31
Г.М. Негматова, Г.Р. Абдурашидова. Ҷараёни бемории гипертонияи шарёӣ дар шахсони миёнсол ҳангоми якҷояшавии дастурҳои анъанавии оилавӣ ва стереотипҳои мардсифати гендерӣ.....	33
М.Х. Юсупова, Г.Р. Абдурашитома, З.Б. Бобоҳочаева. Натиҷаҳои дури муолиҷаи бемории музмини гурдаҳо.....	37
Н.Н. Ҳочаева, К.И. Исмоилов, Р.Ф. Латипов, Н.А. Мирзораҳматов. Хусусиятҳои зинаи ғайриҳоса ва гуморалии масунӣ дар кӯдакони гирифтори камхунӣ норасоии оҳан.....	39

ТИББИ НАЗАРИЯВӢ

Р.А. Раҳмонов, М.Ҷ. Исоқова, М.Т. Ғаниева, Д.П. Зуурбекова, Т.Б. Тоҷиддинов, Д.М. Ҳасаналиева. Иллати асаби чеҳрава хусусиятҳои он аз нигоҳи Сино...	43
Э.Р. Раҳмонов, Ш.Қ. Матинов, А.А. Ворисов. Оби тоза - сарчашмаи ҳаёти солим.....	45
Р.А. Саидмуродова, З.М. Тоштемирова, М.С. Табаров. Дисфунксияи эндотели дар гирифторони шакли ниҳонии бемории пиелонефрити музмин ва пиелонефрити музмин бо гипертонияи шарёӣ.....	50
З.У. Арабова, Ф.А. Шукуров. рН-и хуни шарёӣ зимни норасоии оксиген дар шароити баландкӯҳ.....	53
З.У. Арабова, П.М. Зухурова, З.Х. Истамова. Динамикаи бо оксиген таъминшавии хуни шарёӣ дар одамон дар раванди мутобиқшавӣ ва азнавмутобиқшавӣ ба норасоии оксиген дар баландкӯҳ.....	55
С.Р. Миралиев, И.Ш. Комилов, З.С. Исроилова, Б.С. Рачабова. Арзёбии ҳолати ғизои занони сини соли таваллудӣ дар ноҳияҳои таҷрибавии вилояти Хатлон.....	57

ҒАЙРИТИБӢ

А.И. Юсуфов. Мавқеи фарҳанги соҳавӣ дар танзим ва ҳамгунсозии истилоҳоти анатомӣ.....	60
М.А. Бузургов, П.Қ. Қурбонбекова, З.В. Абдурахмонов. Таассуби динӣ - тавлидгари монеаҳо дар рушди ҷомеаи дунявӣ.....	64
К.А. Абдулҳаев. Маъниҳои ҳамшабеҳ дар Авасто ва Қуръон.....	66
М.В. Урунова. Таъсири зиддигипоксияи шарбати родиолаи помируалай.....	78

РУБРИКАИ НАВ

М.Н. Назаров, Н.М. Назаров, Г.О. Рачабов. Рустаниҳои ҳашаротхӯр ё рустаниҳои гӯштхӯрак.....	81
--	----

ТИББИ АМАЛӢ

БАҲОДИҲИИ МАЧМУӢ ВА ИСЛОҲИ ҲОЛАТИ СИСТЕМАИ ЛАХТАБАНДИИ ХУН ДАР ГИРИФТОРОНИ БЕМОРИИ СИНДРОМИ ПОПАНҶАИ ДИАБЕТИКӢ

Т.Ғ.Ғайратов, М.Х.Набиев

Кафедраи ҷарроҳии умумии №2 (мудири кафедра н.и.т. М.Х. Набиев) -и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино, Беморхонаи шаҳрии клиникии
№3-и ш. Душанбе

Калимаҳои калидӣ: синдроми попанчаи диабетӣ, сулодексид, гиперкоагулятсия, муолиҷаи антикоагулянтӣ.

Муҳиммият. Синдроми попанчаи диабетӣ (СПД) маҷмӯи тағйирёбиҳои анатомӣ-функционалии попанча мебошад, ки сабабгояшон нейропатияи диабетӣ, ангиопатия, остеоартропатияҳои аз инкишофи равандҳои фасодӣ-некрозӣ оризанокшуда мебошанд. Гипергликемияи музмин, дар патогенези диабет ҳамчун қисми ибтидоии спектри боиктидори вайроншавиҳои гормоналӣ-метаболиеро, ки оқибат боиси осеби тақрибан тамоми системаҳои функционалии организм мешаванд, таъриқ мекунад 3,7. Тибқи маълумоти ТУТ, то соли 2013 дар ҷаҳон 374 млн., дар Россия бошад, 3 млн 782 ҳазор нафар гирифтори диабет қанд (ДҚ) буданд. Паҳншавии диабет қанд дар аҳоли аз 2,5 то 3,8% бо ду баробар зиёдшавии шумораи беморон ҳар як 10-15 сол қайд мешавад 1. Басомади инкишофи СПД соҳаҳои охир зиёда аз 5 маротиба афзоиш ёфтааст (дар ҳар як шашум бемори мубталои синдроми диабетӣ(СД)), натиҷаҳои муолиҷаи гурӯҳи мазкури беморон бошад, номатлуб мебошанд 6. Дар ҷаҳон ҳар як 40 сония, ампутатсияи андомҳои поёни марбути гирифторишавии СД иҷро карда мешавад. Дар ҳар сол 1 млн нафар 9,10 аз андом маҳ-

рум мешаванд. Дар Россия ба ҳиссаи ампутатсияи андомҳои поён зимни СД аз 4,2 то 6,4 ба сари 1000 нафар рост меояд 5. Қисмати ҳатмии муолиҷаи нуқсҳои решноку мавтшудаи попанча ҳангоми ДҚ коркарди радикалии ҷарроҳии манбаи фасод, бо минбаъда муолиҷаи ҷароҳати фасодӣ мебошад 4. Нишондод ва техникаи коркарди ҷарроҳии манбаҳои фасод ҳангоми синдроми попанчаи диабетӣ хеле хуб тақмил дода шудаанд 2,5. Натиҷаҳои муолиҷаи ҷароҳатҳои фасодӣ ҳангоми СПД ғайриқаноатбахш мебошанд 8,10. Дар Тоҷикистон то соли 2014 34853 нафар гирифтори бемории ДҚ қайд шудааст, ки аз инҳо 5249 нафар (63,6 ба сари 10000 аҳоли) аввалин маротиба бо ошкоршавии ДҚ, қайд шудаанд. Барои беморони мубталои шаклҳои оризаноки СПД нисбатан хос мушкilotи дербистаришавӣ мебошад.

Мақсади таҳқиқоти мазкур аз омӯзиш ва ислоҳи вайроншавиҳои коагулологӣ ҳангоми шаклҳои оризаноки синдроми попанчаи диабетикӣ иборат аст.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Асоси таҳқиқоти мазкурро натиҷаҳои мушоҳидаҳои клиникӣ ва муолиҷаи 183 гирифтори бемории шаклҳои оризаноки СПД, ки дар шуъбаи БКШ № 3-и Маркази эндокринӣ ва ҷарроҳии фасодӣ-септикий ш. Душанбе муоина

муолича гирифтанд (95 (51,9%)-мард, 88 (48,1%)-зан, ташкил кард. Синну сол: аз 30 то 74- сола. Навъ, вазнинии чараён ва марҳилаҳои СД тибқи таснифоти ТУТ (1985) муайян карда шуданд. СД-и навъи 1-ум дар 12 (6,5%), СД-и навъи 2-юм дар 171 (93,5%) ва дар 7 (3,8%) аввалин маротиба бемории СД ошкор карда шуд. Дар анамнези 98% беморон бемориҳои ҳамроҳикунанда, ки бештар бемории гипертоникӣ - 76,1%, атеросклероз ва БИД - 73,5% ва анемияи дараҷаҳои гуногуни вазнинӣ дар 78,7% беморон қайд шуд, муайян карда шуд.

Баҳодиҳии хусусиятҳои коагулологияи хун ба таҳқиқҳои дараҷаи фибрин ва фибриноген, фибриногени В, тромботест, тобоварии плазма ба гепарин, индекси протромбини ва ПТВ Квик асос ёфт. Дар бемороне, ки гепарини ғайрифраксионӣ (n-90) ва сулодексид (Vessel Due F)(n-93) қабул мекарданд, баҳодиҳии клиникалии самаранокии антикоагулянтҳо гузаронда шуд. Истифодаи гепарин дар вояи профилактикии 2500 ЕД зерӣ пӯст дар як рӯз 4 маротиба ва аз рӯи нишондодҳо вояи муолиҷавӣ то 20000 ЕД дохиливаридӣ, сулодексид - 1200 LSU як маротиба дар як шаборӯз дохили рағ муддати 10 рӯз, сипас муддати 30 рӯз ба дохил ворид кардани 1 капсулагӣ 2 маротиба дар як рӯз пас аз хӯрок нисбатан самарабахштар аст. Ҳолати беморон ҳангоми қабулшавӣ ва назорат аз болои динамикаи он ва чараёни раванди ҷаррохатро тибқи маълумоти усулҳои клиникӣ-озмоишгоҳӣ ва асбобии муоина баҳодиҳӣ кардем. Ҳаҷми осебҳои рағҳои асосии андомҳои поёнро тавассути ангиосканиркунии дуплексӣ таҳқиқ гузоштем.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Дар муолиҷаи маҷмӯии беморо-

ни мубталои ДС муолиҷаҳои мақсадноки антибактериалӣ, дезинтоксикасионӣ, масуниятангезанда, қандислохкунанда, ангиотропии умумимустаҳкамкунанда ва маводи хусусиятҳои реологии хунро беҳтаркунанда, дохил карда шуд. Тибқи нишондодҳо гемотрансфузияи плазмавӣ гузаронда шуд. Ҳангоми қабулшавӣ дар беморон инкишофи гиперкоагулятсияи вазнини сабабгораи гиперфибриногенемия, пастшавии фаъолнокии фибринолиз мушоҳида мешуд.

Миперфибриногенемияи максималӣ ба шаборӯзҳои 3-5-уми пас аз ҷарроҳӣ рост меомад. Танҳо шаборӯзҳои 10-12-ум тамоюли камшавии миқдори фибриноген қайд шуд, вале ин нишондиханда коагулограмма баланд боқӣ монда буд. Ҳолати ҳамаи беморон дар давраҳои тоҷарроҳӣ ва баъдазҷарроҳӣ назорати дақиқи гемокоагулятсионӣ ва муолиҷаи давомнокии патогенетикии антикоагулянтӣ талаб мекард. Дар беморони нисбатан вазнин вайроншавиҳои системаи гемостазро ҳамчун шакли нопурра ва ё гузариши ДВС - синдром (n - 22) баҳодиҳӣ кардан мумкин аст. Ин дар намуни вайроншавиҳои микротсиркуляторӣ ҳам дар сатҳи узвҳои паренхиматозӣ (нокифоягии гурдаву чигар) (n - 12) ва ҳам дар сатҳи ҷароҳат (некрозҳои авҷгиранда) зуҳур меёбад (n - 10).

Аз рӯи маълумоти ангиосканиркунии дуплексӣ дар ин гурӯҳи беморон вайроншавиҳои гемодинамикиро ошкор сохтем. Дар 12 (6,5%) бемор дар рағҳои рону зерӣ зону, дар рағҳои сок - 79 (43,3%), дар рағҳои попанча бошад, 34 (18,6%) аз рӯи навъи стеноз, хунгардиши бетағйир дар 58 (31,6%) беморон мушоҳида шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқоти бактериологӣ нишон доданд, ки тақрибан дар ҳамаи

мушоҳидаҳо ассотсиатсияҳои хоси рушди микроб вучуд доранд. Нисбатан бештар ассотсиатсияҳои стафилококк бо микрофлораи грамманфӣ (клебсиелла, энтеробактерия) қайд шуд. Дар 14,9% мушоҳидаҳо микрофлора дар намуди яккакишти *Staphylococcus*, *Enterococcus*, *Proteus* буд. Аксаран дар ассотсиатсия микроорганизмҳои граммусбати *St.aureus*, *Enterococcus faecalis* мавҷуд буданд.

Омӯзиши системаи гемостаз дар беморони гирифтори бемории СД, бо шаклҳои оризаноки СПД мавҷудияти вайроншавиҳои гемореологии нишонаҳои гиперкоагулятсияро нишон дод, ки бо мурури авҷгирии раванди фасодӣ-мавӣ дучанд мешаванд ва дар навбати худ боиси гипоксияи бофта мешавад. Махсусан зиёд микдори фибрин ва фибриноген қайд шуд, ки дар як қатор беморон мутобиқан то 40-50 мг ва 11-13 г/л расид. Дар 93 беморони мубталои ОФ СПД-и гурӯҳи асосӣ зери анестезияи чузбӣ милзанӣ (кате-

теризатсия)-и раги эпигастралии поёӣ бо дастрасии параректалӣ поёнтар аз ноф, бо истифода аз катетерҳои тамйизии пластикӣ тариқи воридкунии дохилирагии доруҳо иҷро карда шуд. Дар як шаборӯз як маротиба дохили раг бо ёрии насоси микровоягии фаврагии маҳлули сулодексид - 1200 LSU ва 20 мл маҳлули физиологӣ муддати 2 соат давоми 10 рӯз ворид мекардем. Истифодаи сулодексид ба бехтаршавии назарраси нишондиҳандаҳои гемореологӣ (дар қиёс бо натиҷаҳои ибтидоӣ) мусоидат кард.

Ҳамин тавр, вақти лахтабандӣ дар гурӯҳи асосӣ дар фарқият аз нишондиҳандаҳои ибтидоӣ 1,5 маротиба зиёдтар шуда, микдори фибрин ва фибриноген мутаносибан 2,4 ва 2,1 маротиба камтар шуд. Фибриноген В ва тромботест муътадил шуданд. Вақти рекалсификатсияи плазма ва тобоварии плазма ба гепарин мутобиқан 1,9 ва 1,6 маротиба зиёдтар шуд. Индекси протромбиншуда 16,2%-ро ташкил кард.

Ҷадвали 1

Таъсири муолиҷаи мачмӯӣ бо истифодаи маводи сулодексид ба ҳолати гемостаз (M+m)

Нишондиҳандаҳо	Ибтидоӣ (n-183)	Гурӯҳи назоратӣ (n-90)	Гурӯҳи асосӣ (n-93)
Вақти лахтабандӣ тибқи Сухарев, д.	н-1,0±0,4 к- 2,6±0,6	н-1,2±0,6 к-3,1±0,7	н-1,5±0,3 к-4,0±0,6
Фибрин, мг	36,5± 1,2	21,7± 1,5 *	15,9 ±0,8**
Фибриноген, г/л	8,9± 0,3	5,52± 0,3	4,3± 0,1**
Фибриноген В	++++	+++	++
Тромботест, ст	VII	VI	IV – V
Вақти рекалсификатсияи плазма, сон.	49,4 ±4,5	71,9± 4,9	91,2± 5,0
Тобоварии плазма ба гепарин, дак.	338,4 ±46	475,2 ±54	522,7 50
Индекси протромбинӣ, %	106,4± 8	98,6± 7,5	90,2± 8,2

Эзоҳ: * $p<0,05$ эътимодияти фарқият нисбат ба маълумоти ибтидоӣ

** $p<0,05$ эътимодияти тафовут нисбат бо гурӯҳи назоратӣ

Таҳлили натиҷаҳои таҳқиқот нишон дод, ки шаборӯзи 1-уми пас аз ҷарроҳӣ дар ситограммаҳо дар ҳамаи беморон микдори зиёди лейкоцитҳои дегенера-

тивӣ-тағйирёфта, полиморфӣ-ҳастай қайд мешавад. Микдори лейкоцитҳои сегментоҳастай то 80% расид. Пас аз массаҳои некрозӣ тоза кардани ҷаро-

хатҳои фасодӣ, дар ситограммаҳо микдори лейкоцитҳои дегенеративӣ-тағйирёфта, полиморфӣ-ҳастай кам шуда, микдори шаклҳои ҷавони лейкоцитҳои нейтрофилӣ бо сохтори муътадил ва контураҳои дақиқ зиёд шуд. Дар маҷмӯъ дар беморон таҳлили динамикаи элементҳои ҳуҷайравии ситограммаҳо ҷараёни матлуби раванди ҷароҳат ва инъикос мекунад ва ба навъи илтиҳобӣ ва илтиҳобӣ-регенераторӣ мувофиқат мекунад. Зимни гузарондани муолиҷаи маҷмӯи беморони мубталои СПД бо истифодаи сулодексид динамикаи назарраси мусбати раванди ҷароҳат қайд шуд. Муоинаи клиникӣ нишон дод, ки ҳангоми истифодаи сулодексид, рӯзи 9-уми пас аз оғози даври муолиҷа дар 54 бемор ҷароҳатҳо аз бофтаҳои некрозӣ тоза шуда, бо бофтаи гранулятсионии эпителизатсияи фаъоли канорӣ пӯшида шуданд. Дар боқимонда 49 бемор кам шудани фасодрезӣ рӯзи 14-уми пас аз оғози даври муолиҷа қайд шуд. Бо назардошти паҳншавандагии ГНП ва ҳассосияти микрофлора ба антибиотикҳо муолиҷаи антибактериалӣ гузаронда шуд. Аз рӯи мушоҳидаҳои мо, дохили варидворид кардани маводи офлоксатсин (то 1,0 г/дар як шаборӯз) дар якҷоягӣ бо маводи метрогил (то 1,5 г/дар як шаборӯз) ё Селтум (то 1,0 г/дар як шаборӯз) бо метрогил (то 1,5 г/дар як шаборӯз) самари хуби клиникӣ мерасонад.

Асоси муолиҷаи ҷузъии раванди ҷароҳат дар беморони мубталои СПД-ро коркарди ҷарроҳии захм, чоккунии васеи он бо ташреҳи тамоми ҷайбҳо ваззатҳои фасодӣ; чоккунии ҳамаи бофтаҳои потенциалӣ-қобилияти ҳаётидошта; таъмини шароит барои ҷараёни бозгашти комили обияти ҷароҳатро пешбиникунонда, ташкил мекард.

Аломати муътамади қобилияти ҳаётии бофтаҳоро мо дар раванди чоккунии бофтаҳо пайдо шудани хунравии зиёди капиллярӣ, кашиши хуби мушакҳо мешуморем.

Басомади ампутатсияҳои баланд дар беморони гурӯҳи назоратӣ 15 (16,6%), дар гурӯҳи асосӣ бошад, танҳо дар 5(5,3%)-и беморон ташкил кард. Фавтияти умумӣ дар бемороне, ки гепарини ғайрифраксионӣ истеъмол мекарданд (гурӯҳи назоратӣ) 13,3% (12 беморон) қайд шуд. Сабаби асосии марги беморон инфаркти миокард дар 5 ҳолат, дар 2 ҳолат тромбоземболии рағи шуш, дар боқимонда 5 ҳолат сабаби марг зухуроти эндотоксикози давомкунонда буд. Ҳангоми истифодаи сулодексид дар беморони гурӯҳи 5(5,3%) фавтиданд. Муолиҷаи антикоагулянтиро дар якҷоягӣ бо ислоҳи мубодилаи карбогидратҳо, боздории раванди сироятӣ ва ишемияи критикӣ гузарондан мебошад. Танҳо дар якҷоягӣ истифода шудани ин тадбирҳои муолиҷавӣ ба муътадилшавии нишондиҳандаҳои гемокоагулятсионӣ ва ба кам шудани хавфи оризаҳои рағҳо ва тромботикӣ мусоидат мекунад. Зимни муолиҷаи маҷмӯӣ дар беморони мубталои СПД бо истифодаи сулодексид динамикаи мусбати раванди ҷароҳат қайд шуд ва ислоҳи самарабахши вайроншавиҳои коагулятсионӣ ва профилактикаи оризаҳои тромботикиро таъмин кард.

Ҳамин тавр, истифодаи маводи сулодексид дар маҷмӯи муолиҷаи консервативӣ ва ҷарроҳии шаклҳои оризаноки синдроми попанҷаи диабетикӣ ислоҳи нисбатан самараноки вайроншавиҳои коагулятсионӣ ва профилактикаи оризаҳои тромботикиро таъмин мекунад, ки дар натиҷа микдори ампутатсияҳо ва фавтияти госпиталиро кам мекунад.

Хулоса. Маводи сулодексид дараҷаи фибриногенро бозътимод кам, фаъолнокии фибринолитикии хунро зиёд ва ислоҳи самарабахши вайроншавиҳои коагулятсиониро таъмин мекунад. Гузарондани муолиҷаи антикоагулянтро дар якҷоягӣ бо ислоҳи мубодилаи карбогидратҳо,

боздории раванди сироятӣ ва ишемияи критикӣ гузарондан лозим аст. Танҳо дар якҷоягӣ истифодаи шудани ин тадбирҳои муолиҷавӣ муътадилшавии нишондиҳандаҳои гемокоагулятсиониро таъмин карда, ҳавфи оризаҳои раг ва тромботикиро кам мекунад.

Адабиёт

1. Абдуллоев Д.А., Юсупова Ш.Ю., Набиев М.Х. ва др. Дифференцированное лечение синдрома попанчай диабетки , осложнённого гнойно-некротическими процессами//Вестник Авиценна. 2014; (2):69-73.
2. Войнов А. В., Бедров А.Я., Войнов В.А. Синдром "диабетической стопы" // Вестн хир 2012. №3. С. 106-109.
- 3.Осинцев Е.Ю., Слободской А.Б., Мельситов В.А. ва др. Оптимизация аспиратсионно-промывного дренирования гнойных ран. Вестн. хир.2012. №5.С.61-64.
- 4.Петрова В.В., Спесивцев Ю.А., Ларионова В.И. ва др. Патогенетические и клинические особенности течения гнойно - некротических осложнений синдрома попанчай диабетки : Обзор//Вестн. Хир. 2010. №2.С.121-124.
5. Сунцов Ю.И., Болотская Л.Л., Маслова О.В., Казаков И.В.Эпидемиология сахарного диабета и прогноз его распространённости в Российской Федерации.Сахарный диабет. 2011; (1): 15-18.
6. Суковатых Б.С., Панкрушева Т. А., Абрамова С. А.. Оптимизация лечения гнойных ран и больных с синдромом диабетической стопы. Вестник хирургии имени И.И.Грекова. Том 173. №3. 2014. С. 28-32.
- 7.Юсупова Ш.Ю., Набиев М.Х., Зокиров Р.А. ва др. Распространённость осложнённых форм синдрома попанчай диабетки в Республике Таджикистан// Вестник Авиценна. 2015; (4):13-18.
8. Sreeramoju P., Porbandarwalla N.S., Arango J. et.al. Recurrent skin and soft tissue infections due to methicillin-resistant Staphylococcus requiring operative debridement/ /Am. J. Surg. 2011. Vol.201, (2):P.216-220.

ПЕШГИРИИ ИНКИШОФИ ОРИЗАҲОИ ФАСОДӢ ДАР БЕМОРОНИ МУБТАЛОИ СИНДРОМИ ПОПАНЧАИ ДИАБЕТӢ

М.Х.Набиев, Т.Ғ.Ғайратов

Кафедраи ҷарроҳии умумии №2 (мудирӣ кафедра н.и.т. Набиев М.Х.)-и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Калимаҳои калидӣ: диабети қанд, синдроми попанчай диабетӣ, оризаҳои фасодӣ.

Мухиммият. Синдроми попанчай диабетӣ (СПД) - маҷмӯи тағйирёбии анатомӣ-функционалии попанча мебо-

шад, ки сабабгорашон нейропатияи диабетӣ, ангиопатия, остеоартропатияҳои аз инкишофи равандҳои фасодӣ-мавӣ оризанокшуда мебошанд. Гипергликемияи музмин, дар патогенези диабет ҳамчун қисми ибтидоии таъсири боиктидори вайроншавиҳои гормоналӣ-метаболиеро, ки оқибат боиси осеби тақрибан тамоми системаҳои функционалии организм мешавад, таъриқ мекунад 3,7.

Тибқи маълумоти ТУТ, то соли 2013 дар ҷаҳон 374 млн., дар Русия бошад, 3 млн 782 ҳазор нафар гирифтори диабетӣ қанд (ДҚ) буданд. Паҳншавии диабетӣ қанд дар аҳоли аз 2,5 то 3,8% бо ду баробар зиёдшавии шумораи беморон ҳар як 10-15 сол қайд мешавад 1. Басомади инкишофи синдроми попанҷаи диабетӣ (СПД) солҳои охир зиёда аз 5 маротиба афзоиш ёфтааст (дар ҳар як шашум бемори мубталои СД), натиҷаҳои муолиҷаи гурӯҳи мазкури беморон бошад, хуб нестанд 6. Дар ҷаҳон ҳар як 40 сония ампутатсияи андомҳои поёни марбути гирифтورشавии СД иҷро карда мешавад, дар як сол бошад, 1 млн нафар 9,10 аз андом маҳрум мешаванд. Дар Русия дар як ба ҳиссаи ампутатсияи андомҳои поён зимни СД аз 4,2 то 6,4 ба сари 1000 нафар рост меояд 5.

Қисмати ҳатмии муолиҷаи нуқсҳои решноку мавтшудаи попанҷа ҳангоми ДҚ коркарди радикалии ҷарроҳии манбаи фасод, бо минбаъда муолиҷаи ҷароҳати фасодӣ мебошад 4. Нишондод ва техникаи коркарди ҷарроҳии манбаъҳои фасод ҳангоми синдроми попанҷаи диабетӣ хеле хуб тақмил карда шудаанд 2,5. Натиҷаҳои муолиҷаи ҷароҳатҳои фасодӣ ҳангоми СПД ғайриқаноатбахш мебошанд 8,10. Дар Тоҷикистон то соли 2014 34853 нафар гирифтори бемории ДҚ қайд шудааст,

ки аз инҳо 5249 нафар бо ошкоршавии аввалини ДҚ мебошанд (63,6 ба сари 100000 нафар) ва барои беморони мубталои шаклҳои оризаноки СПД мушкилоти дер бистаришавӣ нисбатан хос мебошад.

Мақсади таҳқиқоти мазкур аз пешгирии инкишофи оризаҳои фасодӣ ҳангоми синдроми попанҷаи диабетӣ дар марҳилаи тогоспиталӣ иборат буд.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Асоси таҳқиқотро натиҷаҳои муоина ва муолиҷаи клиникаи 183 беморони гирифтори шаклҳои оризаноки СПД, ки дар шӯъбаи ҷарроҳии БШК № 3-и Маркази ҷарроҳии эндокринӣ ва фасодӣ-септикӣ бистарӣ буданд, ташкил кард. Мардон - 95 (51,9%), занҳо - 88 (48,1%) - ро ташкил карданд. Синни беморон аз 30 то 74-сола. Навъ, вазнинии ҷараён ва марҳилаи ДҚ мутобиқи таснифоти ТУТ (1985) муайян карда шуд. ДҚ-и навъи 1-ум дар 12 (6,5%), ДҚ навъи 2-юм дар 171 (93,5%) ва дар 7 (3,8%) гирифтори бемории ДҚ аввалин маротиба ошкор шуд. Дар анамнези 98% беморон бемориҳои ҳамроҳикунанда ошкор шуд, ки дар байни онҳо бештар бемории гипертоникӣ - 76,1%, атеросклероз ва БИД - 73,5% ва анемияи дарҷаҳои вазнинии гуногун дар 78,7% беморон қайд шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Сабабҳои асосии бистаришавии беморон ва мурочиат ҷиҳати ёрии ҷарроҳӣ вайроншавиҳои авҷгирандаи трофикӣ дар бофтаҳои попанҷа, решҳо, равандҳои фасодӣ-илтиҳобӣ ва мавӣ (гангренаи ангуштон ё худӣ попанҷа ва ноҳияҳои дисталии андомҳои поён) буданд. Беморони пеш аз ин вобаста ба оризаи попанҷаи диабетӣ ҷарроҳишуда 18 (9,2%), муолиҷаи консервативӣ гузаронда - 6 (2,4%) - ро ташкил карданд. Дар байни ҷарроҳишудагон

барои ёрии ҷарроҳӣ бештар беморони гирифтори осеби андоми ипсилатералӣ (40,4%) мурочиат мекарданд. Барои беморони гирифтори шаклҳои оризаноки СПД мушкilotи дер бистаришавӣ нисбатан хос мебошад. Муддати то 14 шаборӯз аз оғози беморӣ 64 (34,9%) бемор, аз 15 рӯз то як моҳ 74 (40,5%), зиёда аз як моҳ 45 (24,1%) бемор қабул шуд. Дер мурочиат кардани беморон боиси паҳншавии раванди фасодӣ-мавтӣ дар 35 (19,1%) бемор гардид, ки ба онҳо ампутатсияҳои баланд иҷро карда шуд. Дар давраи баъдӣ-ҷарроҳӣ, 12 (34,2%) бемор фавтид. Ба боқимонда 148 (80,9%) бемор ҷарроҳӣҳои хурд амалӣ карда шуд.

Таҳлили натиҷаҳои муолиҷаи ҷарроҳӣ нишон медиҳад, ки даҳолатҳои хурди ҷарроҳӣ ҳангоми равандҳои фасодӣ-мавтиро ҳамчун давраи тайёри ба ампутатсияи минбаъдаи андом шуморидан нашоёд. Даҳолатҳои хурди ҷарроҳӣ ба ампутатсияҳои дисталӣ, камсарфи андомҳои поён бо мақсади нигоҳдории андом ва ақаллан функцияи таъғоҳии он дохил мешаванд. Ба тамоми 148 (80,9%) амалҳои гуногуни ҷарроҳӣ (621) иҷро карда шуд. Ба 12 бемор яктогӣ ҷарроҳӣ, аз 7 то се ҷарроҳӣ ба 58 ва аз чор шаш ҷарроҳӣ ба 42 бемор ва зиёда аз 7 ҷарроҳӣ ба 36 бемор иҷро карда шуд. Пас аз ҷарроҳӣҳои хурд дар 4 (2,7%) бемор ампутатсияҳои баланди марҳилавӣ иҷро карда шуд.

Сабаби зиёдшавии басомади ҷарроҳӣҳои хурд даҳолатҳои такрорӣ ба попанча вобаста ба раванди давомкунандаи фасодӣ-мавтӣ мебошад. Басомади нисбатан зиёди даҳолатҳои хурди ҷарроҳӣ дар некрэктомиаҳои марҳилавӣ қайд шуд. Басомади некрэктомиаҳои марҳилавӣ аз ду то се ва зиёда аз ин ҳолатҳо ба як беморро ташкил

кард. Таҳлили қиёсии маводи клиникӣ шаҳодат бар он медиҳад, ки ҳангоми иссеченияи ибтидоӣ ё марҳилавии решҳои нейропатикӣ дар раванди муолиҷаи маҷмӯӣ суръати илтиёми онҳо дар қиёс бо тарзи анъанавӣ, ки санатсияи ҷарроҳии решро истисно мекунад, ду маротиба тезтар мешавад.

Фавтияти умумӣ 8,2%-ро ташкил кард. Сабабҳои асосии марги беморон нокифоягии шадиди дилу рағҳо ва эндотоксикози давомкунанда буд. Резексияҳои метатарзалӣ ва экзартикулятсияи ангуштони попанча дар 82,1% ҳолатҳо сабаби такроран бистаришавӣҳои беморони гирифтори осеби ипсилатералии андом дар натиҷаи сари вақт ислоҳнакунии ортопедии вайроншавиҳои функцияи таъғоҳии попанча шуданд.

Ба профилактикаи инкишофи равандҳои фасодӣ-мавтӣ ҳангоми ДҚ дар марҳилаи тогоспиталӣ диққат махсус дода мешавад. Ҷалб кардани табибони оилавӣ ва дигар мутахассисон (эндокринологҳо, ҷарроҳон, терапевтҳо, невропатологҳо ва диг.) ба профилактикаи оризаҳои фасодӣ тарзи маҷмӯии расондани ёри ба беморони мазкурро ба дараҷаи тогоспиталӣ таъмин мекунад ва бо ин ташаккули равандҳои фасодӣ-мавтӣ пешгирӣ карда мешавад, ки ин тавассути нормогликемия, диетотерапия, омӯзондани беморон оиди нигоҳубини попанчаҳо, нохунҳо, интиҳоби дуруст ва пӯшидани пойафзолҳо ва бурдани тарзи дурусти ҳаёт муяссар мегардад.

Солҳои пеш профилактикаи СПД-ро ҳамчун истифодаи васеи ангиопротекторҳо мефаҳмиданд, зеро чунин шуморида мешуд, ки дар инкишофи ин патолгия омили асосии патогенетикӣ ангиопатияи рағҳои андомҳои поён мебошад. Аммо таҳқиқоти сорлҳои

охир нишон доданд, ки ангиопатияҳо дар кам маврид инкишофи решҳои диабетикӣ попанчаро муайян мекунад.

Айни ҳол, дар инкишофи решҳои диабетикӣ асосӣ ба полинейропатияи диабетикӣ сенсомоторӣ ва ҳассосияти ба он попанча ва тағйирёбиҳои шакли он дода мешавад, ки таҳқиқоти мо низ инро тасдиқ мекунад: аз 183 гирифтори бемории СПД дар 160 нафар дар натиҷаи пастшавии ҳассосият, осеби сари вақт ошкорнашудаи попанча сабаби инкишофи решҳои диабетикӣ ва гангрена шуданд. Решҳои трофикии андомҳои поён дар мушоҳидаҳои мо дар 65 беморон, деформатсияи попанча ва остеоартропатия дар 30 ҳолат дар натиҷаи полинейропатияи диабетикӣ инкишоф ёфт. Камшавии ҳассосияти дард ва ҳисси бугумҳо боис бар он мешавад, ки ташаккули реш ноаён мемонад. Аксаран бо сабаби ҳассосияти кам беморон аз ҳифзи таъсирҳои гуногуни зараррасонандаи муҳити беруна (масалан ҳароратҳои баланд ё нурҳои ултрабунафш) маҳруманд, ки дар таҳқиқҳои мо дар 71 (38,7%) бемор ин ҳол мушоҳида шуд.

Мавҷудияти нейропатия дар беморон бисёр вақт шикастагиҳои худбахудии устухонҳои попанча (31 бемор)-ро ки дар клиника танҳо ҳангоми муоинаи рентгенологӣ ошкор мешуд, пинҳон мекард (мепӯшонд).

Табибони оилавӣ ҳангоми муайян кардани беморони на танҳо мубталои шаклҳои оризаноки синдроми попанчаи диабетӣ, балки ҳангоми муайян-

кунии мавҷудияти попанчаи диабетии дараҷаи I-ум низ бояд беморонро ба шубҳаҳои махсус барои муолиҷаи профилактикӣ равон кунанд.

Ҳамин тавр, сари вақт ошкор кардани беморони гирифтори синдроми попанчаи диабетӣ ва гузарондани омӯзиши профилактикӣ доир ба нигоҳубини попанчаҳо, бо таъмини назорати оптималии метаболикӣ, омӯзондани беморон худназорати диабет ва профилактикаи маҷмӯӣ дар давраи тогоспиталӣ ба кам шудани басомади беморӣ ва муҳлатҳои бистаришавӣ имкон медиҳанд, ки боиси камшавии миқдори ампутатсияҳо ва оқибатҳои фавтияти гирифтронии иллатҳои фасодӣ-мавтии попанчаҳо зимни ДҚ мешавад.

Хулоса. Муолиҷаи чарроҳии шаклҳои оризаноки СПД-ро ҳамчун марҳилаи барқароршавии маҷмӯии байни дисциплинарии беморон, ки натиҷаҳои он, пеш аз ҳама аз мақсаднокӣ ва адекватии чораҳои профилактикӣ дар марҳилаи тогоспиталӣ, бистарикунии саривактии беморон дар муассисаҳои махсуси муолиҷавӣ вобастагӣ дорад. Сари вақт ошкор кардани гирифтронии бемории синдроми попанчаи диабетӣ ва профилактикаи маҷмӯӣ дар марҳилаи тогоспиталӣ ба кам кардани басомад ва муҳлатҳои бистаришавии дер имкон медиҳанд, ки ин ба кам шудани миқдори ампутатсияҳо ва кам шудани оқибатҳои фавтият дар беморони мубталои иллатҳои фасодӣ-мавтии попанча зимни ДҚ мусоидат мекунад.

Адабиёт

1. Войнов А. В., Бедров А.Я., Войнов В.А. Синдром "диабетической стопы" // Вестн хир 2012. №3. С. 106-109.
2. Дубошина Т. Б., Яйлахнян К. С. Оптимизация хирургического лечения больных с осложненными формами диабетической стопы. "Вестн. Хир. 2008 №2. С.98-100.

3. Магомедов С.Н., Ермолов А.С. "Предупреждение высоких ампутаций нижней конечности у больных с диабетической стопой", Русский Медицинский журнал, 1998 г., №5, стр. 21-26.
4. Осинцев Е.Ю., Слободской А.Б., Мельситов В.А. и др. Оптимизация аспирационно-промывного дренирования гнойных ран. Вестн. хир. 2012. №5. С. 61-64.
5. Павлов Ю.И. Анализ основных причин низкой эффективности оказания помощи при гнойно-некротических осложнениях синдрома диабетической стопы. Вестн. Хир. 2007. №5. С. 28-31.
6. Петрова В.В., Спесивцев Ю.А., Ларионова В.И. и др. Патогенетические и клинические особенности течения гнойно - некротических осложнений синдрома диабетической стопы: Обзор//Вестн. Хир. 2010. №2. С. 121-124.
7. Светухин А.М., Амирасланов Ю.А., Земляной А.Б. и др. "Особенности нарушений системы гемостаза и их коррекция у больных с гнойно-некротическими формами синдрома диабетической стопы" Хирургия, 2006 г., №10, стр. 30-34.
8. Суковатых Б.С., Панкрушева Т. А., Абрамова С. А.. Оптимизация лечения гнойных ран у больных с синдромом диабетической стопы. Вестник хирургии имени И.И.Грекова. Том 173. №3. 2014. С. 28-32.
9. Dinh T.L. Veves A Treatment of diabetic ulcers Dermatol. Ther. 2006. №6. P. 348-355.
10. Clayton W., Elasy T. A review of the pathophysiology, classification, and treatment of foot ulcers in diabetic patients Clinical diabetes. 2009. Vol. 27. №2. P/ 52-58.

МУШКИЛОТИ КОЛОПРОКОЛОГӢ ДАР ОИЛА ВА РОҲҲОИ БАРТАРАФ НАМУДАНИ ОН

А.С. Саидов, Б.А. Саидов, М.Ҳ. Ҳакимов, Ш.М. Муродова

Кафедраи ҷарроҳи умумии №1 (мудири кафедра н.и.т., дотсент
О.С. Боймуродов)-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Солимгардонии оила аз солимгардонии маънавӣ, иҷтимоӣ ва тиббӣ иборат буда, оилаи солим асоси ҷомеаи солимро ташкил медиҳад. Бино бар ин, ҳукумати ҷумҳурӣ солимгардонии оила ва ҷомеаро самтҳои афзалиятноки худ шуморида ба ин масъала диққати махсус медиҳад. Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҳамаи вохӯриҳояшон бо кормандони соҳаи тиб инро таъкид намуда, аз кормандони соҳаи тандурустӣ талаб менамоянд, ки хизмарасонии тиббӣ ба оила ва ҷомеа дар сатҳи

баланд расонида шавад. Аз ин рӯ, аз тарафи Президенти кишвар соли 2015-ро эълон намудани "Соли оила" ин боз ҳам ҷалб намудани диққати ҷомеа ба рои беҳтар намудани ҳамаи ҷабҳаҳои солимӣ ва оромии оила мебошад. Солимии ҷомеа ба солимии оила ва солими оила ба солимии аъзоёни он вобаста аст. Дар солимгардонии тиббии оила ва ҷомеа нақши илми тиб, муассисаҳои тиббӣ ва кормандони соҳаи тандурустӣ хеле баланд мебошад. Вале мутаассифона як гурӯҳи бемориҳои муайян, аз ҷумла бемориҳои прокто-

логӣ солимии оилавино ҳалалдор ме-намоянд ва ҳатто сабаби вайроншавии оила мегарданд.

Мақсади таҳқиқот. Беҳтар намудани роҳҳои ҳалли мушкилоти проктологӣ дар оила.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Таҷриба ва таҳқиқоти мо нишон медиҳанд, ки бемориҳои проктологӣ, ки мушкилоти оилавино эҷод менамоянд ва баъзан сабаби вайрон шудани оила мегарданд инҳоянд:

- даридани чатани занҳо баъд аз таввалуд кардани кӯдак
- нуксони модарзодии гуногунии чатан ва маҳбал (атрезия, эктопия)
- носурҳои ректовагиналӣ (байни рӯдаи рост ва маҳбал)
- ректоселе, систоселе
- фаромадани бачадон ва рӯдаи рост
- илеостома ва колостома.

- норасоии ҳалқамушаки мақъад.

Аслан 5 гурӯҳи бемориҳои аввали мазкур фақат дар занҳо воқеъафтад ва дар вақти алоқаи ҷинсӣ мушкилот ба вуҷуд меорад, баъзан ҳатто ин амал ғайриимкон мешавад. Дар ин ҳол, зан бояд ба табиб муроҷиат намуда, аз муоинаи тиббӣ гузарад.

Ду ҳолати охирин - колостома, илеостома ва норасоии мақъад дар ҳарду ҷинс воқеъафтад ва агар ин ҳолат то издивоҷ вуҷуд дошта бошад онҳо наметавонанд оила солим барпо намо-янд.

Дар давоми 30 сол дар шӯъбаи колопроктологии БКШ №5, Маркази колопроктологии шаҳри ва Маркази ташхису табобатии ДДТТ зиёда аз 1398 нафар беморон бо ташхисҳои дар боло нишондода шуда табобат гирифтанд, аз он ҷумла:

№	Номгӯи беморӣ	миқдор	%
1	даридани чатани занҳо баъд аз таввалуд кардани кӯдак	650	48 %
2	нуксони модарзодии чатан ва маҳбал (атрезия, эктопия)	45	3 %
3	носурҳои ректовагиналӣ (байни рӯдаи рост ва маҳбал)	135	8,7 %
4	ректоселе, систоселе	128	8 %
5	фаромадани бачадон ва рӯдаи рост	150	9,6 %
6	илеостома ва колостома.	230	14,8 %
7	норасоии ҳалқамушаки мақъад	210	13,5 %
Ҷамагӣ:	7 гурӯҳ	1548	100 %

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Бояд қайд кард, ки сабаби ба мо муроҷиат намудани беморон дар бисёр маврид на беморӣ, балки вайрон шудани муносибати оилавӣ (75 %) байни зану шавҳар буд. Аз ин миқдор 25 % -и онҳо дар ҳолати вайроншавии оила қарор доштанд.

Барои муайян намудани ташхис, ба ғайр аз муоина ва таҳқиқоти клиникӣ мо ҳолати руҳӣ - асабии онҳоро омӯхтем. Барои ин, ба ғайр аз суҳбат, мо аз усули тестӣ, ки кафедраи физиоло-

гияи ДДТТ пешниҳод намудааст, истифода бурдем. Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки дар ҳама мавридҳо ҳолати руҳӣ - асабии занҳо коҳиш ёфта буд. Дар 52 %-и онҳо ҳолати асабонӣ ва дар 30 % нишонаҳои депрессия мушоҳида карда шуд. Дар якҷанд нафари онҳо ҳатто нишонаҳои дилхунукӣ аз зиндагӣ, фикрҳои худкушӣ қайд шуд.

Ҷамаи беморони мазкур ҷарроҳӣ карда шуданд, ки натиҷаи он дар ҷадвал оварда шудааст.

Номгӯи бемориҳо	Миқдор	Намуди ҷарроҳӣ	Такроршавии беморӣ
Даридани баъд аз таввалудии чатан	650	Сфинктеролеваторопластика	6 (0,9 %)
Нуксони модарзодии чатан ва маҳбал (эктопия, атрезия)	45	Бартараф намудани нуксон, пластикаи маҳбал.	-
Носурҳои ректовагиналӣ	135	Бартараф намудани носур	2 (1,5 %)
Ректоселе, систоселе	128	Бартараф намудани ректоселе ва систоселе, колпорафийи девораҳои маҳбал	
Фаромадани бачадон ва рӯдаи рост	150	Утеронексия, ректопексия бо сфинктеролеваторопластика	2 (1,3 %)
Илеостома, колостома	230	Бартараф намудани илеостома ва колостома	-
Норасогии ҳалқамушаки маъъад	210	Сфинктеропластика	4 (2%)
Ҳамагӣ	1548	6	14 (0,9%)

Тавре аз чадвал бармеояд, бештар беморон бо даридани баъди таввалудкунии чатан (48%), бо носурҳои сунъии рӯда (14,8%) ва норасогии ҳалқамушаки маъъад (13,5%) мушоҳида карда шуданд. Нуксони модарзодии чатан нисбатан камтар (3%) мушоҳида карда шуд.

Нисбати даридани чатан ҳаминро бояд қайд кард, ки ин ҳолат асосан дар занҳое мушоҳида шуд, ки дар хона таввалуд карданд. Азбаски дар ин маврид табиб - гинеколог ҳузур надорад, омили "ҳимояи чатан" дар вақти таввалудкунӣ иҷро карда намешавад ва дар натиҷа чатан медарад. Бо сабабҳои гуногун занҳо сари вақт ба табиб муроҷиат намеkunанд. Баъд аз пайдо шудани мушкilot дар саломатӣ маҷбур мешаванд, ки ба проктолог муроҷиат намоянд. Ҳамаи 650 нафар занҳои ба мо муроҷиат карда ҷарроҳӣ карда шуданд. Ба онҳо ҷарроҳии сфинктеролеваторопластика бо усули А.Н. Қаҳоров газаронида шуд. Дар 6 ҳолат (0,9%) бо сабаби фасодгирии захм беморӣ аз сари нав такрор шуд. Баъд аз такроран ҷарроҳӣ гузаронидан, ҳамаи онҳо шифо ёфтанд.

Осеби чатан ва маҳбал дар 45 нафар мушоҳида карда шуд. Бояд қайд кард, ки бисёри духтарон дар ин ҳолат то ба шавҳар баромаданашон намедонистанд, ки онҳо нуксони модарзоди до-ранд. Баъд аз ба шавҳар баромадан, вақте, ки мушкilot дар алоқаи ҷинсӣ байни зану шавҳар пайдо шуд, онҳо аз бемории худ хабардор шуданд. Аксари волидайнӣ ин духтарон никоҳи хешу таборӣ доштанд. Ба ҳамаи онҳо ҷарроҳии пластикии маҳбал аз рӯда ва ба ҷои муқаррарӣ кучонидани маъъад гузаронида шуд. Дар баъзе мавридҳо онҳо таъҷилан бо ташҳиси даридани маҳбал бистарӣ ва ҷарроҳӣ карда шуданд. Роҳи пешгирии чунин авориз ин пеш аз издивоҷ аз муоинаи табиб - гинеколог гузаронидани духтарон мебошад.

Носурҳои ректовагиналӣ дар 8,7 % беморон мушоҳида карда шуд. Сабабҳои ин осеби маҳбал ҳангоми таввалуди кӯдак бо истифодабарии асбобҳои акушерӣ, алоқаи нодурусти ҷинсӣ, аномалияи маҳбал, бартолинит ва паропрктит буданд. Ба ҳамаи онҳо ҷарроҳии бартарафкунии носур бо усули пешниҳодкардаи мо гузаронида шуд.

Дар 8% беморон ректоселе ва систоселе мушоҳида карда шуд. Сабаби инро беморон ба қабзияти музмин, таввалуди вазнин ва кори вазнин пайваст намуданд. Ин ҳолат боиси мушкилии қазои ҳочат ва дошта натавони стани пешоб мешавад. Ба онҳо ҷарроҳии бартарафкуни ректоселе ва систоселе бо истифодабарии колпорифии пеш ва ақиб гузаронида шуд.

Фаромадани бачадон ва рӯдаи рост дар 9,6 % беморон мушоҳида карда шуд, ки ин нишонаи сустии мушакҳои қаъри косо нишон медиҳад.

Ин ҳолат дар занҳое бештар вмехӯрад, ки бисёр ва ё вазнин таввалуд кардаанд. Ба ин гурӯҳи беморон ҷарроҳии утеропексия ва ректопексияро бо якҷоягии сфинктеролеваторопластика гузаронидем. Фақат дар 2 нафар бемори ин гурӯҳ такроршавии беморӣ мушоҳида карда шуд. Баъд аз ҷарроҳии такрорӣ онҳо сихат шуданд.

Дигар мушкilotи оилавӣ ин бемориҳои илеостома ва колостома мебошанд. Миқдори чунин беморон 14,8 % - ро ташкил дод. Ин ҳолати ғайриодӣ мебошад, ки беморон онро қатъиян қабул намеkunанд. Стома фаъолияти беморро маҳдуд гардонидани нигохубини он малакаҳои махсусро талаб менамояд ва на ҳамаи беморон аз уҳдаи ин мебароянд. Дар ин маврид, ҳар ду азоби руҳӣ мекашанд, вале ин азоб дар занҳо бештар мушоҳида карда шуд. Аксари беморони ин гурӯҳ дигар шудани муносибати ҳамсари худро дар оила ба стома вобаста намудаанд. Бинобар ин, онҳо зудтар бартараф намудани стомаро талаб менамоянд.

Ҳамаи беморони гирифтори стомаи муваққатӣ баъд аз 4 моҳи ҷарроҳии аввала бо усулҳои гуногун ҷарроҳӣ карда шуданд. Дар мавриди стомаи

доимӣ гузаронидан, суҳбати махсус ва ёд додани малакаҳои хусусӣ ба бемор, тавсия намудани ҳалтачаҳои махсуси замонавӣ барои стома қобили қабул аст. Азбаски ин амалҳо беморонро қонё намегардонанд, баъзан мо ба қадри имкон ин намуди стомаҳоро низ бо усули ҷарроҳӣ бартараф намудем.

Бемории дигари мушкilotи оилавиро бавучудоранда ин норасоии ҳалқамушаки маънад мебошад. Ин ҳолат дар 13,5 % беморон мушоҳида карда шуда, барои ҳар ду чинс як хел мушкilotро ба вучуд меоварад. Сабабҳои ин беморӣ гуногун буданд. Ба ин гурӯҳи беморон мо усулҳои гуногуни ҷарроҳии сфинктеропластикаро гузаронидани, баъди ҷарроҳӣ табобати консервативиро низ таъйин намудем, ки он натиҷаи хеле хуб дод. Тавре аз ҷадвал бармеояд, 98 % беморони ин гурӯҳ сихат шуда, такроршавии беморӣ ҳамагӣ дар 2 % беморон қайд шуд.

Баъд аз гузаронидани муолича мо ҳамаи беморонро бо усули анкетаронии махсус пурсиш гузаронидем. Ҳамаи онҳо хеле хуб шудани ҳолати руҳӣ ва муносибати оилавии худро эҳсос намуданд ва ҳатто баъзе оилаҳои вайроншуда аз сари нав барқарор шуданд.

Хулоса. Мушкilotи колопроктологӣ дар оила бартарафшавандаанд ва барои ҳалли ин бояд ҳамсарон сари вақт ба табиб - колопроктолог муроҷиат намоянд. Барои муайян намудани нуксонҳои модарзодии чатан, муоинаи пеш аз издивоҷии духтарон аз тарафи табиб - гинеколог зарур аст. Барои ҳалли ин масъалаҳо баланд бардоштани сатҳи фарҳанги тиббии аҳоли (ташкिल намудани суҳбату маърузаҳои махсус, табиғот ва ғайра) зарур мебошад.

Адабиёт

1. А.М. Аминев. Дастурамал аз проктология, Т.1- 4, с. 1965-79.
2. В.Д. Федоров, Ю.В. Дульцев, Проктология, М, с. 1999
5. В.Л. Ривкин, Колопроктология, М. с. 2011

ҲОЛАТИ УЗВҲОИ КОВОКИИ ДАҲОН ҲАНҒОМИ БЕМОРИИ ПСОРИАЗ

Х.Д. Усмонова, Ш.Б. Эгамова, Н.С. Кароматуллоева

Кафедраи дерматовенерология (мудири кафедра д.и.т.
К.М. Муҳаммадиева) -и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Бемории псориаз бемории мултифакториалии музмини илтиҳобиест, ки аломатҳои асосии морфологии он гиперпролифераумияи кератинотситҳо дар якҷоягӣ бо тафрикаи нопурраи онҳо ва бо бемории апоптоз ва илтиҳоби масунӣ ҳамроҳикунанда мебошанд.

Тамоюли бемории псориаз сабабҳои генетикӣ доранд (1). Аксарияти беморон (2/3) аз навъи якуми бемории псориаз азият мекашанд (саршавии беморӣ то 20 - 30-солагӣ). Омилҳои барангезанда метавонанд таъсирҳои чӯзӣи пролифератсияи кератинотситҳоро фаъолкунанда ва фаъолнокии Т-лимфотситҳои олигеоклоналӣ шаванд.

Реаксияи изоморфӣ (феномени Кёпнер), дар гирифтронии бемории псориаз, ки дар ҷойи ҷароҳати механикӣ ба вучуд меояд, мисоли равшани он ба ҳисоб меравад, ки вайроншавии раванди пролифератсияи кератинотситҳо дар баъзе ҳолатҳо метавонад оқибати талафи яклухтии эпидермис гардад (2).

Қайд кардан ба маврид аст, ки ба муваффақияти муолиҷаи ҳама гуна бемории пайдоишаш номуайян, ки бешубҳа бемории псориаз низ ба он шомил аст, аз мавҷудияти имконпазирии таъсир ба микдори максималии қисмҳои патогенез вобаста аст.

Ҳалли мушкилоти ёрии тахассусӣ ба гирифтронии бемории музмини дерматозӣ таҳлили ҳаматарафаи сабабҳое, ки боиси инкишоф ва такроршавии беморӣ мешаванд, талаб менамояд. Дар байни ҳамаи омилҳои мусоидаткунандаи инкишофи бемории псориаз патологияи ковокии даҳон, ки манбааш сирояти музмин мебошад, аҳамияти калон дорад (1,2,3).

Мақсади таҳқиқот: муайян намудани ҳолати узвҳои ковокии даҳон дар беморони гирифтори бемории псориаз.

Мавод ва усули таҳқиқот. Таҳти назорат 120 нафар гирифтори бемории псориаз қарор доштанд, ки аз онҳо 100 (83,3%) нафарашон гирифтори шакли паҳнғашта ва 20 нафари дигар гирифтори шакли маҳдуди беморӣ буданд. Синни беморон аз 16 то 73- соларо ташкил медод, ки 52,5% -ро мардон ва 47,5% - ро занон ташкил медоданд. Ҳамаи беморон аз муоинаи умумиклиникӣ гузаштанд. Барои муқаррар кардани давра ва мавсимияти псориаз феномени Кёпнер, биодозаи квартс муайян карда шуд, ки барои дуруст гузоштани таҳхис ва ислоҳи муолиҷа хеле муҳим аст.

Мувофиқи усули иловагии муоинаи гузаронидашуда, ки дар 75 (62,5%) бемор марҳилаи афзуншаванда, дар 38 (31,7%) статсионарӣ ва дар 7 (5,8%) ма-

рхилаи регрессивии бемориро муайян намуданд. Дар мавриди мавсимияти беморӣ бошад, дар 33 (27,5%) нафар баҳорӣ - тобистонӣ, дар 31 (25,8%) нафар тирамоҳӣ - зимистонӣ ва дар 56 (46,7%) нафар шакли бемавсимии бемории псориаз қайд шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Дар гирифтронии бемории псориаз мавқеи раванди ҳос дар луоби ковокии даҳон - дар 13 (10,8%) бемор мушоҳида мешаванд, ки 11 нафарашон шакли паҳншудаи дерматозӣ атропатияи псориазӣ доштанд. Дар луоби ковокии даҳон шакли папулэзии псориази як, ду баъзан аз ин зиёда элементҳои ранги сафедтоб бо ҳошияи якдафъагӣ зоҳиршаванда қайд карда шуд, ки бо осонӣ дар луобпардаи ихотакунанда бе ягон ҳисси субективӣ мебарояд. Дар боқимонда гирифтронии бемории псориаз дар пӯсти қисми мӯйдори сар, дасту пой ва бадан маҳдуд мешаванд.

Муҳлатҳои беморӣ аз 4 моҳ то 40 солро дар бар мегирифт. Омили ирсии беморӣ дар 31 (25,8%) бемор ва дар 89 (74,2%) нафари дигар бошад, псориази вазниннашуда ба қайд гирифта шуд.

Дар қисми зиёди гирифтронии бемории псориаз патологияи бофтаҳои саҳти дандон, дурдаҳои дандон, бемории парадонтӣ ва ғ. фарқ доштанд. Кариеси дараҷаҳои гуногуни шиддатнокии дандон (сатҳӣ дар 24,7%, миёна дар 20%, чуқур дар 5,9% ва омехта дар

43,2%) дар 85 (70,8%) бемор, дурдаҳои дандон дар 55 (45,8%) бемор ва бемории парадонт (пародонтоз дар 56,8%, гингивит дар 43,2%)) дар 37 бемор мушоҳида шуд, ки 30,8% - и 120 беморро ташкил медиҳад. Дандонҳои плombaшуда дар 60 (50%) бемор, дандонҳои кандашуда дар 78 (60,0%), гилофакҳои якка ва пулмононд дар 41 (34,2%) протезҳои гирифташаванда дар 4 (3,3%) бемор ба қайд гирифта шуданд. Танҳо 5 (4,2%) гирифтронии бемории псориаз узвҳои ковокии даҳонашон осебнадида буд. Дар ҳолати газиш тағйироти калон дида намешуд.

Хулоса, тағйироти мазкури ковокии даҳон имкон медиҳанд, ки оиди ислоҳи ҳолати ковокии даҳон дар шакли санатсия (муолиҷаи раванди кариозӣ, несткунии дандонҳои барқарорнашаванда), муолиҷаи бемории парадонт (бартараф кардани таҳшинҳои дандон, истеъмоли витаминҳо, электрофорез ва ғ.) ва протезмонии мувофиқи мақсад, ғайр аз муолиҷаи патогенетикии бемории асосӣ, чорабиниҳои муолиҷавӣ - профилактикӣ гузаронида шаванд.

Ҳамин тавр, тавассути гузаронида ни санатсияи саривактӣ ковокии даҳон дар гирифтронии бемории псориаз такроршавии раванди бемории пӯстро пешгирӣ кардан мумкин аст. Муолиҷаи бемории асосӣ ва санатсияи параллелии ковокии даҳон натиҷаҳои хуби мусбат медиҳад, ки сифати ҳаёти беморро нисбатан беҳтар мекунад.

Адабиёт

1. Безрукова А.П. Эмбриогенетическая теория развития заболеваний пародонта. // Пародонтология. 2000, №4 (18), стр.16 - 18.
2. Борисова Я.Н. Гадоева М.В. - Состояние полости рта у пожилых людей на фоне соматических заболеваний. 2000, №6, стр. 15 - 19.
3. Кирсанов А.И., Горбачёва И.А. Механизм взаимосвязи патологии внутренних органов и пародонта. // Пародонтология, 1999, №1 (2), стр. 35 - 38.

СИФАТИ ҲАЁТИ ГИРИФТОРОНИ БЕМОРИИ БАРАС (ВИТИЛИГО)

К.М. Муҳаммадиева, У.С. Раҳимов

Кафедраи дерматовенерология (мудири кафедра д.и.т.
К.М. Муҳаммадиева) -и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Дар байни бемориҳои дерматологии марбути вайроншавии догсорӣ, бештар бемории барас воমেҳ-ӯрад. Афзоиши гирифтورشавии кӯдакон, ҷавонон ва шахсони синну соли коршоямӣ ба ин беморӣ, ҷараёни устувору дуру дароз ва самаранокии ками муолиҷа муҳиммияти иҷтимоии онро зиёд мекунад. Бояд қайд кард, ки дар байни мардум тасаввуроти нодурусти табиати беморӣ боиси муносибати манфӣ ба шахсони дар пӯст дорои доғҳои сафеддоштаро ташаккул медиҳад [2,4].

Маълум аст, ки дар 40% беморони бемории пӯст бо нуқси косметикӣ ҳамроҳикунада, ҷои пастшавии статуси иҷтимоӣ мешавад ва ба ғайри ин касбии беморон таъсири манфӣ мерасонанд [3]. Ду гурӯҳи асосии навъҳои муносибат ба бемориро ҷудо мекунад - адаптивӣ ва дезадаптивӣ. Мутобиқи назарияи стресси эҳсосотӣ, реаксия ба нуқси косметикӣ, дар баъзе ҳолатҳо аз рӯи навъи реаксияҳои невротикӣ ҷараён мекунад ва дар ҳолатҳои дигар - ҳолати патологӣ боиси ҷараёни давомноки астеникӣ, ипохондрӣ ва психопатӣ мешавад [4]. Реаксияи шахсият ба нуқси косметикӣ ҳангоми бемории барас на танҳо ба ҳолати рӯҳи эҳсосоти бемор таъсири манфӣ расонада, худбаҳодиҳиро паст мекунад, балки барои ба табии ҳамагонӣ кардан монеа мешавад, ки дар натиҷа дар муолиҷаи патологияи мазкур натиҷаҳои дилхоҳ ҳосил намешаванд [1,2,3,5].

Мақсади таҳқиқот: баҳодиҳии сифати ҳаёти беморони гирифтори шаклҳои гуногуни бемории барас.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Зери назорат 35 нафар гирифтори шаклҳои мавқеӣ (14) ва мунташир (21)-и бемории бараси синну соли 17 - 25-сола (17 мард, 18 зан) қарор доштанд. Давомнокии миёнаи беморӣ - 1,5 солро ташкил мекард. Мавқеи бемории барас дар ноҳияи кушодаи бадан дар 20 бемор, дар ноҳияҳои пӯшида - дар 15 бемор қайд шуд. Таваҷҷути саволномаи индекси дерматологии сифати ҳаёт (ИДСҲ) муайян карда шуд, ки аломатҳои калонашро ба таъсири бештари бемории барас ба сифати ҳаёти бемор муқаррар кардем.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Баҳодиҳии қиёсии ИДСҲ дар беморони гирифтори манбаъҳои бемории барас дар ноҳияҳои кушода ва пӯшидаи бадан нишон дод, ки ИДСҲ бештар дар беморони гирифтори шаклҳои мунташири бемории барас, новобаста ба мавқеи онҳо ошкор карда шуд. Индекси зиёдтарин дар байни гирифтोरони бемории бараси мавқеи ноҳияҳои кушодаи бадан дар беморони шакли акрофассиалии бемории барас (23,09) муайян карда шуд, ки нисбат ба ҳангоми шакли сегментарӣ (14,0) 1,6 маротиба ва нисбат ба шакли фокалӣ 3,2 (7,02) маротиба зиёдтар буд. Баҳодиҳии қиёсии ИДСҲ дар байни беморони гирифтори мавқеи бемории барас дар ноҳияҳои кушода ва пӯшидаи бадан нишон дод, ки дар беморони гирифтори шакли акрофасси-

алии бемории барас ИДСХ дар ноҳияҳои кушодаи пӯст 1,3 маротиба нисбат ба ноҳияҳои пӯшида, нисбат ба шаклҳои сегментарӣ ва фокалӣ - в 1,2 маротиба зиёдтар қайд шуд.

Сифати ҳаёти беморони гирифтори шакли акрофассиалии барас новобаста ба ҷойгиршавии доғҳои депигментӣ, дар бад шудани сфераи ҳам иҷтимоӣ ва ҳам эҳсосотӣ зоҳир мешуд. Ҳолати иҷтимоии (кор ва таълим) ин беморон 2,2 маротиба нисбат ба ҳангоми ҷойгиршавии онҳо дар ноҳияҳои пӯшидаи пӯст бадтар қайд карда шуд. Дар бемороне, ки мавқеи манбаъҳои барас дар ноҳияҳои кушодаи бадан ҷойгир буданд, нишондиҳандаҳои ИДСХ аз рӯи фаслҳои сфераи иҷтимоӣ, яъне кор ва таълим баланд буданд. Дар байни беморони гирифтори мавқеи

барас дар ноҳияҳои пӯшидаи бадан нишондиҳандаи зиёдтари ИДСХ аз тарафи сфераи эҳсосотӣ аз рӯи фасли муносибатҳои байнишахсиятӣ дар беморони гирифтори шакли мавзеи барас (4,01) нисбат ба сегментарӣ (3,75) ва акрофассиалӣ (2,15) ошкор карда шуд. Аз рӯи фасли "муолиҷа" дар беморони гирифтори шакли акрофассиалии бемории барас ИДСХ нисбат ба шаклҳои сегментарӣ ва фокалӣ (лонаӣ) мутобиқан 1,5 ва 1,6 маротиба зиёдтар мушоҳида шуд.

Хулоса. Ҳамин тавр, муқаррар карда шуд, ки новобаста ба мавқеи манбаъҳои осеб, патологияи барас ба ҳолати рӯҳи эҳсосоти беморон таъсири манфӣ расонда, сабаби асосии стигматизатсияи ин гурӯҳи беморон ва бадтар шудани сифати ҳаёти беморон мешавад.

Адабиёт

1. Alkhateeb A., Fain P.R., Thody A., Bennett D.C., Spritz R.A. Epidemiology of vitiligo and associated autoimmune diseases in Caucasian probands and their relatives. *Pigment Cell Res.* 2003; 16(3): 208-14.
2. Boisseau AGarsand A.M., Saint ACyl I., Quist D. Epidemiology of familial vitiligo in the French West Indies (Martinique)// *Ann. Dermatol. Venereol.*- 2002.- Vol. 129.- Suppl. 1.- P. 1S 740.
3. Адаскевич В.П. Индекс сифати ҳаёти в дерматологических тахкикотх/В.П. Адаскевич, В.П. Дуброва// *Российский журнал кожных ва венерических болезней.*- 2003- №4- С. 42-45
4. Зайцева О.Г. Психические расстройства дар беморони дерматозами: дисс...- канд. мед. наук/О.Г. Зайцева- СПб. - 2000. -185с.
5. Федотов В.П. Дисхромии/В.П. Федотов//*Дерматовенерология. Косметология. Сексопатология.*-2014-№1-2-С.114-130.

ПЕШГИРИИ ПАҲНШАВИИ ГЕПАТИТҲО

С.А.Таибов, Л.Н. Почоҷонова

МТК "Стоматология"-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино,
Шуъбаи ҷарроҳии чоғу рӯйи ПИКС ҚҚР ВТва ҲИА ҚТ

Муҳиммият: Солҳои охир хатари паҳншавии гепатитҳо дар байни аҳоли зиёд шуда, боиси ташвиши аҳли ҷомеа гаштааст. Дар робита бо ин, дар қабули стоматологҳо, хусусан тавассути асбобҳо, қолаби қатори дандонҳо ва дигар маснуоти таъйиноти стоматологӣ, ки бо ковокии даҳон алоқамандӣ доранд, ҳамеша хатари баланди сироятёбӣ ва интиқоли сироят мавҷуд аст. Муайян шудааст, ки дар пайҳои стоматологӣ пас аз як шабонарӯзи ҳосил шуданашон баъзе бактерияҳои беморизо, масалан энтерококкҳо 100 маротиба зиёдтар мешаванд [Саркисян М.С., 2006]. Имрӯзҳо дар стоматология усули поксозии кимиёвӣ бо ёрии пайвастагиҳои синфҳои мухталиф васеъ истифода мешавад. Баъзан барои пациент интихоби усули гандзидоӣ ё ба амал овардани ҳадди охирин бо поксозии пас аз муоинаи категорияи хатар душвор аст. Интихоби дурусти мавод хеле муҳим аст, зеро самаранокии гандзидоӣ аз навъи мавод, омехтаи компонентҳо, синергизми таъсири онҳо, давомнокии коркард (экспозитсия) вобастагӣ дорад. Вобаста ба ин МТК "Стоматология"-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино бо ПИКС Гастроэнтерология ВТ ҚТ барои сари вақт муайян намудан ва пешгирӣ намудани паҳншавии он чораҳои зарурӣ меандешанд. Аз 50 нафар беморе, ки ба таҳқиқоти илмӣ мо фаро гирифта шуданд, 49 нафар - аз хизматрасониҳои тиббӣ (меникюр, пеникюр, хунгузаронӣ, асбобҳои ҷарроҳӣ, сӯзандорӯ ва алоқаи ҷинсӣ ва ғ.) истифода намуданд.

Мақсади таҳқиқот. Барои пешгирӣ паҳншавии гепатитҳо сари вақт муайян намудани беморӣ, баланд бардоштани сатҳи дониш ва масъулияти мутахассисони соҳа, самаранокии поксозии асбобҳои стоматологӣ, пайҳо бо роҳи истифодаи аз ҷиҳати илмӣ асоснок гардидаи гандзидоии кимиёвӣ ва омехта, тавассути дезинфектантҳои беалдегид, инчунин ба воситаи коркарди ултрасадоии дорои таъсири васеи зиддимикробӣ, лозим аст.

- Дар беморони бемориҳои музминии интишорёфтаи ҷигар дар қиёс бо одамони солим бад шудани ҳолати беҳдошти ковокии даҳон, зиёд шудани шиддатнокӣ ва вазниншавии раванди кариес, гингивит ва пародонтит мушоҳида мешавад.

- Муоинаи стоматологӣ беҳдошти бади ковокии даҳон (ИГ=3,45), сатҳи баланди шиддатнокии кариес (КПУ=11,6) ва вазнинии дараҷаи миёнаи гингивит (РМА=39,3%) -ро дар гирифтронии гепатози ҷарбӣ ошкор намуд.

- Мақоми стоматологӣ, дар беморони гирифтори гепатити музмин, бо беҳдошти бади ковокии даҳон (ИГ=2,68) тавсиф меёбад.

Шиддатнокии раванди кариесӣ ҳангоми ГМ (КПУ=5,4) дар қиёс ба ГМВ (13,2) ва ГМС (10,8) зиёдтар аст.

Дар беморони гирифтори гепатити музминии этиологияшон вирусӣ пародонти вазнин (РМА - 32,1%; атрофияи тавораи байниалвеолярии УГ ва зиёда дар 25,7%-и беморон) қиёсан ба гепатити генезашон алиментарӣ (РМА

= 28,1%; атрофия - дар 22,2%-и беморон) мушоҳида мешавад.

- Дар гирифторони сиррози чигар, ҳолати беҳдошти ковокии даҳон (ИГ= 3,65), дараҷаи вазнини раванди кариес (КПУ = 15,9 ; КПУ_п = 58,8) ва гингивит (РМА = 61,1%) хеле бад аст. Шиддатнокии бемориҳои стоматологӣ ҳангоми СЧ-и генези омехта, камтар (КПУ = 13,9 ; КПУ_п = 38,4 ; РМА = 40,1%) мебошад.

- Дар гирифторони бемории музминии интишорёфтаи чигар ошкор намудани тағйироти хоси нишондиҳандаҳои биохимиявии ангиолизнаёфтаи омехта ва моеи милкӣ мустақиман, ҳам аз нишондиҳандаҳои биохимиявии зардоби хун ва ҳам аз солимгардонии ковокии даҳон вобастагӣ дорад.

- Дар беморони ХДЗП ихтилоли микрогардиш дар қисмҳои дисталии чараёни рагии пародонт (милк ва пистонаки милки устуворгардида) аз омилҳои мавзёӣ, хусусан аз ҳолати беҳдошти ковокии даҳон ва вазнинии гингивит вобастагӣ дорад. Ба ҳолати микрогардиш, дар рағҳои нисбатан калонтари луобпардаи ковокии даҳон, вазнинии бемории умумӣ таъсир мерасонад, зимнан чандирии девораи рағҳо коҳиш ёфта, муқовимати периферӣ дар рағҳо меафзояд.

1. Муолиҷаи гирифторони бемории гепатит бояд дар якҷоягӣ бо муолиҷа дар назди стоматолог дар клиникаҳои муолиҷавӣ оғоз ёбад. Муайян кардани индекси беҳдошт, пок кардани дандонҳо, риояи беҳдошти касбӣ ва солимгардонии ковокии даҳон бо диспансеризатсияи минбаъда зарур аст.

2. Беморони гирифтори бемориҳои музминии чигар бояд дар қайди диспансерии гастроэнтеролог бошанд ва дар шароити амбулаторӣ таркиби биохимиявии зардоби хуни беморони ХДЗП-ро назорат карда шавад;

Бо мақсади пешгирӣ аз сироятёбии гепатитҳо, бояд қоидаҳои одӣ, аз ҷумла пеш аз ғизохӯрӣ дастҳоро шустан, истеъмоли оби чӯшида, меваю сабзавотро пеш аз истеъمول тоза шустан ва м.инҳоро ҳатман риоя кардан лозим аст.

Барои пешгирии гепатитҳои В ва С дар навбати аввал аз хун:

Истифодаи умумии асбоби ришгирӣ, ҷуткаи дандон, қайчӣ барои нохунгирӣ мумкин нест, зеро хун ба микдори микроскопӣ чунин ашё боқӣ мемонад ва эҳтимоли ба дигар нафар гузаштани он мавҷуд аст.

Дар муассисаҳои тиббӣ чораҳои пешгирикунандаи сироятёбӣ аз гепатитҳо гузаронда мешавад.

Ҳеҷ гоҳ аз сӯзандоруҳои умумӣ ва сӯзанҳо барои қабули маводи муҳаддир истифода накунад, бо асбобҳои тамйизношуда пирсинг ва ҳолкӯбӣ нанамоед. Фаромӯш накунад, ки вируси гепатит муддати тӯлонӣ (баъзан то якчанд ҳафта) дар муҳит ҳифз мешавад.

Сироятёбӣ ба гепатитҳои В ва С таваассути алоқаи ҷинсӣ, инчунин аз модари бемор ба кӯдаки навзод низ имкон дорад. Дар ҳолати даҳлати тиббӣ мумкин аст кӯдакро аз сироятёбӣ наҷот дод, ки ин риояи ҷиддии қоидаҳои беҳдошту истеъмоли қабули доруҳои махсусро талаб мекунад.

Қайд кардан лозим аст, ки дар аксари ҳолатҳо роҳҳои сироятёбии гепатит норавшан боқӣ мемонад. Аз ин сабаб, бар зидди он моякӯбӣ кардан мувофиқи мақсад аст. Ҳоло дар амалияи тиббӣ танҳо моякӯбии таъсирбахш бар муқобили гепатити А ва В мавҷуд аст ҳалос. Тадқиқот барои тайёр кардани моякӯбӣ бар зидди гепатити С давом доранд, зеро тағйирёбии баланди вирус ва мавҷуд набудани коркар-

ди самараноки чавобии зитанҳои мухофизатӣ пас аз сар гузаронидани гепатити С ба амал овардани чунин тадқиқотро душвор мегардонад. Дар робита бо ин, ба муқобили гепатити С муолиҷаи саривактӣ оғоз шуда, метавонад рушди тағйироти вазнини хурӯчкунандаро дар бофтаҳои чигар пешгирӣ намояд, ки бегуфтугӯ сифати ҳаёти беморро беҳтар мекунад.

Худро аз бемории гепатити А ҳифз кардан душвор нест, як моякӯбӣ кардан ба муҳлати зиёда аз 1 сол касро аз хавфи сироят ёфтан эмин медорад. Вояи дуюм, ки пас аз 6-12 моҳ гирифта мешавад, мухофизати дарозмуддатро таъмин менамояд. Моякӯбӣ ба калонсолон ба вояи 0,5мл дохили мушак ворид карда мешавад. Ба кӯдакон 0,25мл ба мушак ду маротиба бо фосилаи 1- моҳӣ ворид карда мешавад. Мувофиқи нақша бар зидди гепатити А ба кормандони тиббӣ, кормандони муассисаҳои томактабии кӯдакона, кормандони соҳаи хизматрасонӣ (пеш аз ҳама дар муассисаҳои хӯроки умумӣ, обу корезӣ ва ғ.); ба ноҳия ва мамлакат (Шарқи Дур, Африқо, Амрикои Лотинӣ, Индонезия)-ҳои тибқи гепатити А гиперэдемӣ сафардошта; ҳангоми садама дар иншоотҳои канализатсионӣ ва хати об (ба обҳои гандида ва хатҳои об афтидан), моякӯбӣ бар зидди гепатити А ба ашхосе карда мешавад, ки аз хати асосии оби мазкур истифода мебаранд.

Моякӯбӣ дар 95% барои пешгирии вируси гепатити В самаранок ба ҳисоб меравад. Бо вучуди он ки ҳомилони музмини вируси гепатити В ба хатари баланди фавтнокӣ дар натиҷаи сирроз ва саратони чигар мубталоянд, моякӯбӣ бар зидди гепатити В аввалин моякубии зиддисаратонӣ мебошад. Созмони Умумибашарии тандурустӣ

соли 1972 бо назардошти муҳимияти барҷастаи моякуби бар зидди гепатити В тамоми мамлакатҳоро таклиф намуд, ки ба тақвими миллии моякӯбӣ бар зидди вируси гепатити В худро шомил намоянд. Имрӯз зиёда аз 100 мамлакат ба тақвими худ моякӯбӣ зидди вируси гепатити В-ро шомил намудаанд. Илова бар ин, дар аксари мамлакатҳои аз ҷиҳати саноати мутаракқӣ эмкуниро ба наврасон низ мегузаронанд. Дар баъзе иёлотҳои ИМА тамоми навзодонро як-як эм мекунанд.

Соли 1996 ба тақвими миллии моякубии профилактикӣ моякӯбӣ зидди гепатити В ворид карда шуд.

Тибқи Тақвими миллии моякубии профилактикӣ аввалин моякӯбӣ бар муқобили гепатити вирусии В ба навзодон дар 12 соати аввали ҳаёт, дуюмӣ дар 1 моҳагӣ ва сеюм бошад, дар 6 моҳагӣ гузаронида мешавад.

Тифлоне, ки аз модари ҳомили вируси гепатити В ё гирифтгори гепатити вирусии В ба дунё меоянд, дар семоҳаи саввуми ҳомиладорӣ тибқи нақшаи зерин - 0-1-2-12-моҳагӣ зидди гепатити вирусии В моякубитсӣ карда мешаванд.

Реаксияҳои пас аз моякӯбӣ зимни истифодаи моякӯбӣ аҳёнан мушоҳида мешавад. Дар 3,5-5%-и ҳолатҳо дарди мавзеи рафъшаванда, сурхлакка ва сахтшавии ҷойи тазриқ, иҷунин ҳарорати начандон баланд, шикоят аз беҳолӣ, ҳастагӣ, дарди мушакҳо, дарди сар сарчарханӣ, дилбеҳузурӣ имконпазир аст. Реаксияҳои номбаршуда пас аз ду тазриқи аввал пайдо шуда, пас аз ду-се рӯз мегузаранд. Дар нафароне, ки ҳассосияти баланд доранд, реаксияи навъи таъхирнопазир имконпазир аст, аз ин рӯ эмкардагон ба муддати 30 дақиқа бояд таҳти назорати табиб бошанд.

Хулоса: Гепатитҳои вирусӣ бемориҳои сироятии интишорёфтаи хатарнок ба ҳисоб мераванд. Бемориҳои мазкур дар шаклҳои мухталиф зоҳир мешаванд, вале дар байни симптомҳои асосӣ зарди ва дарди зери қабургаи ростро ҷудо мекунанд. Ба хоҳири таъхис гузоштан бояд таҳлили хун, пешоб ва дар ҳолатҳои вазнин бошад, биопсияи чигар зарур аст. Аз тамоми анҳои гепатит гепатити А нисбатан паҳншударин ба шумор меравад. Аз лаҳзаи сироятёбӣ то пайдо шудани аломатҳои аввалини беморӣ аз 7 то 50 рӯз мегузарад. Бештар оғози беморию ҳарорати баланд ҳамбаста буда, ба хотир зуқомро меорад. Дар аксари ҳолат бо сикатёбии ғайриинҳтиёрӣ анҷом мепазирад ва муолиҷаи фаъолро низ тақозо намекунад. Зимни ҷараёни вазнин ҷақондани доруҳоро таъйин мекунанд, ки таъсири заҳролудӣ вирусро ба чигар бар-

тараф намоёнд. Вируси гепатити В тавассути алоқаи ҷинсӣ, тавассути таъриқ аз сӯзандоруҳои таъйизнашуда дар истифодабарандагони маводи муҳаддир, инчунин аз модар ба ҷанин мегузарад. Дар ҳолатҳои маъмулӣ беморӣ аз баландшавии ҳарорат, сустӣ, дарди бугумҳо, дилбеҳузурӣ қайқунӣ оғоз меёбад. Гоҳо бусурот пайдо мешавад. Чигар ва сипурз қалон мешаванд. Тирагии пешоб ва берангии ғазла қайд мешавад. Гепатити С шакли нисбатан вазнини гепатити вирусӣ ба ҳисоб меравад, ки онро гепатити пас аз хунгузаронӣ низ номгузорӣ намудаанд. Роҳҳои алоқаи ҷинсӣ ва модар ба кӯдак низ имқонпазир аст. Шакли музмини бемории мазкур ҳатари зиёдтар дорад, ки аксаран ба сирроз ва саратони чигар оварда мерасонад. Тақрибан дар 70-80%-и беморон ҷараёни музмин инқишоф меёбад.

Адабиёт

1. Сопоставление биохимических параметров сыворотки крови, слюнь и десневой жидкости при заболеваниях печени // Материалы научно-практической конференции Федерального научно-практического Центра медико-социальной экспертизы и реабилитации инвалидов <о Проблемы медико-социальной экспертизы и реабилитологии ш рубеже XXI века " М., 2000.
2. Состояние микроциркуляции слизистой оболочки полости рта) больных с хроническими заболеваниями печени // Российские журнал гастроэнтерологии , гепатологии и колопроктологии . М. 2001,- № 5,- С.132 (соавт. А.Ю.Васильев, Н.А.Постнова).
3. Сопоставление основных биохимических параметров в различных биологических средах при заболеваниях печени II Проблема стандартизации в здравоохранении . М., 2001,- № 1. - С .131.
4. Изменения ферментативного спектра слюны и десневой жидкое" при некоторых заболеваниях печени // Актуальные вопросы медицинского обеспечения сотрудников органов внутренних дел \ военнослужащих внутренних войск МВД России. С-Пб., 2001,- С.45' (соавт. В.Ю.Майчук

БАСОМАДИ ВАЗНИ БАРЗИЁД ВА ФАРБЕҲӢ ДАР БАЙНИ КӢДАКОН ВА НАВРАСОН

Ш.С. Анварова, Н.Ф. Ниёзова, Н.А. Иноятова, М.К. Носирова

Кафедраи эндокринология (мудири кафедра н.и.т. Н.Ф. Ниёзова) - и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Яке аз бемориҳои паҳншудаи музмин дар ҷаҳон фарбеҳӣ мебошад. Аксарияти муҳаққиқон фарбеҳиро вабои асри 21 номидаанд (1,2). Сабабҳои асосии васеъ паҳн шудани ин беморӣ шаҳришавӣ, ғаёлнокии ками ҷисмонӣ ва истеъмоли зиёди маводи серғизо мебошад. Мувофиқи маълумоти Ташкилоти умумиҷаҳонии тандурустӣ (соли 2003), тақрибан дар 1,7 млрд одамони тамоми дунё вазни барзиёди бадан ё фарбеҳӣ мушоҳида мешавад. Бештар он дар ИМА (дар 34%-и аҳолии калонсоли ин мамлакат вазни барзиёди бадан ва дар 27% - фарбеҳӣ қайд мешавад), Олмон ва Канада вомеҳӯрад. Фарбеҳӣ бемории музминии гетерогениест, ки ба як қатор омилҳои генетикӣ ва неврологӣ, тарзи ҳаёт, тарзи истеъмоли ғизо, тағйирёбии функсияи системаи эндокренӣ ва ба вайроншавии мувозинаи энергетикӣ вобастагӣ дорад. Ҳангоми фарбеҳӣ дар организм ҳам дар ҷойҳои мавқеи физиологӣ он ва ҳам дар системаи узвҳо ва бофтаҳо ҷамъшавии барзиёди чарбу ба вуқӯъ меояд, ки бо зиёдшавии вазни умумии бофтаи чарбу ҳамроҳикунада аст.

Фарбеҳӣ на танҳо боиси нуксҳои косметикӣ ва бад шудани сифати ҳаёт мешавад, балки ба инкишофи бемориҳои сершумор, маъҷубият ва камшавии давомнокии умумии беморон низ мусоидат мекунад. Бофтаи чарбуӣ маҳзани муҳимтарини энергетикӣ мебошад. Дар он равандҳои гуногуни метаболикӣ, аз ҷумла сикли синтези кис-

лотаҳои равғанӣ ва фосфолипидҳо, сикли оксидшавии кислотаҳои равғанӣ, таъсири липазаҳои хос, таъсири ферментҳои, ки дар метаболизми фосфолипидҳо иштирок меkunанд, сикли Эмбден-Мейерхоф-Парнас, сикли пентозӣ, сикли Кребс, сикли уридиновӣ, ки сикли гликоген мебошад, таъсири ферментҳои синтези сафедаҳо ва ароматизатсияи гормонҳои ҷинсӣ ба вуқӯъ меоянд. Бофтаи чарбуӣ, дар қатори дигар бофтаҳо-мишенҳо, узви инсулинвобаста мебошад (инсулин озодшавии кислотаҳои озоди равғанӣ (КОР) ва глитсеринро ба ҷараёни хун кам мекунад, утилизатсияи глюкозаро бо роҳи пентозофосфатӣ, липогенез таъмин мекунад).

Тақсимои чарбу дар организм нобаробар аст. Солҳои охир дар тадқиқот ба сифати индикаторҳои хавфи патологияи марбути фарбеҳӣ, ба ғайр аз ИМТ, нишондиҳандаҳои тақсимои чарбуро тавсифкунанда-"миён / рон", атрофи миён, маълумоти ТК, ЯМРТ ва денситометрия истифода мешаванд. Баъзе маълумот аз он шаҳодат медиҳанд, ки тақсимои чарбу ин нишондиҳандаи нисбатан эътимодноки хавфи инкишофи аксарият тағйироти патологияи марбути фарбеҳӣ, аз ҷумла хавфи баланди фавтият мебошад. (7,8). Қабатҳои афзалиятноктари чарбуи зерӣ пӯсти ноҳияи ронҳо ва суринҳо барои занҳо нисбатан хос аст, аз ин рӯ, онро "гиноидӣ" (периферӣ) ё фарбеҳии намуди поёни меноманд.

Чамъшавии барзиёди чарбу дар ноҳияи бадан, бахусус дар ноҳияи шикам (фарбеҳии мобайнӣ ё "болоӣ" ва ё абдоминалӣ) бо бартарии қабатҳои рағван дар ковокии шикам барои мардон нисбатан хос аст, аз ин сабаб онро бисёр вақт "андроидӣ" меноманд. Тадқиқоти сершумор исбот кардаанд, ки ҳангоми нишондиҳандаи якхелаи ИМТ фарбеҳии абдоминалӣ дар қиёс бо фарбеҳии периферӣ бо ҳавфи нисбатан баланди инкишофи бемориҳои дилу рағҳо, диабети қанди намуди 2, атеросклероз ҳамроҳиқунанда мебошад. Бофтаи виссералии чарбуӣ дар фарқият аз бофтаи чарбуи мавқеи дигар аз асаб ғанитар таъмин шудааст, дорои тури нисбатан паҳнтари капиллярҳо мебошад ва бо системаи порталӣ алоқаи бевосита дорад. Адипотситҳои виссералӣ зичии баланди адреноретсепторҳои β_3 , ретсепторҳои кортикостероидию андрогенӣ ва зичии нисбатан ками адреноретсепторҳои A_2 доранд.

Ин хусусиятҳо ҳассосияти баланди бофтаи виссералии чарбуиро нисбат ба таъсири липолитикии катехоламинҳо ва ҳассосияти кам ба таъсири антилиполитикии инсулино, махсусан дар марҳилаи постпрандиалӣ муайян мекунанд. Липолиази шиддатнок дар адипотситҳои виссералӣ боиси ҷудошавии миқдори зиёди кислотаҳои озоди чарбуӣ, бештар дар сиркулятсияи порталӣ ва ҷигар мешаванд. Дар ҷигар КОР ба пайвастишавии инсулин бо гепатотситҳо монеа мешаванд ва бо ин сабабгори инкишофи инсулинорезистентност дар сатҳи ҷигар, камшавии экстраксияи инсулин аз ҷигар ва инкишофи гиперинсулинемияи системавӣ мешаванд. Дар навбати худ, гиперинсулинемия, тавассути вайроншавии ауторегулятсияи ретсепторҳои инсу-

линӣ инсулинтобоварии периферикиро таъвият мебахшад. КОР инчунин таъсири боздорандаи инсулино ба глюконеогенез фуру менишинонанд ва бо ин ба зиёдшавии маҳсули глюкоза ба ҷигар мусоидат мекунанд. Ба ҷараёни хуни системавӣ ворид шудани КОР боиси вайроншавии ҷаббидашавии глюкоза ва утилизатсияи он ба бофтаи мушак ба воситаи сикли Randle ва ҳамин тавр, пурзӯртаршавии инсулинтобоварии периферӣ мешавад. Миқдори барзиёди КОР дар хун ҳамчун манбаи чамъшавии триглитсеридҳо ва маҳсулҳои метаболизми ғайриоксидии КОР дар мушакҳои скелет, миокард ва мутаносибан вайроншавии утилизатсияи инсулинвобастаи глюкоза дар ин бофтаҳо мебошад. Инчунин маълум карда шудааст, ки КОР ба ҳучайраҳои β -и ғадудҳои зерӣ меъда таъсири токсикӣ мустақим-эффекти липотоксикӣ мерасонад, ки ин ҳол боиси пастшавии фаъолнокии секретории онҳо мешавад.

Муддати зиёд адипотситҳо ҳамчун депои нисбатан инертӣ, статикӣ энергетикӣ фаҳмида мешуданд. Аммо соҳаҳои охир бофтаи чарбуӣ ҳамчун узви фаъоли эндокринӣ ва паракринӣ муайян карда шудааст. Маълум шуд, ки адипотситҳо гормонҳо ва ситокинҳоро тарашишӯх менамоянд, ки ҳам ба мураттабии мубодилаи энергетикӣ (масалан, лептин) ва ҳам ба ҳассосият ба инсулин ё инсулинтобоварӣ (масалан, резистин, адипонектин ва сафеда, ки атсетилкуниро ба ангезиш медароранд) таъсирҳои периферӣ мерасонанд. Ғайр аз ин, адипотситҳо аз сигналҳои воридшавандаи нейронии гормоналӣ (тавассути ретсепторҳои адренергикии β_3) ва сигналҳои гормонҳоро гардишқунанда мутаассир шуда, дар липогенез, липолиз ва термогенез

иштирок мекунад. Якчанд гормонҳои гуногуни липолизро стимулirkунанда маълум аст, аммо стимулятори асосии липогенез инсулин мебошад. Дар адипотситҳо инсулин экспрессияи пахнку-нандаи Glut 4 ва фаъолнокии атсетил - КоА-карбоксилазҳо, синтазҳои кисло-таҳои равшанин ва липопротеидлипаз-хоро баланд мекунад. Ҳамин тавр, эф-фекти инсулин ба адипотситҳо клирен-си босуръат аз гардиш ва захирашавии глюкоза ва липидҳо мебошад.

Метаболитҳои фаъоли биологии бофтаи чарбуи инҳо мебошанд:

- лептин;
- адипонектин;
- резистин;
- Омили а-и некрози омосҳо (ОаНО);
- интерлейкин - 6 (ИЛ-6);
- кислотаҳои озоди равшанин;
- протеини атселированияро ба-рангезанда;
- ингибитор активатори плазминоген - 1 (PAL-1);
- омили шаклтағйирдиҳандаи сабзо-нандаи В;
- ангиотензиноген;
- липазаи липопротеинӣ;
- липазаи гормонҳассос;
- протеини эфирҳои ба холестерин тобовар.

Патогенези инсулинтобоварӣ ҳан-гоми фарбеҳӣ хусусияти гетерогенӣ дорад ва аз алокаи мутақобилаи гене-тикӣ, гормоналӣ, муҳити берунӣ, син-нусолӣ ва аз омилҳои дигар вобастагӣ дорад. Давомнокӣ ва намуди фарбеҳӣ, истеъмоли барзиёди равшанҳои ғализ омилҳои муҳимтарини инкишофи ин-сулинтобоварӣ мебошанд, ки ба инки-шофи диабет қанди намуди 2, ба та-шаққули хавфҳои кардиоваскулярӣ, ба монанди гипертензияи шарёӣ ва дис-липидемия, инкишофи патологияи ра-ғҳои калибри калон ва хурд мусоидат

мекунад. Чунин шуморида мешавад, ки афзоиш ёфтани шумораи гирифторо-ни бемории диабет қанди намуди 2, патологияи дилу рағҳо, атеросклероз бевосита ба пахншавии фарбеҳӣ ва инсулинтобоварӣ вобаста аст. Ҳамин тавр, ислоҳи аёнияти фарбеҳии виссе-ралӣ ва барқарор кардани ҳассоснокии бофтаҳои периферӣ ба таъсири инсу-лин метавонанд омилҳои ҳалкунандаи муолиҷа ва профилактикаи бемориҳои мазкур бошанд.

Дар натиҷаи инсулинтобоварии мавҷудаи бардавом вайроншавии му-бодилаи карбогидрат қайд мешавад, ки маркерҳояш муқовиматнокии вайрон-шуда ба гликемия ва идоракунии тес-ти даҳонии муқовиматнокӣ ба глюко-за мебошад.

Тести муқовиматнокӣ ба глюкоза

Тести муқовиматнокӣ ба глюкоза усули ташхиси озмоишгоҳиест, ки дар эндокринология барои ошкор сохтани диабет қанд, инчунин муайян карда-ни ҳолатҳои шешаздиабетӣ (диабети латентии қанд) истифода мешавад. Асоси усулро муайянкунии вайронша-виҳои мавҷудаи муқовиматнокӣ ба глюкоза ташкил медиҳад. Вайронша-вии муқовиматнокӣ ба глюкоза ҳола-ти функционалии организм мебошад, ки дар ҳуни периферӣ дараҷаи муъта-дили қанд ҳангоми шиками гурусна, инчунин дар пешоб вучуд надоштани глюкоза қайд мешавад ва ягон ҳел зу-хуроти диабет мушоҳида намешавад. Аммо дар ин ҳол, зимни ба организм ворид шудани қанди экзогенӣ ҳангоми вайроншавии муқовиматнокӣ ба глю-коза, консентратсияи он ба хун яку-якбора баланд мешавад, ки ин аз эҳти-молияти преддиабет шаҳодат медиҳад. Пеш аз гузарондани тести муқовимат-нокӣ ба глюкоза қоидаҳои зеринро риоя кардан лозим аст:

Муддати 72 соат пеш аз иҷрои муоина патсиентон тарзи стандартии ҳаёти ба хусусиятҳои барои онҳо речаи ғизо (истеъмоли машруботи спиртӣ мумкин нест) ва ғаёлнокии ҷисмонии хосро бояд риоя кунанд;

Муоина сахар, қатъиян шиками ғурусна (дили наҳор) гузаронда мешавад;

Рӯзи муоина истеъмоли нӯшокиҳои спиртӣ ва тамоку манъ аст;

Ҳангоми мавҷудияти ҳолати стресс пеш аз муоина ва рӯзи муоина - тестро иҷро намекунанд;

Инчунин ба занон рӯзҳои ҳайз, бевосита пас аз ҷарроҳӣ, зоиш, ҳангоми ҳолатҳои вазнини декомпенсирии организм, зимни беморӣ, ки вайроншавии ҷаббиши унсурҳои ғизо дар рӯда мушоҳида мешавад ва ҳангоми ҳолатҳои шадиди табнок тести мазкур тавсия карда намешавад.

Усули иҷро кардани тести муқовиматнокӣ ба глюкоза чунин аст: Муоинашаванда 75 грамм қанде, ки дар 250 мл об омехта карда мешавад, менӯшад. Ин маҳлули глюкозаро ӯ бояд муддати 5 дақиқа нӯшад. Пеш аз истеъмоли қанд дараҷаи глюкоза дар хуни капиллярӣ ва венозӣ муайян карда мешавад. Сипас, пас аз ҳар ним соат, якчанд маротиба муоинаи глюкоза амалӣ карда мешавад. Тадқиқи охири хун ду соат пас аз истеъмоли қанд иҷро карда мешавад. Чунин шуморида мешавад, ки агар дараҷаи қанд дар хун пас аз ду соат зиёда аз 11,1 ммол/л, дар хуни венозӣ бошад, зиёда аз 10 ммол/л-ро ташкил кунад, ба тахмин кардани мавҷудияти диабет қанд асос ҳаст. Агар дараҷаи глюкоза пас аз ду соат дар хуни венозӣ зиёда аз 6,7 ммол/л ва камтар аз 10,0 ммол/л, дар хуни капиллярӣ бошад, зиёда аз 7,8 ммол/л ва камтар аз 11,1 ммол/л-ро ташкил кунад, ин аз вайроншавии муқовиматнокӣ ба глюкоза шаҳодат медиҳад.

Муоинаҳои фосилавии хун пас ҳар як ним соат имконият медиҳанд авҷи баландтарини ғилзати глюкоза дар хун тадқиқ карда шавад.

Тадқиқоти мазкур дар ҳолатҳои нишондод барои истифода ҳисоб мешавад, ки эҳтимолияти мавҷудияти муқовиматнокӣ ба глюкоза вучуд дорад. Ҳамин тавр, тести муқовиматнокӣ ба глюкоза усули ташҳиси озмоишгоҳӣ аст, ки имконият медиҳад диабетии ниҳонии қанд, инчунин вайроншавии муқовиматнокӣ ба глюкоза, ки ҳангоми патологияҳои гуногун мушоҳида шуда метавонад, муайян карда шаванд.

Дар натиҷаи тадқиқоти сершумор муайян карда шудааст, ки камшавии вазни бадан дараҷаи фишори шарёиро боэътимод паст мекунад, профили липидиро беҳтар мекунад, ҳавфи инкишофи диабет қанди намуди 2-ро кам мекунад. Дар ҳоли имрӯз тавсияҳои тағйир додани тарзи ҳаёт якчанд унсурро дар бар мегирад. Дар навбати аввал-модификасияи ғизо: камкунии боэътидоли ғизонокии шаборӯзӣ ба ҳисоби миёна то 20%, истеъмоли кам ва зуд-зуд ғизо, кам кардани миқдори истеъмоли рағанҳои ғализ ва карбогидратҳои осонҳазм. Унсури дуюм - ғаёлнокиҳои ҷисмонӣ (беҳтараш аэробӣ), ки бояд шиддатнокии сусти муътадил дошта бошанд, дар як рӯз як соат, дар як ҳафта панҷ маротиба. Дар натиҷаи иҷро кардани тадбирҳои мазкур ба кам кардани вазни бадан ба 5-15% муяссар шудан мумкин аст, ки ин ҳол боиси хеле беҳтар шудани ҳолати саломатӣ ва сабуктар шудани вазнинии беморҳои ҳамроҳикунанда мешавад. Саҳми тағйирёбии тарзи ҳаётро дар ислоҳи вайроншавии метабolikӣ ва гемодинамикӣ дар шахсони гирифтори фарбеҳӣ баҳодихӣ қардан душвор аст.

Хулоса. Муоинаҳои зиёд самаранокии бардавом риоя кардани тарзи дурусти ҳаётро дар камшавии вазни бадан, пешгирии инкишофи диабетиканди намуди 2, ҳатто зимни муқовиматнокии вайроншуда ба карбогидратҳо, дар таъсири позитивӣ ба спектри вайроншавиҳои липидӣ ва гипертензияи шарёнӣ исбот кардаанд. Масалан, ки дар ИМА дар шахсони гирифтори вайроншавиҳои гуногуни мубодилаи карбогидрат доиршуда самаранокии барномаи мазкурро барои мардони сафедпӯст ва испаниягиҳои аз 44-сола калон нишон дод. Тағйирдиҳии тарзи

ҳаёт муддати се сол боиси он шуд, ки 38 %-и чунин бемориҳо бо дефинитсияи синдроми метаболӣ ташбеҳ карда намешуданд. Ин ба натиҷанокии беморшавии диабетиканди намуди 2 ва патолгияи дилу рағҳо зоҳир шуд. Аммо дар амалияи ҳамарарӯза мавҷудияти душвориҳои объективӣ дар ноилшудани тағйирдиҳии тарзи ҳаёт мушоҳида мешавад. Ин раванди мураккабест, ки мотиватсияи бардавом, барномаҳои мутобиқатшудаи инфиродӣ, иштироки мураббии варзиши болаёқат, духтурони тахассусӣ (диетолог, эндокринолог)-ро талаб мекунад.

Адабиёт

1. Аметов А.С., Демидова Т.Ю., Целиковская А.Л. Ожирение и сердечно-сосудистые заболевания // Терапевтический архив. 2001 № 73 (8). С.66-69
2. Алмазов В.А., Благословская Я.В., Шляхто Е.В. Синдром инсулинорезистентности (история вопроса, патогенез, подходы к лечению) // Сборник научных трудов, 2000. С.353-363.
3. Бутрова С.А., Дзгова Ф.Х. Висцеральное ожирение-ключевое звено метаболического синдрома // Ожирение и метаболизм. 2004 №1. С.10-16.
4. Мельниченко Г.А. Ожирение в практике эндокринолога // РМЖ. 2001 № 9 (2) С.82-87.
5. Перова Н.В., Метельская В.А., Оганов Р.Г.
6. Метаболический синдром: Патогенетические взаимосвязи и направления коррекции // Кардиология. 2001. № 3 (41). С.4-18.

ЗУХУРОТИ КЛИНИКӢ ВА ТАРЗҲОИ МУОЛИҶАИ КӢДАКОНИ СИННИ БАРМАҲАЛИ ГИРИФТОРИ БЕМОРИИ СЕПСИС

Л.А. Бабаева, А.К. Мачидзода, О.Ф. Ҳайдарова,
М.Р. Қодорова, С.Б. Аҳмадов

Кафедраи таълими асосҳои бемориҳои кӯдакона (мудири кафедра н.и.т.,
дотсент Л.А.Бабаева)-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Бемории сепсис (уфунат) вобаста бо тамоили зиёдшавии ин беморӣ ва ғавтияти зиёд, чун пештара яке аз проблемаҳои муҳими тибби муосир боқӣ мемонад. Бемории сепсис - сирояти паҳншавандаи илтиҳоби

фасодии табиати бактериявӣ буда, аз ҳисоби микрофлораи шартан патогенӣ гуногунсабаб ба амал меояд, ки патогенези асосии он реаксияҳои шадиди илтиҳоби системаҳо, сирояти таъсиргузор, ҷудошавии беҳисоби меди-

атрҳои илтиҳобӣ ва норасоии механизми мебошад, ки таъсири осебрасонии онҳоро маҳдуд намуда ба вайроншавии полиорганӣ оварда мерасонад (1).

Зиёд будани сирояти стафилакоккӣ аз ноташаққулии хусусиятҳои морфологӣю функционалии системаҳои организми кӯдакони синни бармаҳал вобастагӣ дорад. Гузарандагии зиёди мембранаи ҳуҷайраҳо ва садҳои биологӣ, ки ҳоси кӯдакони хурдсол мебошад, имкон медиҳанд, ки ба осонӣ бактерияҳо ва токсинҳои онҳо ба бофтаҳои узвҳо дохил шуда, ба вайроншавии онҳо ё якҷанд функсияҳои ҳаётан муҳими организм ва вайроншавии метаболизм мусоидат намоянд (2,3,4,5). Аз ин рӯ, тақвим додани таҳқиқоти бармаҳал ва муолиҷаи саривақтии бемории мазкур зарур мебошад.

Мақсади таҳқиқот. Омӯзиши хусусиятҳои клиникӣ ва роҳҳои муолиҷаи бемории сепсис дар кӯдакони синни бармаҳал.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Аз таърифи мо 46 нафар кӯдакони синни аз 1 моҳ то 2,5 сола, ки дар муолиҷаи статсионарии шӯъбаи синни бармаҳали қисми бемориҳои соматикӣ кӯдакони Муассисаи давлатии маҷмааи тандурусии "Истиқлол"-и ш. Душанбе қарор доштанд, муоина шуданд. Параметрҳои синну солӣ дар ҳудуди аз 1 моҳ то 3 моҳ 13 кӯдак (28%), аз 3 моҳ то 6 моҳ 21 (46%), аз 6 моҳ то 1 сола 8 (17%) ва аз 1 сола боло 4 (9%) кӯдакони беморро дар бар мегирифт. Муҳлати бистарӣ ба ҳисоби миёна 21 - 24 кат-рӯзро ташкил медод. Таҳқиқоти намудҳои гуногуни клиникаи сирояти стафилакоккӣ бо маҷмӯи маълумоти клиникӣю озмоишгоҳӣ асос ёфта, динамикаи беморӣ бошад таҳти таъсири муолиҷаи гузаронидашуда

ҳамчун критерияи муолиҷаи ғайрибаҳш баҳогузорӣ мешуд. Дикқати ҷиддӣ ба анамнези пурраи акушерӣ, нишондодҳои клиникӣ (параметрҳои инкишофи ҷисмонӣ, хусусиятҳои ҳароратбаландӣ, намоёнии захролудии организм, зухуроти мавзевӣ беморӣ бо нишондоди дараҷаи вайроншавии функсияҳои узвҳои системаҳои муайян), нишондодҳои таҳлилҳои хун, пешоб, таҳлили биохимиявии хун, хун барои тозагӣ, сирояти ситомегаловирусӣ, вируси герпес, кишти пешоб ва фазла, молишак аз гулӯ ва бинӣ дар кӯдакон, тадқиқоти рентгенологӣю шушҳо, инчунин озмоиши микробиологӣю шири сина, молишак аз гулӯ ва бинӣ дар модарон дода мешуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Аз анамнезҳои беморӣ маълум гашт, ки аксарияти кӯдакон ҳангоми таваллудшавӣ аллакай гирифтори ин беморӣ буданд. Аз гуфтаҳои модар бармеояд, ки якҷанд маротиба муолиҷаи статсионарӣ, антибактериявиро бо дарназардошти ҳассосияти микрофлора гирифтаанд. Одатан, ҳангоми ба беморхона дар ҳолати вазнини ва бе муоина ворид шудан, муолиҷа аз пенициллинҳои полусинтетикӣ (ампициллин, оксациллин) оғоз мегардид. Иваз намудани антибиотикҳо дар ҳолате ба амал оварда мешуд, ки агар давоми 2 - 3 рӯз муолиҷаи гузаронида ғайрибаҳшид. Аз анамнез маълум гашт, ки кӯдакон асосан аз волидайнӣ ҷавон, аз ҷумла се кӯдак аз никоҳи ҳешу таборӣ буданд. Бандаки ноф ба ҳисоби миёна дар 6 - 10 афтадааст. Дар ҳӯрониши табиӣ 12 кӯдак (24%), дар ҳӯрониши сунӣ 22 (49%) ва дар ҳӯрониши омехта 8 (18%) ва 4 кӯдак (9%) дар мизи А4 қарор доштанд.

Аз 2/3 ҳиссаи беморон (67) аз аввал дар ҳӯрониши сунӣ ва омехта қарор

доштаанд. Омилҳои муҳофизатии им-муноглобулинии, ки дар шири модар вучуд доранд (Ig A секреторӣ, лизосим ва ғ.), дар синни бармаҳал ниҳоят заруранд ва дар ғизоҳои номбаршуда вучуд надоранд. Истеъмоли нодурусти ғизои кӯдакон қайд шуд.

Тасвири клиникии беморӣ дар якҷоягии чунин симптомҳои захролудӣ (сухтоли, рангпарیداгӣ, хушкии пӯст, анорексия, камвазнӣ, ғазлаи ноустувор, харорати субфебрилӣ ва фебрилӣ, тахикардия, сустии лаҳнҳои дил) тавсиф шуда, чунин манбаъҳои сироят ба монанди бронхит, пневмония, отити фасоднок, энтероколит, пиелонефрит, инчунин тағйирот аз тарафи узвҳои хунофар (анемия), системаи усухону мушак (рахит) ва вайроншавии мубодилаи моддаҳо (гипотрофия) ба қайд гирифта шуданд.

Тибқи маълумоти озмоишгоҳӣ дар таҳлили хун анемияи миёнавазнӣ (Hb аз 110г/л то 70г/л), лейкоцитоз (аз 10 то 15хаз.), баланшавии СТЭ (аз 12 то 25мм/с) қайд шуд. Дар биохимияи хун диспротеинемия дар 13% кӯдакон, пастшавии сатҳи калсий ва фосфор дар 57% кӯдакон қайд шуд. Қариб дар ҳамаи кӯдакон дар озмоиши бактериологии хун *St. aureus* + ситомегаловирус+вируси герпес, дар кишти ғазла *St. aureus+candida+E.coli+Klebsiella*, аз гулӯ ва бинӣ *St. aureus*, инчунин *St.aureus* дар 27% ҳолатҳо дар шири модар ва дар 70% ҳолатҳо дар кишти молишаки гулӯ ва бинии модарон муайян

гардид. Дар тадқиқоти рентгенологии кафаси сина дар 18% ҳолатҳо бронхит ва пневмония муайян карда шуд.

Яке аз зинаҳои асосӣ дар муолиҷаи маҷмӯии беморони гирифтори бемории сепсис муолиҷаи мувофиқи антибактериявӣ бо дарназардошти ҳассосиятнокии микрофлора ба антибиотикҳо ба ҳисоб мерафт.

Аз ҳама бештар сефалоспоринҳо: сефазолин, маводи сефтриаксон, инчунин меркасин ва ванкомицин истифода мешуд. Ба кӯдакон муолиҷаҳои хос, аз ҷумла гаммаглобулини антистафилаккокӣ, иммуноглобулини зиддиситомегаловирусӣ ва зидди вируси герпес, бактериофаги антистафилаккокӣ таъйин карда шуд. Дар ҳолатҳои токсикоз ва эксикоз муолиҷаҳои дезинтоксикатсионӣ ва регидрататсионӣ, инчунин муолиҷаи симптоматикӣ гузаронида мешуд.

Хулоса. Ҳамин тавр, натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки чараҳои бемории сепсис дар дар кӯдакони синни бармаҳали мубталои бемориҳои гипотрофия, рахит ва анемия вазнинтар мегузарард. Самаранокии муолиҷа бошад, аз таъйиноти саривактии антибиотикҳо, истифодаи вояҳои максималӣ вобаста ба синну сол, инчунин аз муолиҷаи хос вобастагӣ дошт. Бояд қайд кард, ки муолиҷаи маҷмӯиро на фақат дар кӯдакон, балки дар модарон бо таъйин кардани парҳези пурра ва гузаронидани ҳатмии воякубии фаъоли зиддистафилакоккӣ амалӣ кардан лозим аст.

Адабиёт

1. Сепсис в начале XXI века: классификация, клинико-диагностическая концепция и лечение /В.С. Савельев // Методические рекомендации Российской Ассоциации специалистов по хирургической инфекции. - Москва, 2004.- 192 с.
2. Антонов А.Г. Объединенные диагностические критерии сепсиса у новорожденных / А.Г. Антонов, Е.Н. Байбарина, Ю.В. Соколовская // Вопросы гинекологии, акушерства и перинатологии. -М., 2005; 4: 5-6: 113-115.

3. Володин И.И. Сепсис новорожденных и доказательная медицинская практика - новый подход и повышение качества помощи / И.И. Володин, А.Г. Антонов, Е.Н. Байбарина// Педиатрия. - М., 2003; 5: 56-59.
4. Руднов В.А. Сепсис: современный взгляд на проблему / В.А. Руднов// Независимое издание для практикующих врачей. - Екатеринбург, 2005.- С. 120 - 132.
5. Яцык Г.В. Сепсис новорожденных / Г.В. Яцык// Руководство по педиатрии. Неонатология.- М.: Династия, 2007. С. 337-352.

ХУСУСИЯТҲОИ ҶАРАЁНИ КЛИНИКӢ ВА МУОЛИҶАИ ПНЕВМОНИЯИ ПНЕВМОТСИСТӢ ДАР КӢДАКОН

Н.А. Абдуллоева, П.Ш. Хучамова, Г.А. Раҳмонова, М.Р. Қодирова

Кафедраи таълими асосҳои бемориҳои кӯдакона (мудири кафедра н.и.т.,
дотсент Л.А. Бабаева)-и ДДТТ ба номи Абӯлӣ ибни Сино,
Шӯъбаи пулмонологии МДМТ-и "Истиқлол"

Муҳиммият. Пневмонияҳои шадид - дар сохтори бемориҳои кӯдакони синни ширмак ва синни барвақт ҷойи намоёнро ишғол мекунад. Хусусиятҳои хоси анатомӣ-физиологии системаи нафас ва номукаммалии системаи масуният, басомади зиёди бемориҳои анемия, гипотрофия, рахит, диатеза ва энцефалопатия дар бисёр маврид ҷараёни клиникӣ ва оқибатҳои патологияи бронху шушхоро муайян мекунад.

Солҳои охир этноструктураи барангезандаҳо бо тамоюли афзоиши шаклҳои ғайрихоси пневмонияҳои шадид хеле тағйир ёфтааст, ки дар байни онҳо пневмонияи пневмотсисти, ки ҷараёни клиникаш ғайрихос аст ва бо назардошти барангезандаи *Pneumocystis jirovecii* муолиҷаи матлубро талаб мекунад, ҷойи асосиро ишғол мекунад.

Дар амалияи клиникӣ бемории пневмонияи пневмотсисти, аксаран дер бо самаранокии ками терпевтикӣ ташхис карда мешавад. Бо назардошти он, ки зухуроти клиникӣ пневмонияи пневмотсисти кам хосанд, ман-

зараи развёрнутая клиникӣ-рентгенологӣ бошад, аз оғози беморшавӣ хеле дертар пайдо мешавад, ташхиси барвақти этиологӣ муҳиммияти ҷанбаҳои марбути муолиҷаро таъкид мекунад.

Мақсади таҳқиқот. Омӯхтани хусусиятҳои ҷараёни клиникӣ пневмонияи пневмотсисти ва муолиҷаи тафриқавии бемории мазкур дар кӯдакон.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Ба таҳқиқот 46 кӯдаки гирифтори бемории пневмонияи пневмотсисти (аз 3-моҳа то 14-сола) фаро гирифта шуданд, ки дар муолиҷаи статсионарии шӯъбаи пулмонологии МДМТ-и "Истиқлол" (солҳои 2016 - 2017), аз онҳо аз 3-моҳа то 3-сола (гурӯҳи I) - 21 бемор (46%), аз 3-сола то 7-сола (гурӯҳи II) - 17 (37%), аз 7-сола то 14-сола (гурӯҳи III) - 8 (17%)-ро ташкил карданд. Давомнокии буди бошт дар статсионар ба ҳисоби миёна $22 \pm 2,4$ рӯзро ташкил кард. Дар раванди муоина ва назорат маълумоти анамнестикӣ, хусусиятҳои зухуроти клиникӣ ва озмоишгоҳӣ, ки муоинаҳои биокимиёвӣ, бактериологӣ

ва вирусологӣ (аз ҷумла сирояти ТОРЧ) бо усули ИФА дар маҷмӯъ бо маълумоти рентгенологӣ (R-граммаи узвҳои қафаси сина)-ро дар бар мегирифт, омӯхта шуданд. Баҳодиҳии самарабахшии муолиҷаи пневмонияи пневмотсистӣ дар асоси нишондиҳандаҳои зикршуда дар динамикаи раванди патологӣ гузаронда шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Мутобиқи маълумоти анамнез, дар аксарияти кӯдакони сини барвақти гурӯҳи якум (21 бемор), басомади зиёди хавфи перинаталӣ ва ҳолатҳои фонӣ, аз ҷумла энсефалопатияи гипоксикӣ-ишемикӣ дар 17(80,9%) кӯдакон, рахит дар 16(76,2%) кӯдакон, анемия дар 14(66,75) кӯдакон, диатези эксудативӣ-катаралӣ дар 5(23,8%) кӯдакон ошкор карда шуд. Гуногуншаклии манзараи клиникӣ дар оғози беморӣ бо бартарии синдромҳои респираторӣ, зухуроти зуқомӣ дар бинию гулӯ, ҳарорати субфебрилӣ (зервараҷай) дар якҷоягӣ бо аломатҳои аёни интоксикатсия (заҳрноқшавӣ) қайд шуд. Минбаъд ҳарорати субфебрилӣ то 38°C баланд шуд, асосан сулфаи давомнок (аз 2-3 ҳафта то як моҳ) аз рӯи намуди обструктивӣ, шабҳо шиддаткунанда мушоҳида шуд.

Маркерҳои асосии клиникӣ пневмонияи пневмотсистиро давомнокии пролангировии ҷараёни клиникӣ (1-1,5 моҳ) бо аломатҳои аёни интоксикатсия ташкил доданд. Сулфа бештар бардавом аз рӯи намуди обструксияи (нафастангӣ, кабудпӯстии бинию лаб) бо тағйирёбиҳои раванди сулфаи шабона шиддатгиранда, давомнокии аз 2-3 ҳафта то 1 моҳ қайд шуд. Қайд кардан лозим аст, ки пас аз истеъмоли доруҳои анъанавии зиддисулфа (сулфгардон) самаранокии кам мушоҳида мешавад.

Ҳангоми муоинаи физикалии узвҳои нафас - кӯтоҳшавии садо (овоз)-и перкуторӣ, хирросҳои пароканда, хушк, мартуби ягона мушоҳида мешуд. Дар тамоми беморон дар давраи аввали беморӣ тариқи рентгенографӣ саҳтшавиҳои наздирешавӣ, шиддатгирӣ манзараи интерститсиалӣ, инчунин барои пневмотситоз хос манзараи "шушҳои пахтагин" ё "пахтаҳои барф" қайд шуд.

Ҳангоми муоинаҳои бактериологӣ ва вирусологӣ дар 18(39,1%) беморон ассотсиатсия бо манзараи микробӣ ошкор карда шуд. Робитаи мутақобила (алоқамандӣ)-и вазнинии ҷараёни клиникӣ ва оқибати пневмонияи пневмотсистӣ бо фони оризаноки преморбидӣ (анемия, диатеза, гипотрофия, рахит) бо норасоии дараҷаҳои I-II-и роҳи нафас муайян карда шуд.

Дар кӯдакони сини калон нисбатан хос аломатҳои устувори пулмонологӣ (сулфа, нафастанги) бо аломатҳои аёни интоксикатсия ва мавҷуд набудани самарабахшии муолиҷаи анъанавии антибактериалӣ буданд. Самаранокии зиёди муолиҷаи терапевтӣ бо истифода аз доруҳои сулфаниламидӣ (сулфаметаксозол) бо таъсири мусбат ҳафтаи якуми пас аз истеъмоли онҳо муқаррар карда шуд.

Хулоса. Бемории пневмонияи пневмотсистӣ бештар дар кӯдакони сини барвақт бо ҷараёни хоси клиникӣ воқеъ мешавад. Оризаҳои пешазбеморӣ сифати ҳаёти бемор, ҷараён ва оқибатҳои бемории пневмонияи пневмотсистӣ бо синдроми афзоишбандаи норасоии нафасро бад мекунад. Ҳангоми ташхис гузоштани бемории пневмонияи пневмотсистӣ ба педиатрҳо ва пулмонологҳо ба хусусиятҳои ҷараёни пневмонияҳои ғайрихос диққати ҷиддӣ додан лозим аст.

Адабиёт

1. Бочкова Л.Г. Клинические хусусиятҳои пневмонияи пневмотсисти дар ново-рожденных кӯдакон /Л.Г. Бочкова, А.С. Эйберман, Т.А. Гасанова // Саратовский научно - медицинский журнал. -2012.-Т.8,26.№4.-С.962-965.
2. Холкина Ю.В. Пневмонияи пневмотсисти дар кӯдакон раннего возраста и старше/ Ю.В. Холкина, М.А. Мартынова // Бюллетень медицинских интернет - конференций. - 2013. - Т.3, №3. - С.720- 722.
3. Баранов А.А. Социальные и организационные проблемы педиатрии : избр. очерки / А.А. Баранов, В.Ю.Альбицкий.- Медицина,2003. - 512с .
4. Huang L. HIV- associated Opportunistic Pneumonias / L. Huang, K. Crothers// Respiriology. - 2009. - Vol. 14, № 4. - P .474-485.
5. Morris A. Current Epidemiology of Pneumocystis Pneumonia / A. Morris, J.D. Lundgren // Emerg. Infect.Dis. - 2004. - Vol. 10, № 10. - P.1713-1720.

ЧАРАЁНИ БЕМОРИИ ГИПЕРТОНИЯИ ШАРЁНӢ ДАР ШАХСОНИ МИЁНСОЛ ҲАНГОМИ ЯКЧОЯШАВИИ ДАСТУРҲОИ АНЪАНАВИИ ОИЛАВӢ ВА СТЕРЕОТИПҲОИ МАРДСИФАТИ ГЕНДЕРӢ

Г.М. Негматова, Г.Р. Абдурашидова

Кафедраи бемориҳои дарунии №1 (мудирӣ кафедра д.и.т. Ш.Ф. Одинаев)-и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Намудҳои нишондодҳои оилавӣ ва мардсифатию зансифатӣ типҳои гендерии шахсиятро тавсиф мекунанд [1]. Муҳиммияти таъсиррасонии якҷояи типҳои мардсифатии шахсият ва нишондодҳои анъанавии оилавино дар кам шудани самарабахшии муолиҷаи зиддигипертензивӣ (МЗГ) ва баланд шудани хавфи умумии кардио-васкулярӣ (ХКВ) дар гирифтаторони бемории гипертензияи шарёнӣ (АГ)-ро мо пештар дар адабиёт шарҳ дода будем [2].

Таъсири типҳои гендерии шахсият ва оила ба муҳити рӯҳӣ-инфиолӣ (психо-эмотсионалӣ) дар гирифтаторони бемории ГШ дар мардон ва занҳо фарқ карда метавонад. Омӯзиши таъсиррасонии якҷояи тавсифҳои мардсифатии шахсият ва дастурҳои анъанавии оилавӣ ба зухуроти изтироб, депрессия, дар гирифтаторони бемории гипер-

тензияи шарёнӣ вобаста ба ҷинси биологӣ диққатҷалбкунанда аст ва сабабу мақсади таҳқиқот низ ҳамин аст.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Ба таҳқиқот гирифтаторони бемории АГ-е фаро гирифта шуданд, ки дар муолиҷаи антигипертензивии онҳо самарабахшии кофӣ мушоҳида нашуд (мавҷуд набудани муваффақиятҳои устувори дараҷаҳои мақсадноки ФШ зимни табобати 2-3 компонент) [3].

Дар тамоми беморон нишондодҳои оилавӣ [тибқи Алешину Ю.Е., 2010] муайян карда шуданд, ки мо онҳоро ҳамчун нишондиҳандаи оилавӣ - НИ ифода кардем. Ҳангоми аломатҳои НИ ба 1-2 ҳол типҳои анъанавии оила муайян карда шуд. Стереонамудҳои гендерии мардсифатӣ/таханнусӣ тибқи S.L. Bem [1981] омӯхта шуданд ва индекси асосӣ - IS ба ҳисоб гирифта шуд, аз рӯи бузургии он выделяли пат-

сиентони мубталои стереотипҳои мардсифатӣ (камтар-1) ва баландмаскулинӣ (камтар -2,025)-и шахсиятро чудо кардем. Тарафдорӣ ба муолича [4] ва категорияи ХКВ-и умумӣ муайян карда шуданд[3]. Барои ошкоркунӣ ва баҳодиҳии вазнинии депрессия ва изтироб чадвали Госпиталии изтироб ва депрессия (Zigmond A.S. ва Snaith R.P. (1983 г.) истифода карда шуд. Дараҷаи стресс аз рӯи чадвали стресси психології L. Reeder (дар модификатсияи О.С. Копина бо ҳамм., 1989) муайян карда шуд: стресси баланд - аз 1 то 2 ҳол дар мардон, аз 1 до 1,82 - дар занҳо, миёна - аз 2,01 то 3 ҳол дар мардон, аз 1,83 то 2,82 - дар занҳо ва паст - аз 3,01 то 4 ҳол дар мардон, аз 2,83 то 4 - дар занҳо, яъне чи қадаре ки аломат пасттар бошад, ҳамон қадар дараҷаи стресс баландтар мешавад.

Натиҷаҳои ҳосилшуда дар ду гурӯҳ муқоисатан таҳлил карда шуданд:

1) Гурӯҳи умумии миёнсолони гирифтори бемории ГШ (новобаста ба НИ ва IS) гурӯҳи якумро (80 бемор; мардон - 34 ва занҳо - 46; синни миёна $53,2 \pm 0,45$ года) ташкил доданд.

2) Ба гурӯҳи 2-юм 37 беморе дохил буданд, ки дар онҳо якҷояшавии СУ-и анъанавӣ бо типҳои шахсияти мардсифат (26 мард ва 11 зан; синни миёна $53,0 \pm 0,63$ -сола) мушоҳида мешуд.

Қиёси бузургҳои нисбӣ тибқи меъёри ?2, бузургҳои мутлақ бошад, тибқи меъёри t -и Студент гузаронда шуд. Баҳодиҳии алоқии коррелятсионӣ байни ҷуфтҳои аломатҳои микдорӣ тибқи Пирсон, аломатҳои сифатӣ - тибқи Спирмен гузаронда шуд. Тафовути омӯрӣ-муҳим ҳангоми $p < 0,05$ шуморида мешуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Дар гурӯҳи умумии гирифторо-

ни бемории ГШ-и нокифоя самаранок (гурӯҳи 1-ум) значенияҳои миёнаи изтироб ($8,1 \pm 0,35$) ва депрессия ($7,03 \pm 0,38$) аз чунин значенияҳои гурӯҳи беморон бо якҷояшавии тавсифҳои гендерӣ ($8,84 \pm 0,4$ ва $9,1 \pm 0,6$ - мутобиқан изтироб ва депрессия) пасттар буданд, яъне зиёдшавии зухуроти изтироб ($p > 0,05$) ва депрессия ($p < 0,05$) мушоҳида мешавад.

Ҳангоми муқоиса бо гурӯҳи асосӣ дар беморони гурӯҳи 2-юм (чадвали 1) камшавии аёни тарафдорӣ ба муолича, дараҷаҳои баланди депрессия ва ХКВ-и умумӣ ($p < 0,05$) қайд шуданд; ин дигаргунӣ дар беморони гурӯҳи 2-юм бо баландшавии САД ($p > 0,05$) ва ДАД ($p < 0,05$) ҳамроҳикунонда буданд.

Муқаррар карда шуд, ки дар занҳои гурӯҳи 2-юм дараҷаи САД ва ДАД ($p < 0,05$) нисбат ба занҳои гурӯҳи 1-ум хеле баландтар аст. Камшавии тарафдорӣ ($p < 0,05$), баландшавии ХКВ ($p < 0,01$), дараҷаи изтироб ($p < 0,001$) ва депрессия ($p < 0,05$) дар занҳои гурӯҳи 2-юм низ аз нишондиҳандаҳои занҳои гурӯҳи 1-ум хеле фарқ мекунанд. Тамоюл ба пастшавии нишондиҳандаҳои стресс, яъне баландшавии дараҷаи он дар занҳои гурӯҳи 2-юм - он қадар зиёд набуд.

Фарқияти нишондиҳандаҳо дар мардони гурӯҳи якум ва дуум дар камшавии аёни тарафдорӣ ба муолича ($p < 0,05$) ва баландшавии ХКВ-и умумӣ ($p < 0,05$) дар мардони гурӯҳи 2-юм мебошад. Дигар нишондиҳандаҳои мардони гурӯҳи 1-ум ва гурӯҳи 2-юм - он қадар тафовуте надоштанд ($p > 0,05$). Аммо новобаста ба аломатҳои ками тарафдорӣ ба муолича дар мардон, дараҷаи ФШ (САД ва ДАД) ва ХКВ-и умумӣ дар мардон ва занҳо зимни якҷояшавии мардсифатӣ бо ТСУ муқоисашаванданд; Дар беморони гурӯҳи 2-юм да-

Чадвали 1

Тарафдорӣ ба муолиҷа ва омилҳои психо-эмотсионалӣ дар гурӯҳи умумии РАГ (гурӯҳи 1-ум, новобаста ба IS ва НО; n=80) ва ҳангоми якҷояшавии стереотипҳои мардсифати шахсият бо ТСУ (гурӯҳи 2-юм, n=37).

Нишондиҳандаҳо	Гурӯҳҳо	РАГ (M±m)		
		Мардон	Занҳо	рм-ж
САД, мм сут.сим.	гур.1-ум	147,1±1,31	147,6±1,1	>0,05
	гур.2-юм	148,1±1,2	153,2±2,6	>0,05
	p1-2	>0,05	<0,05	
ДАД, мм сут.сим.	гур.1-ум	95,0±0,6	94,9±0,5	>0,05
	гур.2-юм	96,2±0,6	96,8±0,7	>0,05
	p1-2	>0,05	<0,05	
Тарафдорӣ ба муолиҷа, ҳолҳо	гур.1-ум	1,8±0,15	2,3±0,13	<0,05
	гур.2-юм	1,46±0,09	1,7±0,2	>0,05
	p1-2	<0,05	<0,05	
ХКВ-и умумӣ, ҳолҳо	гур.1-ум	3,2±0,14	2,8±0,14	<0,05
	гур.2-юм	3,65±0,09	3,64±0,15	>0,05
	p1-2	<0,05	<0,01	
Дараҷаи изтироб, ҳолҳо	гур.1-ум	7,5±0,3	8,5±0,6	>0,05
	гур.2-юм	8,0±0,22	10,7±1,0	<0,01
	p1-2	>0,05	>0,05	
Дараҷаи депрессия, ҳолҳо	гур.1-ум	8,3±0,6	6,1±0,4	<0,001
	гур.2-юм	9,1±0,55	8,9±1,3	>0,05
	p1-2	>0,05	<0,05	
Дараҷаи стресс, ҳолҳо	гур.1-ум	1,83±0,11	1,81±0,08	>0,05
	гур.2-юм	1,87±0,08	1,67±0,1	>0,05
	p1-2	>0,05	>0,05	

Эзоҳ: p1-2 - эътимодияти омории фарқияти (p<0,05) нишондиҳандаҳо дар беморони ҳамагӣ гурӯҳҳои 1 ва 2; рм-ж - эътимодияти фарқияти нишондиҳандаҳо байни мардон ва занҳои як гурӯҳ.

раҷаи изтироб дар занҳо значимо баландтар аст (p<0,05), дараҷаи депрессия бошад, дар мардон (p>0,05) каме баландтар аст.

Чадвали 2

Фарқиятҳои ҷинсии робитаи мутақобилаи нишондиҳандаҳо дар беморони миёнсоли гирифтори АГ: гурӯҳи 1-ум - новобаста ба IS ва НИ (n=80) ва гурӯҳи 2-юм - якҷояшавии стереотипҳои мардсифати шахсият бо СУ-и анъанавӣ (n=37)

Нишондиҳандаҳо	гурӯҳи 1-ум (n=80)		гурӯҳи 2-юм (n=37)	
	Оила (r)	IS (r)	Оила (r)	IS (r)
Изтироб	-0,327655*	-0,286080*	-0,042826	-0,038598
Мардон	-0,327655*	-0,286080*	-0,032215	-0,220067
Занҳо	-0,327655*	-0,286080*	-0,516949	-0,484443
Депрессия	-0,532902*	-0,471312*	-0,470501*	-0,479819*
Мардон	-0,532902*	-0,471312*	-0,413437*	-0,384571
Занҳо	-0,532902*	-0,471312*	-0,624085*	-0,720809*
Чадвали стресс	0,307142*	0,345083*	0,314171	0,275505
Мардон	0,307142*	0,345083*	0,355463	0,559639*
Занҳо	0,307142*	0,345083*	0,682174*	0,530315
Тарафдор	0,442071*	0,553733*	0,424888*	0,553069*
Мардон	0,442071*	0,553733*	0,148086	0,249121
Занҳо	0,442071*	0,553733*	0,833650*	0,876191*
Ҳавфи умумӣ	-0,330619*	-0,494536*	0,424888*	0,553069*
Мардон	-0,330619*	-0,494536*	-0,395921*	-0,531398*
Занҳо	-0,330619*	-0,494536*	-0,576931	-0,615180*

Эзоҳ: * - эътимодияти омории нишондиҳандаҳои алоқамандии коррелятсионӣ (p<0,05).

Ҳангоми омӯзиши робитаи мутақобилаи нишондиҳандаҳо, зимни якҷояшавии ин нишондиҳандаҳои гендерӣ (ҷадвали 2) мавҷуд набудани алокаи намоёни изтироб бо нишондиҳандаҳои гендерӣ диққатҷалбкунанда аст. Дар занҳо зимни чунин якҷояшавӣ алоқамандии зичи манфӣ байни изтироб ҳам бо IS ($r = -0,48444$; $p > 0,05$) ва ҳам бо НИ ($r = -0,51695$; $p > 0,05$) қайд мешавад; фарқ надоштани надоштани нишондиҳандаҳои чунин робитаи мутақобила аз интиҳоби ками занҳои гирифтори ГШ-е ($n=11$; 23,9% аз миқдори умумии занҳо), ки дар онҳо якҷояшавии СУ-и анъанавӣ бо стереотипҳои мардсифати шахсият мушоҳида мешавад, вобаста аст.

Зухуроти депрессия дар гирифтори бемории РАГ ҳангоми якҷояшавии тавсифҳои мардсифатӣ ва анъанавии оилавӣ ҳам бо IS ($r = -0,47982$; $p < 0,05$) ва ҳам бо НИ ($r = -0,4705$; $p < 0,05$) алоқамандии муътадили манфӣ дорад.

Робитаи мутақобилаи муътадили манфии депрессия бо IS ва НИ ҳам дар мардон ($r = -0,38457$ бо IS, $p > 0,05$; ва $r = -0,41344$ бо НО, ; $p < 0,05$) ва ҳам дар занҳо ($r = -0,72081$ бо IS ва $r = -0,62408$ бо НО) мушоҳида мешавад.

Ҳамин тавр, зимни якҷояшавии стереотипҳои мардсифат бо СУ-и анъанавӣ дар мардон баландшавии дараҷаҳои изтироб, камшавии тарафдорӣ ба муолича ва баландшавии ХКВ-и умумӣ нисбат ба занҳо камтар ба мушоҳида мерасад. Натиҷаҳои ҳосилшуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки ба таъсири манфии якҷояшавии тавсифҳои мардсифатии (высокомаскулиных) шахсият бо ТСУ бештар занҳое, гирифтор мешаванд, ки дар онҳо зимни дигаргуниҳои куллии патогении ҳолати психо - эмотсионалӣ ХКВ ба қадри назаррас баланд мешавад (нисбат ба занҳои гурӯҳи 1-ум; $p < 0,05$), ки ба дараҷаи чунин нишондиҳанда дар мардон мерасад ва ҳатто каме баландтар мешавад ($p > 0,05$).

Адабиёт

1. Семейная психология / Т.В. Андреева. - Учеб. пособие. - СПб.: Речь, 2004. - 244 с.
2. Шарипова Х.Я. Стереонамудҳои семейных (поло-ролевых) установок у пациентов с резистентной артериальной гипертонии /Х.Я. Шарипова, Г.М. Негматова, А.А. Шербадалов // Наука, техника ва образование.- 2016.- (27).- № 9. - с. 90-94. <http://www.doi.org/10.20861/2312-8267-2016-27-001>
3. Диагностика ва лечение артериальной гипертонии. Рекомендации Российского медицинского общества по артериальной гипертонии //Кардиологический вестник, 2015. - №1, С. 5-30.
4. Concurrent and predictive validity of self-reported measure of medical adherence/ D.E. Morisky, L.W. Green, D.M. Levine [et al.]// Med Care.1986; 24: 67-73.

НАТИЧАҲОИ ДУРИ МУОЛИҶАИ БЕМОРИИ МУЗМИНИ ГУРДАҲО

М.Х. Юсупова, Г.Р. Абдурашитова, З.Б. Бобохочаева

Кафедраи бемориҳои дарунии №1 (мудирӣ кафедра д.и.т. Ш.Ф. Одинаев) -и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммӣ. Новобаста ба муваффақиятҳои назарраси тибби муосир масъалаҳои зиёди клиника, ташхис, муолиҷа, баҳодиҳии вазнинии ҷараён, пешбинӣ ва профилактикаи бемориҳои музмини гурдаҳо муҳим боқӣ мемонад [4]. Таҳлили маълумоти адабиёти умумидастрас нишон медиҳад, ки аксари ят ҷанбаҳои мушкilotи дар боло қайдшуда кам омӯхта шудаанд, дар маълумоти пешниҳодшуда баъзе ихтилофот ба назар мерасад [1,5]. Махсусан ин ба омӯзиши системаҳои дилу рағҳо ва асаб, ки асосан, вазнинии ҷараёни раванд дар беморони гирифтори бемориҳои музмини гурдаҳо муайян мекунад, дахл дорад [2]. Новобаста ба қўшишҳои зиёди ошкорсозии барвақт ва профилактикаи бемориҳои гурда равонашуда, басомади ҳнокифоягии музмини гурда афзоиш меёбад, ки айни ҳол 100-250 нафар ба сари миллион нафар аҳолиро ташкил мекунад [3]. Мушкilotи нокифоягии музмини гурда солҳои охир то рафт бештар аҳамияти тиббӣ - иҷтимоӣ касб мекунад.

Мақсади таҳқиқот. Муайян кардани натиҷаҳои дури муолиҷаи беморони гирифтори давраҳои гуногуни бемории музмини гурдаҳо.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Зери назорати мо 68 нафар гирифтори бемории БМГ қарор доштанд. Муоина дар шӯбаи нефрологии БКШ №5 дар кафедраи бемориҳои дарунии №1 гузаронда шуд. Ба муоина беморони синни аз 16 до 59-сола (сини миёна 43,1 ± 7,4 сол: 29 (42,0%) мард ва 39 (58,0%) зан) фаро гирифта шуданд. Давомно-

кии беморӣ аз 1 моҳ то 10 солро ташкил кард. Сабабҳои асосии инкишофи нокифоягии гурда чунин бемориҳо буданд: гломерулонефрити музмин - 60,2%, пиелонефрити музмин - 29,2%, бемории поликистозии гурдаҳо - 10,3%. Аз таҳқиқот беморони мубталои бемории гипертоникӣ, атеросклероз, ИБС, нефропатияи диабетикӣ, нефропатияҳои аутоиммунӣ ва метаболикӣ истисно карда шуданд. Ташхис дар асоси усулҳои стандартӣ муоинаи тибқи нақшаи нефрологикӣ тасдиқ мешавад.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Назорати динамикии беморон 12 моҳ пас аз ҷавобшавӣ аз статсионар гузаронда мешуд. Натиҷаҳои назорати солоне аз болои беморони мубталои давраҳои додиализнии БМГ дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Дар раванди мушоҳидаҳои динамикии клиникӣ-озмоишгоҳӣ ва асбобӣ натиҷаҳои беҳтарини муолиҷа дар беморони гирифтори марҳилаи муътадиди БМГ муайян карда шуданд, ки аз инҳо 10% шифо ёфтанд (дисфунксияи гурда мушоҳида нашуд). Қайд мекунем, ки ба гурӯҳи сиҳатёфтагон гирифторони бемории пиелонефрит дохил шуданд. Дар шахсони мубталои давраи муътадили БМГ зимни табобат бо доруворӣ ва муолиҷаи санаторӣ-курортӣ дар 40% муътадилшавии ФШ қайд шуд, ки ин коррексияи муолиҷа-ро талаб кард. Оризаҳои дилу рағҳо ва серебрялӣ мушоҳида нашуд. Дар баробари ин, дар 60% беморон беморӣ афзоиш ёфт ва ба давраи дигар гузашт;

Чадвали 1

Натиҷаҳои дури назорат (муоина)-и гирифтори бемории марҳилаҳои додиализии БМГ

Нишондиҳанда	Давраи муътадил n-22	Давраи вазнин n-24	Давраи терминалӣ n-22
Шифоёбӣ	3(10.0%)	0(0.0%)	0(0.0%)
Бехтаршавӣ	9(30.0%)	2(6.6%)	1(3.3%)
Гузариш ба давраи дигари БМГ	18(60.0%)	16(53%)	
Ҳамлаи транзитории ишемикӣ	0(0.0%)	6(20.0%)	4(13.3%)
Инсулт	0(0.0%)	2(6.6%)	4(13.3%)
Кардиомиопатия	0(0.0%)	0(0.0%)	2(6.6%)
Вайроншавиҳои когнитивӣ	4(13.3%)	15(50.0%)	20(67%)
Деменсия	0(0.0%)	0(0.0%)	0(0.0%)
Депрессия	1(3.3%)	9(30.0%)	9(30.0%)
Инфаркти миокард	0(0.0%)	3(10.0%)	5(16.6%)
Стенокардияи ноустувор	1(3.3%)	8(26.6%)	7(23.3%)
Вайроншавиҳои ба ҳаёт таҳдидунандаи ритми дил	0(0.0%)	2(6.6%)	3(10.0%)
ХСН	0(0.0%)	2(6.6%)	9(30.0%)
Гемодиализ	0(0.0%)	2(6.6%)	9(30.0%)
Оқибати фавтият	0(0.0%)	1(3.3%)	3(10.0%)

дар 13% шиддатёбии минбаъдаи КР мушоҳида шуд, ки дар онҳо ФШ-и ноустувори баланд боқӣ мемонд. Ба ин гурӯҳ бештар шахсони ба муолиҷаи тамоюли камдошта дохил шуданд. Танҳо дар як марди мубталои ФШ стенокардияи ноустувор қайд шуд.

Дар гурӯҳи 2-юм пас аз 12 моҳ микдори оризаҳои дилу рағҳо ва серебрялӣ бо мурури афзоишёбии БМГ зиёд шуд. Ба монанди гурӯҳи 1-ум 7 бемор (23%) доруҳои табобатиро номунтазам истеъмол мекарданд, ФШ-иро назорат намекарданд. Бехтаршавии ҳолат танҳо дар 2 гирифтори бемории пиелонефрити музмин қайд шуд. Тавре аз маълумоти чадвали №1 бармеояд, дар 50% беморони бемории БМГ-и вазнин ташхис шаклҳои шадиди ИБС-ро муайян кард. Ба ғайр аз ин, беморӣ аз инкишофи ҳамлаи транзитории ишемикӣ, инсултҳо, тезгузариҳои экстрасистолҳои гурӯҳӣ, фибриллятсияи даҳлези дил оризаонк мешавад. Дар 2 зан - инсулт, инфаркти миокард - 2 мард ва 1 зан инкишоф ёфт. Ба сеансҳои гемодиализ 2 бемор

равон карда шуданд, як марди мубталои инфаркти миокарди инсулт аз саргузаронда фавтид. Афзоишёбии вайроншавиҳои когнитивӣ ва депрессия қайд шуд.

Дар гурӯҳи 3-юм пас аз як сол микдори оризаҳо, гузариш ба гемодиализ ва оқибати фавтият дар қиёс бо гурӯҳҳои бозътимод 1 ва 2-юми беморон бозътимод афзуд. Дар ин гурӯҳ дар як бемор деменсия дар як нафар қайд шуд.

Натиҷаҳои солони муоинаю назорати беморони гирифтори давраҳои гуногуни БМГ нишон доданд, ки омилҳои шиддатдиҳандаи араёни беморӣ ҳангоми марҳилаҳои муътадил ва вазнин: тамоюли кам ба муолиҷа, КР, депрессия шуда метавонанд, ки боиси вайроншавии минбаъдаи гомеостаз мешавад. Ҳангоми давраи терминалии БМГ ин омилҳои серебрялӣ ва дилу рағҳо мебошанд, ки метавонанд дар прогнози беморӣ ососӣ бошанд.

Хулоса: Пас аз 12 моҳ бо мурури афзоишёбии БМГ микдори оризаҳои ба ҳаёт таҳдидунанда ва басомади

окибати фавтият зиёд мешавад. Тамоюли кам ба муолича, ҳолати депрессиявӣ ва КР ба окибати номатлуб мусоидат намуд.

Адабиёт

1. Внутренние болезни: пер. с англ. / под ред. Э. Фаучи, Ю. Браунвальда. - М.: Практика - Мак-Гроу - Хилл. 2008. - 1120 с.
2. Волошин П.В. Состояние церебральной гемодинамики дар беморони дисциркуляторной энцефалопатией / П.В. Волошин [и др.] // Журнал неврологии ва психиатрии им С.С.Корсакова.-2006.-т.86.-№1.-С.15-19.
3. Дониленко В.М. Хроническая почечная недостаточность /В.М. Дониленко// "Нефрология" под общей редакцией И.Е. Тареевой.- М.: Медицина; 1995. С. 78-99.
4. Кутырина И.М. Почка ва артериальная гипертензия /И.М. Кутырина, А.А. Михайлов // Нефрология: Руководство для врачей под общей редакцией. И.С. Тареевой.-М.: Медицина, 2008. с. 164-88.
5. Патогенетические аспекты формирования поражения головного мозга дар беморони с хронической почечной недостаточностью / И.В. Кладова [и др.] // Астраханский медицинский журнал. - 2011. - Т. 3. - №2. - С. 30-35.

ХУСУСИЯТҲОИ ЗИНАҲОИ ҒАЙРИХОСА ВА ГУМОРАЛИИ МАСУНИЯТ ДАР КЌДАКОНИ ГИРИФТОРИ КАМХУНИИ НОРАСОИИ ОҲАН

Н.Н. Хочаева, К.И. Исмоилов, Р.Ф. Латипов, Н.А. Мирзороҳматов,
Кафедраи бемориҳои кўдаконаи №2 (мудири кафедра д.и.т., профессор
К.И. Исмоилов)-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Калимаҳои калидӣ: камхунӣ, масунияти ғайрихоса, мiasунияти гуморалӣ.

Мухиммият: Камхунии кўдакон дар сохтори бемориҳои кўдакона аҳамияти муҳим дорад. Он дар байни аҳолии мамолики мутарракӣ ба таври васеъ интишор ёфта, басомади он сол ба сол тамоюл ба зиёдшавӣ дорад.

Чунин вазъият дар манотиқи Осиёи Марказӣ, аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд мешавад. Дар сохтори камхунӣ - норасоии оҳан мақоми асосӣ (85-91 %) дорад. Фаромӯш набояд кард, ки камхунӣ сабаби сустинкишофёбии организми кўдакон мегардад ва реактивнокии иммунобиологии организмро коҳиш дода, таъсирпазирии бемо-

риҳои интеркуррентиро зиёд мекунад.

Мақсади таҳқиқот: Омӯзиши ғайролнокии фаготситарӣ ва масунияти гуморалии кўдакони гирифтори камхунии норасоии оҳан.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Аз ҷониби мо солҳои 2012 то 2017 муоинаи маҷмӯии 109 кўдакони 2 то 15-солаи гирифтори камхунии норасоии оҳан (КНО) ба амал оварда шуд, ки дар муоличаи статсионарии ММТҚТ дар шуъбаи гематологӣ қарор доштанд. Натиҷаҳои ҳосилшуда аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар кўдакони гирифтори дараҷаи миёна ва вазнини камхунӣ коҳиш ёфтани нишондиҳандаҳои зинаҳои ғайрихоса ва гуморалии масуният ҷой дорад.

Муддати солҳои 2012 - 2017 муоинаи маҷмӯии 53 кӯдаки гирифтори камхунии рорасоии оҳан (КНО) (2 то 15 сола) ба амал оварда шуд, ки дар муолиҷаи статсионари ММТ ҚТ дар шуъбаи гематологӣ қарор доштанд.

Беморон тибқи вазнинии раванди беморӣ ба се гурӯҳ ҷудо карда шуданд. Гурӯҳи санҷишӣ аз 30 кӯдаки солим иборат буд, ки ба гурӯҳҳои таҳқиқотӣ мувофиқи синну сол ҷалб шуда буданд.

Ҷадвали №1

Нишондиҳандаҳои масунияти ғайрихосаи кӯдакони гирифтори КНО

Нишондиҳандаҳо Гурӯҳи беморон		Фаъолнокии фаготситарӣ (%)	Индекси фаготситарӣ м/с
Гурӯҳи санҷишӣ			
n			
30		75±2,83	5,8±0,79
Гурӯҳи 1-ум	КНО	9	70,3±2,03
Гурӯҳи 2-юм	КНО	19	53,6±1,06*,**
Гурӯҳи 3-юм	КНО	25	38,3±0,5*,**

*, -муътамадии фарқият дар қиёс бо меъёр

**, - муътамадии фарқиятҳо байни гурӯҳи беморон вобаста ба дараҷаи вазнинии камхунӣ

Бо беморон ғайр аз усулҳои умумиклиникии таҳқиқот, инчунин фореизи озмоишгоҳии гемоглобин, протеинограмма, морфологияи эритроцитҳо, сӯзанхалонии мағзи устухон, масунияти гуморалӣ, фаъолнокии фаготситарӣ ва индекси фаготситарии нейтрофилӣ гузаронида шуд.

Натиҷаҳо ва баррасии онҳо. Барои омӯзиши масунияти ғайрихоса фаъолнокии фаготситарӣ ва индекси фаготситарии нейтрофилҳои хуни канорӣ дар 53 бемори гирифтори КНО муоина

на карда шуд. Нишондиҳандаҳои миёнаи фаъолнокии фаготситарӣ ва индекси фаготситарӣ дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Маълумоти ба дастамада далели он аст, ки дар беморони гирифтори КНО коҳиш ёфтани фаъолнокии фаготситарӣ ҷой дорад ва ҳамзамон тестҳои стимулятсияи он исбот менамояд, ки ҷавоби лейкоцитҳои ба ин стимулятсия мавҷуд нест ва ин ҳолат ишорат ба камшавии захираҳои фаготситоз мебошад.

Ҷадвали №2

Нишондиҳандаҳои масунияти гуморалии кӯдакон

Гурӯҳи кӯдакон	n	Ig A	Ig M	Ig G
Санҷишӣ	30	4,02±0,07	2,11±0,07	12,8±1,06
I (дараҷаи сабуки камхунӣ)	11	3,98±0,13	1,98±0,42	13,0±0,51
II (камхунии дараҷаи вазниниаш миёна)	19	3,00±0,02*,**	1,74±0,08*,**	11,0±0,22
III (камхунии дараҷаи вазниниаш вазнин)	25	2,01±0,07*,**	1,32±0,06*,**	9,01±0,84*,**

*, -муътамадии фарқият дар қиёс бо меъёр

**, -муътамадии фарқиятҳо байни гурӯҳи беморон дар вобастагӣ аз дараҷаи вазнинии камхунӣ

Ҳамин тавр, дар беморони гирифтори КНО фаъолнокии функционалии лейкоцитҳо паст буда, реаксияи онҳо ба тестҳои таҳмилий таҳрифшуда аст, ки ин далели коҳиш ёфтани қобилияти бактеритсидии гранулоцитҳои нейтрофилӣ дар категорияи мазкури беморон мебошад.

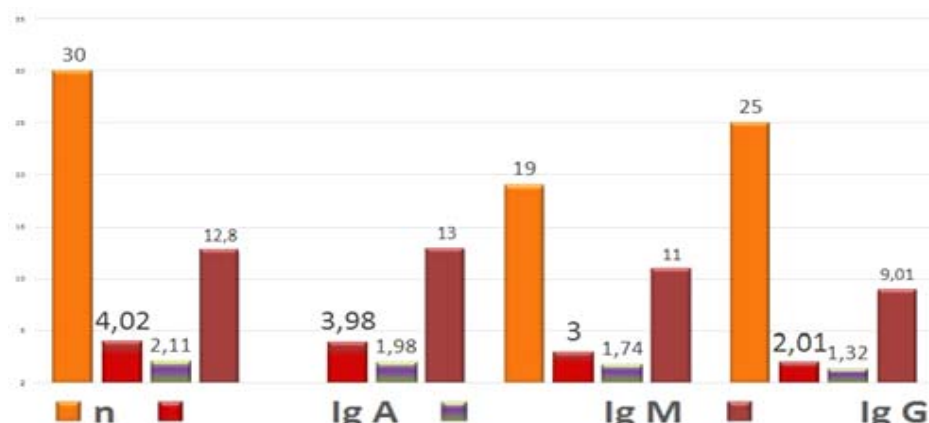
Таҳқиқи масунияти гуморалии кӯдакони гирифтори КНО нишон дод, ки дар беморони гирифтори дараҷаи сабуки камхунӣ (ҷадвали 2) миқдори

миёнаи IgA, IgM, IgG дар зардоби хун аз нишондиҳандаҳои монанд дар гурӯҳи санҷишӣ амалан фарқ намекунад.

Қайд кардан зарур аст, ки дар гурӯҳи кӯдакони дараҷаи сабуки КНО аз гурӯҳи назоратӣ фарқият дида нашуд. Ҳамзамон нишондиҳандаи фраксияи иммуноглобулинҳои беморони гирифтори камхунии дараҷаи миёна ва вазнин дар қиёс бо нишондиҳандаҳои мутобиқи кӯдакони солим ба таври намоён коҳиш ёфтааст.

Расми №1

Нишондиҳандаҳои масунияти гуморалӣ дар мавриди КНО

Гурӯҳи назорат шаванда I (камхуниидараҷаи II (камхуниидараҷаи III (камхуниидараҷаи сабук) вазниниаш миёна) вазнин)

Ҳамин тавр, натиҷаҳои таҳқиқот нишон медиҳанд, ки дар кӯдакони гирифтори камхунии дараҷаи миёна ва вазнин коҳиш ёфтани миқдори ҳуҷайраҳои В-лимфотитарӣ ҷой дорад ва бешубҳа ин

сабаби нокифоягии ҷавоби гуморалӣ ба ҳисоб меравад. Албатта ин ҳолат равандро амиқтар намуда, майл доштани беморони мазкурро ба сироят ва музминшавии онҳо нишон медиҳад.

Адабиёт

1. Абдукадыров К.М. Гематология: Новейший справочник / К.М.Абдукадыров-М.:2004- 854с.
2. Важнейшие анемии в общей врачебной практике. Гипорегенеративные анемии / О.Ю. Полуэктова (и др.) // Земский врач.- №4(8). - 2011.-С. 9-13.
3. Дворецкий Л.И., Воробьев П.А. Дифференциальный диагноз и лечение при анемическом синдроме. М.: Ньюдиамед, 1994. 24 с.
4. Миракилова А.М. Особенности показателей красной крови у детей с железодефицитной анемией в условиях различных горных высот / А.М. Миракилова / Вестник Авиценны. 2012. №4. С.149-153.

5. Ситуационный анализ: улучшение экономических результатов посредством расширения программ по питанию в Таджикистане / UNICEF; TheWorldBank Душанбе. 2012. 9 с.
6. Impact of iron deficiency aneamia on T-lymphocytes & their subsets in children / S.Mullick (et al.) // Indian J Med Res.2006. Vol. 124(6). P.647-654.

ТИББИ НАЗАРИЯВӢ

ИЛЛАТИ АСАБИ ЧЕХРАВА ХУСУСИЯТҲОИ ОН АЗ НИГОҲИ СИНО

Р.А. Раҳмонов, М.Ҷ. Исоқова, М.Т. Ғаниева, Д.П. Зуурбекова,

Т.Б. Точиддинов, Д.М. Ҳасаналиева

Кафедраи асабшиносӣ ва асосҳои ирсияти тибби (мудири кафедра д.и.т., профессор Р.А. Раҳмонов) -и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Илтиҳоби асаби чехра иллати чуфти VII-уми асаби косахона ва мағзи сар мебошад, ки ба он фалаҷи мушакҳои мимикии рӯй хос мебошад.

Абӯалӣ ибни Сино дар бораи ташхис ва муолиҷаи илтиҳоби асаби чехра якчанд рисолаҳо навиштааст ва ӯ ин беморию лақва ном бурдааст. Аз гуфтаҳои Абӯалӣ ибни Сино лақва бемории афрозист, ки андар рӯй падида омада, як ними рӯй кашида шуда, ҳайати табиӣ он дигаргун мешавад ва лабону пилкҳои чашм аз як ним нек ба ҳам намеоянд. Сабаби ин беморӣ истирҳо ва ё ташаннучи мушакҳои пилкҳо ва рӯй мебошад.

Дар замони муосир олимони гуфтаҳои Абӯалӣ ибни Синоро исбот намуна, сабаби илтиҳоби асаби чехраро ба илтиҳоб ё фалаҷи атрофӣ ва ишемия ё фалаҷи марказӣ чудо кардаанд.

Абӯалӣ ибни Сино чунин навиштааст: Ҳангоми лақва аз истирҳо падида омада як тарафи рӯй ба дигар сӯй майл мекунад ва ҳамроҳи худ нимаи дуввумро низ мекашад; агар вайқавӣ бошад-ҳамаи рӯйро суст мекунад ва шакли инро дигаргун месозад, вале агар заиф бошад-танҳо истирҳо меорад.

Ҳангоми лақва аз ташаннуч падида омадаи як нимаи рӯй ҳамроҳи худ нимаи дуввумро низ мекашад.

Лақва аз ташаннучи хушк падида омада, масалан, лақвае, ки ҳангоми табҳои саҳт ва истифрӯғҳои аз қабилӣ

шикамрав, қайи хунин ва ғайра ба вуҷуд меояд, бадсифат ва марговар мебошад.

Тарафи бемори рӯй он тарафест, ки солим метобад. Шахси ба лақва гирифта то чаҳор рӯз хатари ногаҳон мурданро дорад ва агар аз чаҳор рӯз гузарад, наҷот меёбад. Ин аз он гувоҳӣ медиҳад, ки лақва аз ба амаломадани сактаи қавӣ огоҳӣ додааст. Дар ҳақиқат ҳам, илми муосир исбот кардааст, ки яке аз нишонаҳои сактаи мағзи сар ин нишонаи норасоии асаби 7-ум мебошад. Алалхусус, ҳангоми мавҷуд будани сакта дар қисмати танаи мағзи сар, ки нишонаи фалаҷи канории асаби 7-ум дорад, баъди 4 рӯз аз варами танаи мағзи сари бемор метавонад, ки фавтад. Ҳар лақвае, ки шаш моҳ давом мекунад, беҳтар он аст, ки ба дуруст шудани он умед баста нашавад.

Абӯалӣ ибни Сино нишонаҳои лақваи истирҳои чунин баён намунадааст:

- Ҳаракат суст мешавад
 - Ҳиссиёт нест мешавад
 - Пӯст ва мушакҳо нарм мешаванд
 - Тарангӣ ҳис карда намешавад
 - Пилки поён ҳамида мешавад
- Ҳангоми лақваи ташаннучӣ бошад:
- Вайроншавии ҳиссиёт дида намешавад
 - Пӯсти пешона тавре кашидамешавад, ки чинҳо нест мешаванд
 - Мушакҳои рӯй саҳт мешаванд

- Бештари ҳолатҳо оби даҳону бал-
гам камтар меоянд

- Майли пӯст ба ноҳияи гардан беш-
тар мешавад

Яке аз нишонаҳои лақва он аст, ки
одам дар устухони рӯй сӯзиш ва андар
пӯсти он карахтӣ ва паридани бисёр-
ро ҳи смекунад.

Абӯалӣ ибни Сино сабаб ва нишо-
наҳои лақваро ба назар гирифта, як-
чанд усулҳои табобатро пешниҳод на-
мудааст: беҳтар аст, ки беморро то
рӯзи чаҳорум ва ё ҳафтум аз ҷой на-
чунбонанд ва ўро ғизое бидиҳанд, ки
мисли оби наҳуду равғани зайтун ла-
тифӣ бахшанд.

Андар оғоз истеъмоли доруҳои ғар-
гарашаванда зиёндорад.

Ҳангоми лақваи ташаннуҷӣ беҳтар
он аст, ки бо доруҳои қавӣ истифроғ-
кунанд, на бо доруҳои заифе, ки қув-
ваташон то ба пухтани заҳра кифоят
накунад. Лақваро мисли фалаҷи умумӣ
ё ташаннуҷ бояд муолиҷа кард.

Санҷишҳои ў нишон доданд, ки агар
ба шахси гирифтори лақва муддати як
моҳ пайваста рӯзе ду дирам сангёраи
Ҳурмус бидиҳанд, таъсири қавӣ мера-
сонад.

Инчунин ба бемор рӯзе ду бор- па-
гоҳию бегоҳӣ ба андозаи як ҷав занча-
билу ваҷро бо асал омехта карда якҷоя
бидиҳанд, таъсири хуб мерасонад.

Бархе аз пизишкони ҳиндизамони
Абӯалӣ ибни Сино гуфтаанд, расота-
рин доруе, ки бо он лақваро муолиҷа
мекунанд, бар андоми дардманд ва сар
ниҳодани гушти ҷӯшонидаи ҷонваро-
ни ваҳшист. Созгортарин ҷонварон

барои ин кор - харгӯш, кафтар, рӯбоҳ,
бӯзи кӯҳӣ, гавазн ва гурхар мебошанд.

Шубҳае нест, ки модаи лақва ба ву-
ҷудоваранда дар баромадгоҳҳои аса-
бҳо ва мушакҳои рӯй ҷойгир аст. Би-
нобар ин, бар мӯҳраҳои гардан ва ма-
наҳмондани доруҳои сурхиоваранда
хуб мебошад, зеро аз онҳо ба муша-
кҳои рӯй торҳои зиёди асаб равонаанд.
Ба инҳо мондани тарбанд бо асалу
спирт, истифодаи лой ва ғайра дохил
мешаванд.

Яке аз модахое, ки таъсири хуб до-
рад, пайваста рӯйро бо маҳлули сирко
молидан мебошад.

Агар лақва истирҳой бошад - аз гар-
моба парҳез кунанд, вале ҳангоми лақ-
ваи ташаннуҷӣ- рӯзе якчанд маротиба
гармоба кунанд.

Боз Абӯалӣ ибни Сино барои муо-
лиҷаи лақва якчанд гиёҳҳои шифобах-
шротавсия додааст, ба монанди:

Қантариюн-ботариқи дар даҳонни-
гоҳдоштан

Ёсмин- бавоситаи шомидану моли-
дани равғанаш

Озонулфаър тариқи бўидан

Мӯмиё ба воситаи бўидан (андак ба
бинӣ кашидан)

Ҳарчанд, ки илми тибби замони
муосир пеш рафта истода бошад ҳам,
аммо якчанд усулҳои муолиҷаи Абӯалӣ
ибни Сино ҳангоми илтиҳоби асаби
чеҳра то ҳолл боқӣ мондааст, ки яке аз
онҳо мондани тарбанд бо асалу спирт
дар қисмати осеб дидаи рӯй ё ин ки
истифодаи лой, ки хусусияти гармио-
варӣ дошта хунгардиши ҳамон мавзё-
ро беҳтар мегардонанд.

Адабиёт

1. Абуали ибн Сина. Канон врачебной науки. Т. 4: Изд-во мед.лит. 1996. - 400с.
2. Абӯалӣ ибни Сино. Қонуни тиб. Ҷ. 1.

ОБИ ТОЗА - САРЧАШМАИ ҲАЁТИ СОЛИМ

Э.Р. Раҳмонов, Ш.Қ. Матинов, А.А. Ворисов

Кафедраи бемориҳои сирояти (мудири кафедра д.и.т., дотсент

Э.Р. Раҳмонов) -и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

"Ҳаёт - оби ҷондоркардашуда мебошад".

Э. Дюбуа - Раймон

Муҳимият. Қабули пешниҳоди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Маҷмаи Умумии Созмони Миллалӣ Муттаҳид дар бобати эълон намудани Даҳсолаи байналмиллалӣ амал "Об барои рушди устувор" солҳои 2018 - 2028 барои кишвари маҳбуи мо ифтихори бузург аст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти кишвар муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Форуми 7-уми умумичаҳонӣ оид ба масъалаи об 12 апрели соли 2015 дар Кореяи Ҷанубӣ ва Симпозиуми байналмиллалӣ оид ба Ҳадафи шашуми рушди устувор таҳти унвони "Таъминии дастрасии умум ба об ва беҳдошт", ки 9-11 августи соли 2016 дар Душанбе баргуздор шуд, пешниҳод намуданд, ки Даҳсолаи дуюми байналмиллалӣ марҳалаи "Об барои рушди устувор" эълон карда шавад, ки он аз ҷониби иштирокчиёни Форум дастгирӣ ёфт.

Ин пешниҳод идомаи пешниҳодҳои қаблӣи Тоҷикистон марбут ба об мебошад. Яъне яке аз ҳадафҳои асосии ин пешниҳод аз нав ба роҳ мондани ҳалли масъалаи муҳими глобалӣ мазкур дар роҳи рушди ояндаи ҷомеаи башарист. Эълони даҳсолаи нав даҳҳо ҳадафҳоро пайгирӣ менамоянд, ки имрӯзу ояндаи ҷомеаи инсонӣ ба он ниёзманд мебошад. Яке аз ҳадафҳои меҳварӣ он аст, ки даҳсолаи байналмиллалӣ об барои рушди устувор барои таъмини амнияти экологии сайёра нақши аниқ дорад.

Қобили қайд аст, ки дар нигоҳдории тандурустӣи ҷамиятӣ об мақом ва аҳамияти хоса дорад. Хусусан, барои солим нигоҳ доштани тани одамон об мавқеи асосиро касб менамояд. Ба ҳисоби миёна, зиёда аз 65% бадани одамро об ташкил мекунад, ки дар натиҷаи равандҳои гуногуни мубодилавӣ, якҷоя бо арақи бадан, пешоб, наҷосат ва ҳавои бо нафас хориҷшаванда, ба ҳисоби миёна ҳар рӯз 2-2,5 литр об аз бадани инсон хориҷ мешавад.

Дар мавридҳои алоҳида, масалан, вақти иҷрои кори ҷисмонӣи вазнин, ҳавои гарм, ҳангоми беморӣ ва ғайра одам метавонад дар як шабонарӯз то 10-литр обро талаф диҳад.

Ҳангоми нарасидани об, хун ғафс гардида, дар натиҷа организм бо оксиген ва моддаҳои ғизоӣ нокифоя таъмин мегардад, ки ин сабаби ғализ гаштани пешоб, иллатҳои кори гурдаҳо, ҳамчунин, нуқсонҳои фаъолияти майнаи сар мегардад, зеро 80% майнаи сар аз об иборат мебошад. Дар вақти барзиёдӣи об низ бинобар зиёд шудани ҳаҷми моеи организм кори гурдаҳо ва дил меафзояд.

Ҳамчунин, бисёр ва ночӯшонида истифода бурдани об, ки он ҷавобгӯи стандардҳои санитарӣ нест, бешубҳа сабаби иллатнокшавии организм, ва мубталошавӣ ба бемориҳои сироятӣ шуда метавонад.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, асосан дар фаслҳои тобистону, тирамоҳ аз сабаби баланд будани ҳарорат бисёр микробҳо фаъол гардида, хурӯчи бемориҳои сироятӣ, аз қабили домана, исҳоли хунин, бемориҳои ғизоии микробӣ ба мушоҳида мерасад.

Солҳои баъди парокандашавии Иттиҳоти Шуравӣ иқтисодиёт ва вазъи иҷтимоии аҳоли паст гардида, назорати ҳолати санитарии об низ коста гардид ва дар натиҷа нишондоди бемориҳои сироятӣ афзуд. Аз ҷумла, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз сабабҳои зиёд шудани бемориҳои меъдаю рӯда он буд, ки оби нушокӣ ҷавобгӯи талаботи стандартҳои байналмиллалӣ набуд. Масалан, солҳои 1996-1998 бинобар паст шудани вазъи санитариву-эпидемиологӣ ва назорати оби нушокӣ бемории сироятии домана рӯ ба афзоиш ниҳод ва дар натиҷа соли 1997 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон беш аз 30 ҳазор бемории домана ба қайд гирифта шуд. Ин нишондод дар шаҳри Душанбе зиёда 10 ҳазор нафар буд. Ҳангоми ин эпидемия ҳодисаи фавти маризон дар шаҳри Душанбе - 1,2% ва дар шаҳри Кӯлоб - 1,5%-ро ташкил дод ва таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки сабаби асосии паҳншавии эпидемия ҷавобгӯ набудани оби нушиданӣ ба талаботи стандартҳои байналмиллалӣ буд.

Тавре таъкид кардем, яке аз паҳнгардидатарин беморӣ, ки барангезандаи он дар об инкишоф ёфта, тавассути об паҳн мегардад, бемории домана мебошад. Домана ин бемории сироятии шадид аст, ки барангезандааш салмонелла (*salmonellae typhi*) мебошад. Беморӣ бо нишоноҳои табларза, аломатҳои заҳролудӣ, бактеремия, бузургшавии чигар ва сипурз, илтиҳоби рӯдаи борик ва тағирёбии махсус дас-

тгоҳи лимфавӣ сар мешавад. Манбаи сироят шахси бемор аст. ? тавассути наҷосат, пешоб, оби даҳон ва қай микроб (салмонеллаҳо) чудо мекунад. Бемор метавонад то 3-моҳ ва ҳатто то 10-сол ангеаҳои доманаро паҳн кунад. Роҳҳои интиқоли сироят гуногунанд. Бактерияҳо ба одамони солим, асосан бо воситаи об, хӯрокворӣ, дасти ношуста, асбобу анҷоми рӯзгор мегузаранд. Барои пешгирии беморӣ безараргардонии манбаи сироят, бартараф сохтани роҳҳои сироятёбӣ, баланд бардоштани масунияти организм зарур аст. Ҳамчунин, шустани дастҳо ва риоя кардан ба қоидаҳои гигиенаи шахсӣ аҳамияти калон дорад. Бармаҳал ташҳис кардани беморӣ, чудо кардани ҷои хоб ва маводи хӯрокхӯриву ҷиҳози гигиенаи шахсии бемор ва муолиҷаи саривактиву босамар низ аҳамияти калон дорад.

Аз сабаби паст будани вазъи иҷтимоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон солҳои 90-и асри XX на танҳо эпидемияи домана, балки дигар бемориҳои шадиди меъдаю-рӯда рӯ ба афзоиш ниҳоданд. Аз он ҷумла, бемории ниҳоят ҳафнок вабо, ки он низ метавонад ҳангоми истифодаи нооқилонаи об сарзанад ва боиси марги одамон гардад. Бемории вабо ба инсон аз давраи қадим маълум буда, маълумоти мушаххас оид ба ин беморӣ ҳанӯз дар асарҳои Сукрот, Абӯалӣ ибни Сино ва дигарон мутафаккирон оварда шудааст. Солҳои 1817-1926 вабо ба ҳамаи қитъаҳои хушкӣ бо хуручи 6 пандемия паҳн гардида, дар натиҷаи он миллионҳо одамон ҳалок гардиданд. Бори аввал дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вабо соли 1993 дар ноҳияи Панҷ, баътар дар Шаҳритуз ва дигар ноҳияҳо авҷ гирифт. Дар муддати кӯтоҳ садҳо нафар ба бемории вабо дучор гардиданд ва хушбах-

тона, бинобар ташхису муолиҷаи саривактӣ ва андешидани чораҳои санитарӣ-пешгирӣ, аз ҷумла бо оби нушокӣ, ки яке аз роҳҳои асосии паҳншавии вабо ба шумор меравад, эпидемияи вабо бомувофакӣят бартараф карда шуд.

Боз як бемории шадиди рӯда, ки сабаби пайдоиш ва паҳншавиаш ҷавобгӯ набудани об ба талаботи санитарӣ мебошад ин исҳоли хунин (дизентерия) мебошад. Дизентерия ин яке аз бемории хеле паҳнгардида мебошад, ки дар тамоми ҷаҳон вомехӯрад. Эпидемияҳои хеле калон дар даври ҷангҳо, офатҳои табиӣ ва ғайра ба мушохида мерасанд. Аз ҷумла, соли 1992 бинобар бад будани вазъи иҷтимоии аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишондоди мубталошавӣ ба бемории дизентерия афзуд ва қобили қайд аст, ки беморӣ дар он давра хеле вазнин ва бо авориз мегузашт.

Аз ҳисоби бомувофакӣят амалӣ намудани корҳои санитарӣ-эпидемиологӣ нишондоди бемории исҳоли хунин имрӯз хеле паст шудааст. Пешгирии ин беморӣ, бешубҳа ба андешидани чораҳои санитарӣю гигиенӣ ва зиддиэпидемӣ ва тоза нигоҳ доштани оби нушокӣ вобаста мебошад ва ҳангоми риоя накардани чораҳои пешгирии ин бемориҳои вазнин, ҳар вақт пайдоиш ва паҳншавии онҳо имкон дорад.

Тавре маълум гардид, яке аз омилҳои асосии мубталошавӣ ва пешгириву муолиҷаи бемориҳои сироятӣ об ба шумор меравад.

Барои паст намудани нишондоди мубталошавӣ ба бемориҳои сироятӣ андешидани чорабиниҳои зерин зарур мебошад:

-Тартиб додани нақшаю чорабиниҳои пешазмавсимӣ ва мавсимӣ дар якҷоягӣ бо намояндагони марказҳои санитарию эпидемиологӣ, намоёдагии

маориф, ҷамоатҳо, ҳукуматҳои маҳаллӣ, шӯъбаи корҳои дохила ва намоёндагони ташкилотҳои ғайридавлатӣ;

-Мониторинги саривактии иҷроиши нақшаю чорабиниҳои пешазмавсимӣ ва мавсимӣ;

-Пурзур намудани назорати эпидемиологии манбаъҳо, шабакаҳои обтаъминкунӣ ва таъминоти аҳоли бо оби нушокии беҳатар, алалхусус дар маҳаллаҳое, ки шабакаи муттамаркази обтаъминкунӣ надоранд ва обтаъминкунӣ, асосан тавассути нақлиёти обкаш ба роҳ монда шудааст;

-Сари вақт ҷамъ намудан ва баровардани партовҳо, маҳсусан, дар мавзъеҳое, ки зичии аҳоли баланд мебошад. Безараргардонии хатмии ҷойҳои партовҷамъкунӣ ва мошинаҳои партовбарор пас аз дур намудани партовҳо;

-Баланд бардоштани савияи дониши аҳоли оид ба роҳҳои пешгирии сироятёбӣ аз бемориҳои сироятӣ меъдаю рӯда, риояи гигиенаи шахсӣ ва ҷамъиятӣ, беҳтаргардонии вазъи санитарии хочатхонаҳо;

-Ба таври ҳатми ҷорӣ намудани талабот оид ба риояҳои қоидаҳои гигиенаи шахсӣ дар муассисаҳои мутташаккил ва хочатхонаҳо (шустани даст баъди қазои хочат ва пеш аз хӯрок истеъмолкунӣ, шустани мевагӣ ва сабзавот пеш аз истеъмол, ҷушонидани оби нушокӣ ва дастрасии доимии он).

-Манъ намудани фуруши кӯчагии маводи хӯрокаи. Барои ин аз талаботҳои қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҳифзи саломатии аҳоли", "Дар бораи беҳатарии маҳсулоти хӯрокворӣ", "Дар бораи таъмини амнияти санитарӣю эпидемиологии аҳоли" ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ истифода бурдан мувофиқи мақсад мебошад;

-Баланд бардоштани савияи дониши эпидемиологҳо ва ёрдамчиёни онҳо чиҳати гузаронидани назорат ва таҳлили эпидемиологӣ, пешгирии хуручи бемориҳои сироятӣ.

Бояд тазаккур дод, ки оби нӯшоки на танҳо бояд софу пок бошад, ҳамчунин бояд дар таркиби он моддаҳои барои организм зарур ҷой дошта бошанд. Дар табиат бошад, оби комилан тоза вучуд надорад. Онро дар озмоишгоҳҳои махсус ба даст меоранд ва оби дистиллат (оби мурда) ном дорад. Ин об барои истеъмол тавсия дода намешавад ва истеъмоли пайвастаи он бинобар нарасидани катионҳои натрий, калтсий, магний ва ғайра метавонад боиси мубтало шудан ба бемориҳои ҷиддии системаи тақаву ҳаракат, системаи дилу рағҳои хунгузар, узвҳои ҳозима ва мубодилаи моддаҳо гардад. Моддаҳои таркибии об бошанд, ҳар кадом вазифаеро иҷро мекунанд аз ин ё он беморӣ пешгирӣ менамоянд.

Баъзе вазифаҳои муҳими минералҳои таркиби об:

-Калий - миқдори маҳлули организмро танзим менамояд ва аз миқдори он фишори хун, кашишхӯрии мушакҳо (аз ҷумла мушакҳои дил) ва системаи асаб вобаста мебошад. Нарасидани калий сабаби кашишхӯрии мушакҳо (рагқашӣ) ва асабхастагӣ мегардад.

-Магний - бе ин катион дар организм карбогидратҳо ҷаббида намешаванд ва дар танзими фаъолияти дил ширкат меварзад.

-Оҳан - норасоии он боиси камхунӣ (анемия), илтиҳоби гурдаҳо ва системаи ҳозима мегардад.

-Калтсий - асоси ташкилҳои устухон буда, ҷамъшавии холестеринро дар девоораи рағҳои хунгузар пешгирӣ менамояд. Норасоии он боиси мубталошавӣ ба остеопороз мегардад.

-Селен - намаки металлҳои вазнинро аз организм берун мекунад ва кори системаи асабро танзим менамояд.

-Фтор- асоси солимии дандонҳо буда, ба ҷаббиши оҳан мусоидат менамояд.

-Йод- дар синтези ҳормонҳои ғадуи сипаршакл ширкат меварзад

-Хлоридҳо - барои танзими осмоларӣ ва ҳазми хурук заруранд.

-Гидрокарбонатҳо - мубодилаи кислота ва ишқорҳо танзим менамоянд.

-Сулфатҳо - пайдоиши санг дар гурдаҳо пешгирӣ мекунанд ва ба хориҷшавии захр ва моддаҳои нолозима мусоидат менамоянд.

Дар ҷадвал меёри физиологии оби нӯшокӣ дар оби муқаррарӣ ва зарфӣ оварда шудааст.

Меёри физиологии оби нӯшокӣ

Нишондод	Ҳиссаи ҷенкунӣ	Меёр	Меёри обҳои зарфӣ	
			Категорияи якум	Категорияи олӣ
Минералнокии умумӣ	мг/л	100-1000	1000	200-500
Дурушті	мг-экв/д	1,5-7	7	1,5-7
Ишқорнокӣ	мг-экв/д	0,5-6,5	6,5	0,5-6,5
Калтсий	мг/л	25-130	130	25-80
Магний	мг/л	5-65	65	5-50
Калий	мг/л	-	20	2-20
Бикарбонатҳо	мг/л	30-400	400	30-400
Фторид-ион	мг/л	0,5-1,5	1,5	0,6-1,2
Йодид-ион	мг/л	10-125	125	40-60

Албатта, бе доштани маълумоти махсус муайянкунии таркиби химиявии об нишондиҳандаи дуруштии он ва ҷой доштани барангезандагони бемориҳои ғайриримкон аст, дар ҳар сурат, ҳангоми харидорӣ намудани оби зарфӣ ба чунин нишондиҳандаҳо бояд диққати ҷиддӣ дод:

- Муҳлати омода намудани об;
- Муҳлати истифодабарии он;
- Намуди об (оби чашма, оби дарё, яҳоб);
- Навъ (газнок, бегаз);
- Категория (мукаррарӣ, менералӣ);
- Таркиби кимиявӣ;
- Ном ва аломати давлатӣ.

Хушбахтона имрӯз дар шаҳри Душанбе, марказҳои вилоятиву ноҳиявӣ ва бархе аз минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин намудани аҳоли бо оби тоза тибқи талаботи байналмиллалӣ ба роҳ монда шудааст, вале то ҳол дар баъзе ноҳияҳо мушкилоти таъмин намудани аҳоли бо оби тоза боқӣ мемонад, ки он метавонад омили сироятшавӣ ба бемориҳои сироятӣ меъдаю рӯда гардад. Муайян карда шудааст, ки ҳангоми истеъмоли оби босифати аз ҷиҳати таркиби химиявӣ мукамал метавон бисёр бемориҳоро пешгирӣ намуд, вале мутаассифона обҳои сатҳӣ дар аксарияти минтақаҳо ҷавобгӯи тала-

ботҳои санитарии гигиенӣ нестанд ва истифодаи обҳои босифату тозаи сарчашмаҳо ва обҳои зеризаминӣ дастраси аксарият нестанд.

Аз ин лиҳоз, барои пешгирии ин бемориҳо аҳоли бояд бо оби тозаи хлорнокшуда таъмин гарданд. Пешгирии бемориҳои сироятӣ бошад, на фақат вазифаи Вазорати Тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли, балки вазифаи фардии ҳар як шаҳрванд мебошад.

Басо рамзист, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон манбаи бои оби тозаи нӯшоқӣ буда, вазифаи ҷонию шаҳрвандии мо фақат истифодаи дурусту сарфакоронаи он мебошад. Дар урфият мегуянд "Об ин манбаи ҳаёт аст". Истифодаи нооқилонаи об бошад, сабаби мубталошавӣ ба бемориҳои сироятӣ вазнин ва пайдоиши эпидемияю пандемияҳо мегардад.

Бо назардошти муҳимияти ин, Пешвои муаззами миллати мо дар бузургтарин ҳамоиш ва анҷуманҳои байналмиллалӣ масъалаи обро ба ҳайси проблемаи мубрами ҷомеаи имрӯзаи инсонӣ ба миён гузаштаанд.

Беҳуда нест, ки обро ҳамчун сарчашма ва ҳастии ҳаёт низ маънидод мекунам. Аз ин рӯ, моро зарур аст, ки ба қадри ин неъмат бебаҳои табиӣ бирасем ва онро оқилонаву одилона ва самараноку сарфакарона истифода намоем.

Адабиёт

- 1.Авазов Т. Об ва энергия. - Душанбе: "Фуруғи дониш", 2003. -100 с.
2. Аширбеков У., Зонн И. Арал: история исчезающего моря. - Душанбе, 2003. С. 86
3. Запольский А.К., А.А.Баран. Коагулянты и флокулянты в процессе очистки воды. Л.: "Химия" 1987, 208 ст.
4. Мирзоев Б., Юнусов М., Тураев С. Очистка сточных вод от ионов тяжелых металлов. "Наука - производству" Душанбе - 2007.
5. Мосин О. В., Игнатов И. Структура воды и физическая реальность // Сознание и физическая реальность. 2011. Т. 10. № 6. С. 16-32.

6. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон /газетаи Садои мардум аз 23-январӣ соли 2015.

7. Ignatov I. Conference on the Physics, Chemistry and Biology of water, Water in the Human Body is Information Bearer about Longevity, NY: Vermont Photonics, 2012, 154 p.

ДИСФУНКСИЯИ ЭНДОТЕЛҲИ ДАР ГИРИФТОРОНИ ШАКЛИ НИҲОНИИ БЕМОРИИ ПИЕЛОНЕФРИТИ МУЗМИН ВА ПИЕЛОНЕФРИТИ МУЗМИН БО ГИПЕРТЕНЗИЯИ ШАРЁНӢ

Р.А.Саидмуродова, З.М.Тоштемирова, М.С.Табаров

Кафедраи физиологияи патология (мудирӣ кафедра н.и.т. З.М.Тоштемирова)-и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳимият. Айни ҳол, афзоиш ёфтани шумораи гирифторони бемории музмини гурда мушоҳида мешавад. Қайд кардан лозим аст, ки натиҷаҳои муолиҷаҳои этиопатогенетикӣ пурра қаноатбахш нестанд. Суръати зиёдшавии бемориҳои музмини гурдаҳо ва мураккабии муолиҷа тавасути доруворӣ метавонанд бо осеби ҳамроҳикунандаи системаи дилу рағҳо муайян карда шаванд [6,9].

Мувофиқи маълумоти муаллифони гуногун, паҳншавии патологияи гурдаҳо дар Русия ба 190-200 нафар ба сари 10000 аҳоли рост меояд, басомади ҳамасола ошкоршавии нокифоягии музмини гурда ба ҳисоби миёна аз 80 то 120 нафар ба сари 1 млн. аҳолиро ташкил медиҳад [8].

Дар байни бемориҳои гипертензияи шарёнӣ (ГШ) ва бемориҳои гурдаҳо алоқаҳои яқдигарро вазнин созанда вучуд доранд: ГШ метавонад сабаби осебҳои гурдаҳо ва инкишофи нефроангиосклероз шавад, ГШ-и аллакай зимни патологияи мавҷудаи гурда инкишофёбанда бошад, ба афзоиш ёфтани раванди патологӣ дар гурда, бадтар шудани ҳолати функционалии онҳо мусоидат мекунад ва инкишофи нора-

соии гурдахоро метезонад. Дар навбати худ, ҳар қадаре, ки осеби гурдаҳо вазнинтар бошад, ҳамон қадар фишори шарёнӣ баландтар ва устувортар мегардад [4,7].

Бемории пиелонефрити музмин яке аз сабабҳои асосии гипертензияи шарёнии генези ренопаренхиматозӣ мебошад. Маълум аст, ки эндотелияҳои рағҳои найчаҳои гурдаҳо продутсенти фаъоли оксиди азот мебошад ва вайроншавии функцияи найчаҳои гурдаҳо зимни ин патология дар инкишофи дисфункцияи эндотелиалӣ (ДЭ) ҳангоми пиелонефрити музмин дар афзоишҳои гипертензияи шарёнӣ нақши муҳим бозида метавонад.

Мақсади таҳқиқот аз омӯзиши миқдори эндотелиотситҳои дескватсияшуда дар зардобаи хуни гирифторони шакли ниҳонии бемории пиелонефрити музмин ва пиелонефрити музмини гипертензияи шарёнӣ ҳамроҳикунанда иборат буд.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар озмоишгоҳи кафедраи патофизиологияи ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино, дар базаи кафедраи бемориҳои дарунии №2 ва дар озмоишгоҳи Маркази ҷумҳуриявии хунгузаронии

ш. Душанбе муддати солҳои 2011-2014 гузаронда шуд. 31 нафар гирифтори бемории пиелонефрити музмини бо гипертензияи шарёӣ ҳамроҳикунанда ва 28 нафар гирифтори шакли ниҳонии бемории пиелонефрити музмин, ки дар шӯъбаи Беморхонаи шаҳрии клиникии № 5 ба номи академик К.Т. Тоҷиев муолиҷа мекарданд, муоина карда шуданд.

Ҳучайраҳои дескватсияшудаи эндотелиалии беморон то муолиҷа ва пас аз муолиҷа ҳисоб карда шуд. Барои таҳқиқи дисфунксияи ҳучайраҳои эндотелиалӣ ба беморони мазкур усули Hladovec J., тсBoos C.J (1978 г.), ки ба чудокунии ҳучайраҳои дескватсияшуда эндотелий якҷоя бо тромботситҳо бо минбаъда таҳшиншавии охириҳо бо ёрии маҳлули аденозиндифосфат (АДФ) асос ёфтааст, истифода шуд. Дар беморони гурӯҳҳои таҳқиқшаванда хуни варидиро аз вариди оринҷ сахар дили наҳор ба микдори 5 мл, дар шишачаҳои полиэтилене мегирифтанд, ки дар дохилашон 1 мл 3,8% маҳлули ситрати натрий (1:9) доштанд.

Барои гирифтани плазмаи аз тромботсит ғанӣ дарҳол пас аз гирифтани хунро 10 дақиқа дар суръати 1000 г/дақ. центрифуга карда шуд. Ба 1 мл плазмаи тромботситарии ҳосилшуда 0,4 мл маҳлули аденозиндифосфат илова мекардем ва муддати 10 дақиқа мунтазам тақон меоддем. Сипас плазмаро муддати 10 дақ. дар суръати 1000 г/дақ. центрифуга мекардем. Плазмаи бетромботситариро аз таҳшин чудо карда, муддати 15 дақиқа дар суръати 1000 г/дақ. центрифуга мекардем.

Пас аз ин плазмаи болои таҳшинро боэҳтиётна рафъ карда, таҳшини ҳосилшударо дар 0,1 мл 0,9% маҳлули NaCl суспензия карда, бо чӯбчаи ши-

шагӣ омехта ва бо суспензияи тайёр камераи Горяево пур мекардем. Шумурдани эндотелиотситҳо дар 2 тӯри камера бо усули микроскопияи фазавӣ-контрастӣ амалӣ карда мешуд. Ҳучайраҳои сиркулятсикунандаи эндотелиалӣ (ҲСЭ) ҳамчун нишондиҳандаи динамикии зимни осеби эндотелиалӣ пайдошаванда муоина карда мешаванд.

Омили Виллебранд (ОВ)-ро дар плазмаи хун тавассути усули таҳлили номустақими дуруштфазаи иммуноферментӣ бо истифода аз намунаҳои ватании зидтанҳои моноклоналӣ ба омили Виллебранд муайян мекардем. Микдори (муҳтавои) омили Виллебрандро дар ғоизҳо аз озмоиши стандартӣ тавассути хати қачи калибрченкунӣ мешумурдем, ки дар ин ҳол як қатор маҳлулҳои мураббаи стандарти плазма аз намунаҳои одамони солим истифода мешуд. 100% микдори омили Виллебранд ҳамон шумораеро меҳисобидем, ки дар таркиби суюқкунии стандарти плазмаи 1:100 мавҷуд аст. Ба беморон инчунин усулҳои озмоишгоҳӣ ва асбобии таҳқиқоти патологияи гурдаҳо иҷро карда шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Дар натиҷаи таҳқиқоти доиркарда дар гирифтори бемории пиелонефрити музмин бо ГШ шумораи ДЭК то муолиҷа дар занон ва мардҳо ба ҳисоби миёна $11,7 \pm 0,29$ (дар меъёр 2-5) - дар мардҳо - $11,7 \pm 0,6$, дар занон - $13,7 \pm 0,3$ -ро ташкил карданд.

Дар беморони мубталои шакли ниҳонии пиелонефрити музмин микдори ДЭК то муолиҷа дар занон ва мардҳо ба ҳисоби миёна $5,5 \pm 0,2$; дар мардон - $5,1 \pm 0,3$, дар занҳо - $5,9 \pm 0,4$ -ро ташкил кард.

Тибқи маълумоти муаллифон, зиёдшавии шумораи ДЭК, эҳтимол аз он вобаста аст, ки дар беморони мубта-

лои бемории пиелонефрити музмин ва гипертензияи шарёнӣ, суръати филтратсияи калобачавӣ бо миқдори метаболитҳои устувори NO марбут буд ва аз тағйироти нисбатан аён дар сохтори эндотелий вобаста буд.

Дар беморони мубталои бемории пиелонефрити музмин зимни ФШ нишондиҳандаи омили Виллебранд нисбат ба беморони гирифтори шакли ниҳонии пиелонефрити музмин баландтар буд. Дараҷаи ҷамъшавии антигени омили VIII (ОХ) дар гирифтормони бемории ХП бо ГШ дар занон ва мардҳо то муолиҷа ба ҳисоби миёнасосаи 120±8,3%, аз инҳо дар мардҳо - 118±8,3%, дар занҳо 123±8,3%-ро ташкил кард.

Дар беморони гирифтори бемории шакли ниҳонии пиелонефрити музмин нишондиҳандаи омили Виллебранд дар ҳудуди меъёр буд ва дар занон ва мардҳо ба ҳисоби миёна 97,9±8,7%, аз инҳо дар мардҳо - 96,3±8,7%, дар занон 99,5±8,7%-ро ташкил мекард. Эҳтимол, сабаб дар он аст, ки ҳангоми гипертензия тағйирёбиҳои сохтории шарёнҳои устувори ҳамчун раванди ремоделирования маълумбуда ҷой доранд. Дар сатҳи ҳуҷайравӣ реемоделированияи раг тағйирёбии пролифератсияи ҳуҷайраҳои мансуби мушакҳои суфтаре дар бар мегирад. Ин равандҳо бо омилҳои сершумор ғайримустақим ба вукӯъ меоянд, ки яке аз онҳо омили VIII-и плазмаи хун мебошад.

Пас аз муолиҷаи этиопатогенетикӣ ва симптоматикӣ, ки ба барқароршавии яклухтии девораи раг равонашуда, пастшавии қобиляти гузаронандагии он, миқдори ҳуҷайраҳои дескваматсияшудаи ҳуҷайраҳои эндотелиалӣ

дар беморони гирифтори бемории пиелонефрити музмин бо ГШ ба таври назаррас кам шуд ва ба ҳисоби миёна 7,3 ±0,2-ро ташкил кард, ки аз инҳо мардон - 7,4±0,4, занҳо - 7,2±0,2 буданд. Дар беморони мубталои шакли ниҳонии пиелонефрити музмин шумораи ДЭК ба ҳисоби миёна то меъёр расид ва 3,3±0,2, аз инҳо дар мардҳо - 3,2±0,3, дар занҳо - 3,4±0,3-ро ташкил дод.

Дараҷаи ҷамъшавии антигени омили VIII дар беморони гирифтори бемории ХП бо ГШ низ хеле кам шуд ва дар занону ва мардҳо ба ҳисоби миёна 113±8,3%- дар мардҳо - 112±8,3%, дар занҳо 115±8,3%-ро ташкил дод.

Натиҷаҳои таҳқиқот нишон доданд, ки ҳам тағйирёбии нишондиҳандаи дескваматсияи эндотелий ва ҳам тағйирёбии ҷамъшавии антигени омили VIII (омили Виллебранд дар плазмаи хун) ҳангоми пиелонефрити музмин аз шакли беморӣ вобаста аст: дар беморони гирифтори бемории пиелонефрити музмини ГШ нишондиҳандаҳои ЭКМ ва омили Виллебранд нисбат ба шакли ниҳонии пиелонефрити музмин, ки нишондиҳандаҳои мазкур дар ҳудуди меъёр қайд мешуданд, ба таври назаррас аз меъёр баландтар буданд.

Хулоса. Ҳамин тавр, тағйирёбии нишондиҳандаҳои таҳқиқшавандае, ки ҳолати эндотелияи рагро инъикос мекунанд, фарқиятҳои нозологияе доштанд, ки нисбатан возеҳ ҳангоми бемории пиелонефрити музмин бо ГШ мушоҳида мешуданд, ки ин зухуроти клиникии аёнияти раванди патологӣ дар гурдаҳо мебошад.

Таҳқиқот бо дастгирии фонди президентии АИ ҚТ амалӣ карда шуд.

Адабиёт

1. Петрищев Н.Н., Власов Т.Д. Дисфункция эндотелия./Н.Н. Петрищев, Т.Д. Власов// Санкт-Петербург, -2007. - С.4-47.

2. Марков Х.М. Молекулярные механизмы дисфункции сосудистого эндотелия. /Х.М.Марков//Кардиология. - 2005; - С. 62-72.
3. Агеев Ф.Т. Роль эндотелиальной дисфункции в развитии и прогрессировании сердечно-сосудистых заболеваний /Ф.Т.Агеев// Сердечная недостаточность. 2003-№4. - С. 22.
4. Корякова Н.Н. Артериальная гипертензия при заболеваниях гурдахо: механизмы формирования и особенности муолича. /Н.Н.Корякова, Е.Д.Рождественская // Вестник ОКБ №1. - 2000г. - Выпуск 2. - №1.
5. Тареева И.Е. Основы нефрологии/ Москва, - 2002. - С. 556-560.
6. Смирнов А.В. Превентивный подход в современной нефрологии / А.В. Смирнов, И.Г. Каюков, А.М. Есаян. и др. // Нефрология. 2004. №8 (3). С. 7-14.
7. О कोरोков А.Н. Диагностика болезней внутренних органов: том 7. Диагностика болезней сердца и сосудов /А.Н. О कोरोков - М.: медицинская литература. - 2003. - 416 с.
8. Алмазов В.А., Шляхто Е.В. Гипертоническая болезнь. М., 2000. - 118 с.
9. Preston R.A., Singer I., Epstein M. Renal parenchymal hypertension. Arch. Intern. Med. - 1996. - Vol. 156. - P. 602-611.
10. Jones C.A. Hypertension and renal dysfunction: NHANES III // J. Am. Soc. Nephrol. 2003. - Vol. 14. - S71 - S75.

рН-И ХУНИ ШАРЁНӢ ЗИМНИ НОРАСОГИИ ОКСИГЕН ДАР ШАРОИТИ БАЛАНДКУҲ

З.У. Арабова, Ф.А. Шукуров,

Кафедраи физиологияи нормали (мудири кафедра н.и.т., дотсент
Ф.Т. Ҳалимова) -и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият: Атсиднокӣ ё ишқорнокӣ муайянкунандаи чамъшавии ионҳои озоди (H^+) гидроген дар маҳлул мебошанд. Ин концентратсия метавонад бевоиста бо бузургии наномол дар литр (нмол/л) ё ҳамчун рН ифода ёбад.

Маҳлулҳое, ки чамъшавии баланди H^+ доранд (рН-паст) муҳити кислотагӣ ва чамъшавии пастии H^+ (рН баланд) муҳити ишқорӣ доранд. Худуде, ки дар он моддаҳо аз ишқор ба кислота мубаддал мешаванд - худуди нейтралӣ ($pH=7,0$; $H^+=100$ нмол/л) мебошад.

Кислота моддае мебошад, ки ҳангоми ҳалшавӣ аз худ H^+ хориҷ мекунад.

Кислотаҳо чамъшавии H^+ -ро дар маҳлул зиёд (рН паст) мекунад. Ишқор моддае мебошад, ки ҳангоми ҳалшавӣ H^+ -ро пайваст намуда, чамъшавии H^+ дар маҳлул паст (рН баланд) мекунад.

Буфер моддае мебошад, ки вобаста аз чамъшавии гидроген дар муҳити атроф H^+ - ро пайваст ва ё ин ки чудо мекунад.

Дар меъёр рН-и хуни одам ба 7,35-7,45 ($H^+=35-45$ нмол/л) баробар аст, яъне муҳити ишқори паст дорад. Ҳангоми паст шудани рН аз меъёр ($<7,35$) атсидоз ва ҳангоми аз меъёр баланд шудан ($>7,45$) алкалоз ба амал меояд. Атсидоз раванди рН - ро паст, алкалоз бошад, рН-и хунро баланд мекунад.

Барои самаранок гузаштани равандҳои фаъолияти ҳаёти ҷамъшавии H^+ бояд дар як ҳадди муайян нигоҳ дошта шавад. Дар ҳолати баракс вайроншавии ин равандҳо албатта ба марг оварда мерасонад. Аз ҳамин сабаб дар организми одам ҳамавақт ҳолати кислотагӣ ишқори, ки бо ҳосилшавӣ ва ҷудошавии гидроген аз организм вобастагӣ дорад нигоҳ дошта мешавад. Ҳангоми метаболизми сафедаҳо, намакҳо, сулфитҳо ва дигар намуди "кислотаҳои метаболикӣ" ҳосил мешаванд. Аз ҳамин сабаб барои дар меъёр нигоҳдоштани доимияти рН доимо бояд ионҳои H^+ ҷудо шавад.

Ҳучайраҳои одам ҳамеша CO_2 - ро хориҷ мекунанд. Дар хуни шарёи pCO_2 - шиддати порсиалии CO_2 аз тозашавии алвеолаҳо вобаста аст. Ҳангоми тағйирёбии ҳосилшавии CO_2 , системаи нафаскашӣ ҷараёнҳои зиёд ё камшавии нафасгирӣ ва нафасбарорию барои нигоҳдории pCO_2 дар ҳудуди меъёр идора мекунад. Қисми асосии кислотаҳо дар организм дар намуди CO_2 ҳосил мешаванд, барои ҳамин айнан шуш қисми барзиёди кислотаҳо ро хориҷ мекунанд.

Гурдаҳо кислотаҳои метаболитиро хориҷ намуда, ионҳои H^+ ба пешоб ва ионҳои HCO_3^- аз пешоб ба хун бозҷаббиш мекунанд. HCO_3^- - асос (ионҳои гидрогенро пайваст мекунанд) ҷамъшавии ионҳои H^+ - ро дар хун паст мекунад. Гурдаҳо қобилияти танзим кардани H^+ ва HCO_3^- дар пешоб ҷавобан ба тағйирёбии ҳосилшавии кислотаҳои метаболикӣ доранд. Системаҳои нафаскашӣ ва ихроҷ дар нигоҳдории рН-и хун дар ҳадди меъёр якҷоя амал мекунанд. Ҳангоми аз ӯҳда набаромадани яке аз системаҳо ва тағйирёбии рН, одатан дигар система худ аз худ барои роҳ надодани тағйирёбии рН монеъа

мешавад (агар гурдаҳо кислотаҳои метаболитиро хориҷ карда натавонанд, шиддатнокии системаи нафаскашӣ зиёд шуда CO_2 бисёртар хориҷ карда мешавад). Ин равандро компенсатсия (подош, барқарор) меноманд.

Ҳамин тариқ, рН-и ченаки тағйирнаёфтаи атсидемия ва алкалемия ва тавсифи муҳими ҳолати кислотагӣ - ишқорӣ мебошад.

Мақсад - омӯзиши ҳолати атсиднокии - ишқории организми одам дар шароити баландкӯҳ.

Мавод ва усули таҳқиқот. Ба таҳқиқот 26 нафар (20-26 сола), ки муддати 10 рӯз дар шароити баландкӯҳ (баландии 3200 метр) ҷойгир буданд, иштирок карданд. Таҳқиқот дар се давр - то баромадан ба кӯҳ (баландии 680 м), дар шароити баландкӯҳ (3200 м), баъд аз бозгашт (680 м) гузаронида шуд. Дар таҳқиқот таъсири шароити баландкӯҳ ба таркиби газии хун баҳогузорӣ карда шуд. Таҳқиқот дар анализатори газии Istat Fbbot гузаронида шуд.

Натиҷаи таҳқиқот. То баландиҳои кӯҳ баромадан (тақрибан 680 м) рН хуни таҳқиқшавандагон ба $7,3 \pm 0,08$, яъне аз меъёр паст буда, ба атсидоз мувофиқат мекард. Дар шароити баландкӯҳ (баландии 3200 метр) ин нишондиҳанда ба $1,3\%$ зиёд шуда, $7,5 \pm 0,02$ ($p < 0,05$) ташкил дод, яъне аз меъёр баланд буда ба ҳолати алкалоз мувофиқат кард. Баъд аз бозгашт аз кӯҳ (баландии 680 м) рН хун ба $7,4 \pm 0,1$ яъне ба $1,35\%$ аз нишондиҳандаи то баромадан ба кӯҳ ($p > 0,05$) фарқ карда, рН хун ба меъёр мувофиқат кард.

Хулоса. Бузургии рН муҳити кислотагӣ ё ишқорӣ доштани хунро инъикос мекунанд. То баромадан ба баландкӯҳ дар намунаҳои хун мо реаксияи турши хунро, ки ҳолати атсидозро тавсиф мекунанд мушоҳида кардем.

Дар шароити баландкӯх рН хун аз меъёр баланд шуда асуламали муҳити хун ишқорӣ, яъне ба алкалоз мувофиқат кард. Баъд аз бозгашт аз баландкӯх рН хун ба меъёр мувофиқат кард, яъне сусти ишқорӣ. Реаксияи фаъоли хун аз таъсири гипоксия ба хун қонуниятҳои тағйирёбанда дучор шуд. Дар аввал аз ҳисоби гипервентилятсия аз ҳад зиёд чудо шудани CO_2 аз организм ба амал меояд. Гипокапния ба майл кардани рН хун ба тарафи ишқорӣ меорад. Дар оянда норасоии оксиген дар организм вайроншавии реаксияҳои оксиду - барқароршавиро дар бофта, ҷамшавии мубодилаи моддаҳои оксиднашударо дар бофта ва хун (кислотаи шир ва пирогликоӣ, атсетон, сирко ва кисло-

таи ? - оксидангавӣ) ба амал оварда боиси майл кардани рН хун ба тарафи кислотагӣ мегардад.

Дар шиддати гуногуни фишори порсиалии оксиген дар шуш миқдори омехташавии он бо хун якҷанд маротиба зиёд мешавад. Лекин дар капиллярҳои бофтаҳо диссоциатсияи оксигемоглобин ба гемоглобин ва оксигени озод душвор шуда, дар охир боиси зиёдшавии норасоии оксиген дар бофта мегардад. Тағйирёбии пайдарпаи реаксияи фаъоли хун ба тарафи кислотагӣ сершавии хунро бо оксиген дар шуш бадтар менамояд, лекин ин ҳодисаи манфӣ дар талофии шиддатгирии диссоциатсияи оксигемоглобин дар капиллярҳои бофтаҳо сахми калон дорад.

Адабиёт

1. Авиационная медицина / под редакцией Н.М. Рудного. Ленинград, 1984, 382 стр.
2. Баевский Р.М. Проблема прогнозирования состояния здоровья организма в процессе его адаптации к различным воздействиям - Нервные и эндокринные механизмы стресса. Кишинев: Штица, 1980, стр. 30-61.
3. Дементьева И.И. Исследование кислотно - основного равновесия. // В кн.: Клиническая лабораторная аналитика (под ред. В.В.Меньшикова). 2000. Т. 3. Стр. 349-361.

ДИНАМИКАИ БО ОКСИГЕН ТАЪМИНШАВИИ ХУНИ ШАРЁНӢ ДАР ОДАМОН ДАР РАВАНДИ МУТОБИҚШАВӢ ВА АЗНАВМУТОБИҚШАВӢ БА НОРАСОГИИ ОКСИГЕН ДАР ШАРОИТИ БАЛАНДКӢХ

З.У.Арабова, П.М. Зухурова, З.Х. Истамова

Кафедраи физиологияи нормали (мудири кафедра н.и.т. Ф.Т. Ҳалимова)-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳиммият. Дар баҳодиҳии мутобиқшавии одам ба норасоии оксиген дар баландкӯх, ҳолатҳои бо оксиген таъминшавии хуни шарёнӣ: шиддати порсиалӣ (алоҳида)-и оксиген (pO_2), сершавии хун бо оксиген (sO_2) ва ҷамшавии гемоглобин нақши муҳим мебо-

занд. Дарачаи муайянкунандаи фурубарии оксиген - ин шиддати порсиалии оксиген (pO_2) мебошад. Нақли оксиген аз ҷамшавии гемоглобин (Hb) дар хун, шиддати порсиалии оксиген дар хуни шарёнӣ (pO_2) ва сершавии хуни шарёнӣ аз оксиген sO_2 ба ҳисоб мера-

вад. Ҳамин тариқ динамикаи pO_2 , sO_2 ва чамъшавии гемоглобинро ҳамчун муинакунандаи динамикаи ташкилқунандаи респираторӣ ва гематологии расонандаи оксиген ба бофта мебошад.

Мақсади таҳқиқот омӯзиши динамикаи ҳолатҳои бо оксиген таъминшавии хуни шарёнӣ ҳангоми мутобиқшавии ва азнаммутобиқшавӣ ба норасоии оксиген дар баландкӯҳ мебошад.

Мавод ва усули таҳқиқот. Аз ҷониби мо 26 нафар аз 20 то 26 сола, ки дар давоми даҳ шабонарӯз дар шароити баландкӯҳ (дар баландии 2800 метр м.с.баҳр) ҷойгир шудаанд муоина карда шуд. Таҳқиқот дар се давр гузаронида шуд: то баромадан ба баландкӯҳ (баландии 840 м), дар шароити баландкӯҳ (2800 м) ва баъд аз бозгашт ба шароити аввала. Таҳқиқот бо истифодаи анализатори газии IstatFbbot гузаронида шуд.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Ташхиси ҳолатҳои бо оксиген таъминшавии хуни шарёнӣ нишон медиҳад, ки шиддати порсиалии оксиген pO_2 то баромадан ба баландкӯҳ $79,0 \pm 3,4$ ммНг, ташкил намуд, дар шароити баландкӯҳ ин нишондиҳанда то 17,4% паст шуд $65,2 \pm 2,6$ ммНг ($p < 0,001$). Баъд аз бозгашт аз кӯҳ шиддати порсиалии pO_2 $79,7 \pm 2,9$ ммНг, яъне аз нишондиҳандаҳое, ки аз таҳқиқшавандагон то баромадан ба баландкӯҳ ($p > 0,05$) бе тағйир монд. Таркиби фоизии оксигемоглобин (sO_2) то баромадан ба баландкӯҳ $95 \pm 0,6\%$ ва дар шароити баландкӯҳ ин нишондиҳанда то 3,3% паст шуда $91,9 \pm 0,8\%$ ($p < 0,01$)-ро ташкил дод. Баъд аз бозгашт вазияти оксиген $95,7 \pm 0,05\%$ ташкил намуда аз нишондиҳандаҳое, ки то баромадан ба баландкӯҳ аз таҳқиқшавандагон гирифта будем фарқ накард

($p > 0,05$). Чамъшавии гемоглобин то баромадан ба баландкӯҳ $112,6 \pm 1,2\%$ -ро ташкил дод. Дар шароити баландкӯҳ ин нишондиҳанда то 17% зиёд шуд $135,7 \pm 2,2\%$ ($p < 0,01$). Баъд аз бозгашт аз кӯҳ чамъшавии гемоглобин $141,0 \pm 1,7$ статистикӣ то 20,5% аз нишондиҳандаҳое, ки дар тидқиқшавандагон то баромадан ба кӯҳ ($p > 0,01$) фарқ кард, дар кӯҳҳо одам ба таъсири маҷмӯи омилҳо дучор мешавад. Омилҳои муайянкунандаи организми одам ин пастшавии фишори порсиалии оксиген (pO_2) аст, ки ба пастшавии фишори атмосферӣ вобастагӣ дорад.

Ҳадди баланде, ки дигаргуниҳои мувофиқро дар организми одам ба амал меорад, аз тағйирёбии шароити гуногуни иқлим вобаста аст. Ғайр аз ин, аз хусусиятҳои инфиродӣ, ҷинсӣ ва синну соли одамон, ҳолати ҷисмонӣ ва рӯхӣ, дараҷаи машқдида будан ва доштани "маҳорати баландӣ" низ вобаста аст. Механизми ба корандозандаи инкишофи гипоксия бо гипоксемия (пастшавии чамъшавии оксиген дар хуни шарёнӣ) алоқамандӣ дорад. Оксиген барои чараёнҳои оксидшавӣ ва фосфоронидан зарур аст ва норасоии ба гузариши тамоми равандҳое, ки дар организм бо энергияи АТФ вобастагӣ дорад, монеа мешавад. Ҳангоми ба амал омадани ин чараён дар СМА гузариши равандҳои ҳаяҷон ва гузарши импульсҳо имконнопазир шуда, дар танзими вазифаҳои организм нуқсонҳо ба амал меояд. Норасоии оксиген боиси истифодаи гликоген то кислотаи шир мегардад.

Ғайр аз ин, нохушиҳо ба монанди туршшавии муҳити дохилии организм бо кислотаи шир ва дигар метаболитҳои туршнашуда ба амал меояд. Тағйирёбии рН фаъолияти сохторҳои калонмолекуларо маҳдуд мекунад.

Хулоса. Ҳамин тавр, мутобиқшавӣ ба норасоии оксиген дар баландкӯҳ дараҷаи баланди якҷояи ҷараёнҳоеро,

ки дар организми одам дар сатҳи молекулавӣ ва ҳуҷайравӣ меғузарад, муайян мекунад.

Адабиёт

1. Агаджанян Н.А. Экология человека. Избранные лекции / Н.А. Агаджанян, В.И. Торшин. - М., 1994. - 256 с.
2. Баевский Р.М. Проблема прогнозирования состояния здоровья организма в процессе его адаптации к различным воздействиям /Р.М. Баевский //Нервные и эндокринные механизмы стресса/ Кишинев: Штица, 1980. С. - 30 - 61.
3. Дементьева И.И. Исследование кислотно-основного равновесия /И.И. Дементьева // В кн.: Клиническая лабораторная аналитика под ред. В.В. Меньшикова, 2000. - Т. 3. - С. 349 - 361.

АРЗЁБИИ ҲОЛАТИ ҒИЗОИ ЗАНОНИ СИННУ СОЛИ ВАЛОДАТӢ ДАР НОҲИЯҲОИ ТАҶРИБАВИИ ВИЛОЯТИ ХАТЛОН

С.Р. Миралиев, И.Ш. Комилов, З.С. Исроилова, Б.С. Раҷабова

Кафедраи ниғаҳдории тандурустии ҷамъиятӣ ва омили тиббӣ бо курси таърихи тиб (мудир кафедра д.и.т., дотсент, С.Р. Миралиев)- и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Муҳимият. Риоя нашудани ғизои модар ва кӯдак (норасоии микронутриент, нимгуруснагӣ ва ғ.) ҳамоно муҳим буда, ба баландшавии беморнокӣ ва фавтият дар байни занон ва кӯдакони синну соли барвақтӣ мусоидат мекунад.

Беҳатарии озуқаворӣ ин дар оила ҳама фасли сол дастрасии ҷисмонӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, ба миқдори кофӣ маводҳои ғизои беҳатар, ки талаботи парҳезӣ ва афзалияти таъмиро барои тарзи ҳаёти солим таъмин менамояд, мебошад.

Аз рӯи маълумоти тадқиқотӣ вазъи ғизои кӯдакон, пастшавии сатҳи нимгуруснагӣ дар байни кӯдакони синни то 5- сола ба қайд гирифта дар солҳои охир на онқадар назаррас аст. Ҳамин тавр, аз рӯи маълумоти Ташкилоти умумиҷаҳонии тандурустӣ (ТУТ) соли

2012 қариб 21 % аз афзоиш қафо монда, ҳамагӣ 6 % пастшавӣ дар муқоиса ба нишондиҳандаи аз рӯи маълумоти МИКИ соли 2005 (27 %) ва маълумоти ТУТ 2012 9 % шаклҳои нимгуруснагии шадидро ошкор намуданд. Фақат аз се як ҳиссаи кӯдакони то 6-моҳа ба востатаи синамакони ғизо мегиранд. Сари вақт ва дуруст ба роҳ мондани ғизои иловагии кӯдакони аз 6- моҳа боло муҳим боқӣ мемонад, ҳамин тавр аз рӯи маълумоти ТУТ 2012 фақат 50 % кӯдакони 6 - 8 моҳа ғизои иловагӣ гирифтанд. Саплементатсияи витамини А - ро бошад, 76% кӯдакони синни то 5 сола гирифтаанд (ТУТ, 2012). Ба пешравии муайян дар беҳтаргардонии вазъи ғизои модар ва кӯдак нигоҳ накарда, мушкilotи норасоии ғизо дар баъзе ноҳияҳо мушкilotи муҳими ниғаҳдории тандурустии ҷамъиятӣ боқӣ

мемонад. Бенавой чун пештара қисми зиёди аҳолиро фаро мегирад, махсусан ноҳияҳои деҳотро. Одамони зиёде, ки дар ноҳияҳои ландшафти чуғрофияшон махсус буда, зиндагӣ мекунанд, ҳамоно аз ҷиҳати бехатарии озуқаворӣ ва ғизоӣ ҳасос боқӣ мемонанд, ки онҳоро ба вазӣ номусоиди саломатӣ ва ғизоӣ гирифтормекунад.

Мақсади таҳқиқот: баҳодиҳии вазӣ ғизоӣ занони синни таваллудӣ дар ноҳияҳои таҷрибаии вилояти Хатлон.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Тадқиқот дар 12 ноҳия ва 2 шаҳрҳои аҳолинишини вилояти Хатлон гузаронида шудааст, ки 940 хоҷагӣ ба тарақи усули интиҳоби таҳминӣ ҷудо карда шудаанд. Дар тадқиқот 900 зани синни таваллудӣ дохил карда шуданд. Пурсиши занон ба воситаи саволномаҳои махсус тайёр карда шуда гузаронида шуд. Таҳлили омории маълумоти ба даст омада дар барномаи SPSS коркард карда шудааст.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Қариб ҳар шаш аз 10 хоҷагӣ (61,3%) аз ду ё се оила, ҳар чорум хоҷагӣ (36,9%) аз чор оила ва 1,7% зиёда аз 6 оила иборатанд. Бисёри хоҷагӣҳоро (89%) мардҳо роҳбарӣ мекунанд. Аз ҳама ҳиссаи баланди хоҷагӣҳо, ки занҳо роҳбарӣ мекунанд, дар н. Фархор (19,1%) ва аз ҳама паст дар ш. Норак (4%) дарёфт шуд. Ҳаҷми миёнаи оила - 9,1 нафарро ташкил медиҳад. Ҳар як аз 7 хоҷагӣҳои пурсидашуда нишон додаанд, ки дар солҳои 2014-2015 бо норасоии маводҳои ғизоӣ ру ба ру на шудаанд. Зиёда аз 80 % респондентҳо меваю сабзавотро барои истеъмол худ дар якҷоягӣ бо оила парвариш мекунанд, ки чунин нишондоди баланд вобастааст бинобар дар деҳот гузаронидани пурсиш. Миёни пурсидашудаҳо аз

ҳама паҳншудатарин хоҷагидорӣ деҳот ин боғдорӣ ва полезӣ мебошад, ки сабзавоту меваҷоти гуногун масалан: 60,6% ба кишти картошка, 57,8% ба кишти маводҳои аз витаимни С бой (зардолу, сабзи, каду) машғуланд. Хушадонагӣҳоро (гандум, биринҷ) қариб ҳар ду юмин хоҷагӣ мекоштанд (48,2%). Лубиёгӣҳоро (лӯбиё, нахӯд, наск) дар ҳар се юмин хоҷагӣ парвариш мекарданд (33,9%).

Аз ҳама маводи истеъмолии паҳншудатарин дар сатҳи хоҷагӣҳои занони синни таваллудӣ ин "маҳсулоти ордӣ - нон, маҳсулоти ҳамирӣ, биринҷ, кулчақандҳо" (88,8%), "картошка ва дигар сабзавотҳо" (89,8%) ташкил медиҳанд. Истеъмоли гурӯҳи маводҳои ғизоии "равғанӣ ва ҷарбу" ва "мевагӣҳо ё сабзавотҳои ранги норинҷӣ дошта" наонқадар баланд буд (34,1% ва 52,6%, таносубан). Қариб аз се ду ҳиссаи занони синни таваллудӣ (59,5%) дар бораи истеъмоли шир ва истифодаи маҳсулоти ширӣ, ва панҷ зан аз 10 (52,8%) дар бораи истифодаи лӯбиёгӣҳо (лӯбиё, нахӯд, наск, чормағз) хабар доданд. Тухмро 26,9% занҳои синни таваллудии пурсидашуда истеъмомекарданд. Дар ҳамин вақт истифодаи гушт ва маҳсулоти гуштӣ дар ҳар чорумин зани синни таваллудӣ ба қайд гирифта шудааст (27,8%).

Вазӣ ғизоӣ занони синни репродуктивиро аз рӯи индекси вазни бадан (ИВБ) баҳо додаанд. Индикатори (маҳаки) зерин лоғарӣ ё фарбеҳӣ ва ода тан индекси вазни пасти баданро то ҳомилагӣ, ки бо равиши бадъитаваллуд вобаста аст, чен мекунад. ИВБ бо истифодаи формулаи зерин ҳисоб карда мешавад: $ИВБ = \frac{Вазн (кг)}{қад (м^2)}$.

Баъди ба ҳисоб гирифтани ИВБ, онро дар асоси таснифоти ТУТ ИВБ (ТУТ, 2006) ба чор дараҷа тасниф кар-

данд. Зани бо ИВБ аз 18,5 камтар ҳамчун вазни бадани паст (лоғарӣ) тасниф шуда, зани бо ИВБ зиёд ё баробар ба 24,9 ҳамчун вазни меъёрӣ, зани бо ИВБ зиёд ё баробар ба 25,0 ва кам ё баробар ИВБ ба 29,9 ҳамчун вазни зиёдати ва охири занни бо ИВБ зиёд ё баробар ба 30 ҳамчун фарбеҳӣ тасниф карда мешавад.

Индекси пасти вазни бадан ($<18,5$ кг/м²) дар сатҳи тамоми ноҳияҳои таҷрибавӣ миёни 8,5% занони муоинашаванда мушоҳида шудааст. Зиёдтар паҳншавии вазни пасти бадани занҳо дар ноҳияҳои Ҳамадонӣ, Панҷ ва Балҷувон (зиёда аз 10% миёни муоинашавандаҳо) мушоҳида мешавад.

Қариб ҳар сеюмин занни муоинашуда (27,3%) вазни зиёдати дошт (ИВБ >25 кг/м²). Паҳншавии зиёди вазни зиёдати дар ш. Қургонтеппа ва ш. Норақ (42,6 и 40% таносубан) ва фоизи пасти вазни зиёдати дар н. Ҳамадонӣ, Балҷувон ва ноҳияи Муминобод дарёфт шуд. Паҳншавии умумии фарбеҳӣ (ИВБ >30

кг/м²) дар сатҳи ноҳияҳои таҷрибавии таҳқиқ шуда 20,3% ташкил медиҳад. Таҳлил аз рӯи дараҷаҳои синну соли нишон дод, ки вазни зиёдати асосан миёни гурӯҳи занҳои синни 15 - 40 сола қариб 20 % ба қайд гирифта шудааст.

Хулоса. Натиҷаҳои таҳқиқоти ҳолати ғизои занони синусоли таваллудӣ дар ноҳияҳои таҷрибавии вилояти Хатлон нишон дод, ки маҳсулоти истеъмолии аз ҳама бисёртар паҳнгардида дар сатҳи хонаводаҳо, маснуоти ордӣ ва биринҷ (88%), картошка ва дигар сабзавотҳо (89,8%), шир ва маснуоти ширӣ (59,5%), гӯшт ва маснуоти гуشتӣ (27,9%), тухм 26,9% мебошад.

Индекси вазни пасти бадан ($<18,5$ кг/м²) дар сатҳи ҳамаи ноҳияҳои таҷрибавӣ дар байни 8,5% занони муоинашуда мушоҳида гардид. Қариб ҳар се як занони муоинашуда (27,3%) вазни зиёдати (ИМТ >25 кг/м²) доштанд. Паҳншавии умумии фарбеҳӣ (ИМТ >30 кг/м²) дар сатҳи ноҳияҳои таҷрибавии ноҳияҳо 20,3% ташкил дод.

Адабиёт

1. Ҳисобот оиди натиҷаҳои таҳқиқоти Миллӣ "Арзёбии ҳолати ғизои модарон ва кӯдакон дар ҚТ" ЮНИСЕФ - 2009с.;
2. Таҳқиқоти тиббӣ - демографӣ. Тоҷикистон (МДИ 2012с.) ЮСАИД, Макроинтернатсионал ва Агентӣ оиди омили назди Президенти ҚТ;
3. Таҳқиқоти мульти-индикаторӣ (МИКИ), 2005с. (ЮНИСЕФ ва Агентстӣ оиди омили ҚТ);
4. Бехатарии озуқаворва камбизоатӣ №2 - 2015с., Агентии омили назди Президенти ҚТ.
5. Арзёбии гуногунрангии воҷи хӯроки занҳо дар вилояти Хатлон, Агентӣ оиди омили назди Президенти ҚТ ва ФАО, 2014с.;
6. Training Manual: Smart Survey Enumerator- SMART, 2014г.

ҒАЙРИ ТИББӢ

МАВҚЕИ ФАРҲАНГИ СОҲАВӢ ДАР ТАНЗИМ ВА ҲАМГУНСОЗИИ ИСТИЛОҲОТИ АНАТОМӢ

А.И.Юсуфов

Кафедраи забони тоҷики (мудирӣ кафедра д.и.ф. О.Х. Қосимов)-и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Тавре ки маълум аст, вазифаи умдатарини забон - вазифаи коммуникативӣ буда, моҳият ва табиати забон, иҷтимоӣ аст ва забон бидуни ҷомиа вучуд доштаву рушд карда наметавонад. Инсонҳо забонро дар соҳаҳои гуногуни фаъолияти иҷтимоии худ ба кор бурда, дар айни замон ба вай таъсир низ мерасонанд. Дар робита ба ин, донишмандон се тарзи таъсири одамонро ба забон зикр кардаанд: умумӣ (биологӣ), иҷтимоӣ ва инфиродӣ (1.16).

Илми тиб ва амалияву таҳсилоти тиббӣ моҳиятан байналхалқиянд ва ба забони ягонаи аз тарафи умум эътирофшуда ва қабулшуда эҳтиёҷ доранд. Чунин забон дар айни замон дар аксари мамлаҳики дунё забони лотинӣ мебошад. Дар сатҳи системаи давлатии нигоҳдории тандурустӣ, таҳсилот ва нашрияҳои илмӣ, ҳуҷҷатнигории ягонаи тиббӣ истилоҳоти расмӣ дар баробари забони лотинӣ бо забони давлатӣ низ муҳим ва арзишманд аст. Дар ин хусус, аллакай, солҳои 50-уми асри гузашта пешвои мактаби анатомияи Иттиҳоди Шӯравӣ Д. А. Жданов навишта буд, ки "То имрӯз дар тиббӣ илмӣ ва амалӣ, ҳатто дар китобҳои дарсии фанни анатомия истифодаи номураттаб ва худсаронаи истилоҳоти этимологияшон гуногун ба назар мерасад: истилоҳоти анатомии лотинии давраи тобазелӣ, истилоҳоти нодуруст ва таҳрифшудаи ВНА, ҳатто истилоҳоти ийнӣ истифода мешаванд.

Аксари бештари муаллифон, махсусан клинисистҳо ибораи истилоҳоти номақбули анатомиро ба кор мебаранд" [1].

Оид ба таҳияи кардани номгӯи байналхалқии истилоҳоти анатомӣ ҳанӯз дар охири асри XIX ва авоили асри XX кор шурӯъ шуда буд [2]. Аммо на номгӯи истилоҳоти анатомии Базел (1895) ва на аз Йиен (1935) ба ҳайси номенклатураи байналхалқӣ эътироф ва тасдиқ карда нашуданд. Кумитаи байналхалқии номенклатура бори нахуст соли 1950 дар Конгресси байналхалқии анатомҳо дар Оксфорд таъсис дода шуд. Маҳз ҳамин Кумита бори нахуст номгӯи лотинии истилоҳоти анатомиро таҳия кард, ки расман сазовори эътирофи байналмилалӣ гашт ва бо номи Номенклатураи анатомии Париж (PNA) маъруф буда, 30. 07 соли 1955 дар Париж дар Конгресси IУ байналхалқии федеративии анатомҳо тасдиқ карда шуд ва аз тарафи донишмандони аксари мамлаҳики дунё мавриди қарор гирифта дар заминаи он истилоҳоти анатомии миллӣ низ рӯи кор омаданд.

Шӯрои олимони тибби ВТ ИҶШС аз 31.01. 1959 бо қарори худ зарурати истифодаи истилоҳоти PNA-ро дар институтҳои тиббӣ, идораи маҷаллаҳо, нашриёти "Медицина", Энциклопедияи калони тиббӣ, хадамоти патологоанатомӣ, экспертизаи тибби судӣ ва тибби клиникӣ эътироф намуд. Ҳамзамон Шӯрои олимони тиббӣ тавсия кард, ки

дар заминаи PNA Номенклатураи анатомии забони русӣ (на миллӣ) ҳамгун ва танзим карда шавад. Президиуми идораи Чамъияти умуиттифокии анатомҳо, гистологҳо ва эмбриологҳо дар бораи дар съезди навбатии У111 Умуиттифокии анатомҳо, гистологҳо ва эмбриологҳо дар соли 1974 (ш. Тошканд) тасдиқ намудани лоиҳаи Номенклатураи анатомии забони русӣ қарор қабул кард.

Истилоҳоти анатомӣ бо забонҳои миллии ҷамоҳири сотсиалистӣ низ аҳёнан танзим ва таҳия мешуд, дар ин самт фаъолияти донишмандони Ҷумҳурии Белоруссия қобили зикр аст. Дар ин ҷо аллакай соли 1923 масъалаи ҳамгунсозӣ ва танзими истилоҳоти анатомӣ бо забони белорусӣ оғоз шуда буд ва натиҷаи корашон солҳои 1926, 1927 ва 1929 қисм - қисм нашр шуд. Мутаассифона, дар заминаи сиёсати шовинистии ҳукумати шӯравӣ дар соли 1930 ба ҳамаи муаллифон ҷазо (репрессия) муқаррар карда шуд ва корашон нотамои монд.

Дар Тоҷикистон бошад, фақат китоби "Латинско -русско -таджикский словарь" (муаллиф Х.Х. Мирзоев) (6) соли 1966 аз тарафи аъзои кафедраи анатомияи нормалии Институти давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи Абӯалӣ ибни Сино омода ва нашр шуд. Мутаассифона, китоби мазкур на дар шакли луғати истилоҳот, балки ҳамчун луғати тафсирии истилоҳоти анатомӣ, на мувофиқи системаҳо, балки аз рӯи алифбо тартиб дода шудааст. Китоби мазкур дар замони худ кори ниҳоят муҳим ва судманд буда, барои бо забони тоҷикӣ дарк кардан ва фаҳмидани номвожаҳои анатомӣ ёрии калон расонидааст. Аммо аксари истилоҳоти пешниҳодкардаи муаллиф имрӯз қобили қабул нест.

Имрӯз, ки забони тоҷикӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳайси забони давлатӣ шинохта шудаасту тамоми ҷанбаҳои ҳаёти ҷамъиятиро фаро мегирад, масъалаи ба забони илм табдил додани он яке аз масоили марказии пажӯҳиши забоншиносон ва соири мутахассисони соҳоти мухталифи илму техника маҳсуб мешавад.

Дар баробари мушкилоти такмилу ташкили лексикаи ҷамъиятиву сиёсӣ, масъалаи дар асоси имкониятҳои забони асли бунёд кардани системаи истилоҳоти фанҳои дақиқ, аз ҷумла илмҳои табиатшиносӣ ба миён меояд, аз ин ҷиҳат, ба андешаи мо, дар чунин ҳолат вазифаи аввалиндараҷаи забоншиносон ҳамгунсозии истилоҳот ва танзими равандҳои истилоҳсозӣ бояд бошад. Гуфтан ҷоиш аст, ки бидуни мавҷудияти системаи истилоҳоти илмӣ ва соҳавӣ ягон забон наметавонад, ки вазифаи иҷтимоии худро пурра анҷом диҳад. Дар робита ба ин, омӯзиш ва пажӯҳишҳои фундаменталии масоили мухталифи илм, аз ҷумла илми тиб, ҷиҳати дақиқ ва мушаххаси интиқол додани иттилоот ва аз байн бурдани монетаҳои забонии байни мутахассисон аҳамияти калонро касб мекунад. Зарурати дигар ин аст, ки истилоҳоти тиббӣ, махсусан истилоҳоти анатомӣ дар қанор, яъне дар сарҳади байни лексикаи умумиистеъмолӣ ва тахассусӣ қарор доранд ва тавассути барномаҳои телевизиониву радио ва ВАО, суҳбату вохӯриҳои мутахассисон бо мардуми сатҳи дониши тахассусиашон гуногун тамоюли дохил шудани вожаҳои лаҳҷавӣ ва истилоҳоти иқтибосии анатомӣ ба забони илмӣ тоҷикӣ вусъат пайдо карда истодааст. Ҳамаи ин падидаҳои экстралингвистӣ боиси он мегарданд, ки сарҳади байни истилоҳоти тиббии "тахассусии маҳдуд" ва "умумиистеъмолӣ" тадриҷан аз

байн рафта, онҳо майдони истилоҳии худро тарк карда ба забони адабӣ мегузаранд. Раванди аз доираи маҳдуди истеъмол дар забони мутахассисон ба ҳаёти маъмулӣ интиқол ёфтани истилоҳоти соҳавӣ тавассути мубодилаи табиб - бемор рух медиҳад.

Ҳамаи ин падидаҳо зарурати таъхирнопазири дар заминаи истилоҳоти аслии тоҷикӣ сохтани истилоҳоти анатомиро ба миён меовард.

Зикр бояд кард, ки имрӯз вазъи истилоҳоти анатомии забони тоҷикӣ чандон хуб нест, корбурди ягонаи истилоҳот ҳам дар байни мутахассисони таббӣ амалӣ, ҳам дар байни намоёндагони тиббӣ назарӣ, аз ҷумла мутахассисони соҳаи анатомия низ риоя намешавад. Чун асос ва бунёди истилоҳоти тиббиро истилоҳоти анатомӣ ташкил медиҳанд, бидуни ҳамгунсозӣ, танзим ва ба система ворид кардани онҳо дар бораи ҳамгунсозӣ ва танзими истилоҳоти тиббӣ сухан рондан имконнопазир аст.

Бо дар назардошти мавқеи имрӯзаи забони тоҷикӣ ва забони таълиму па-

жуҳиш қарор гирифтани он Раёсати ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино таҳия ва нашри фарҳанги номвожаҳои анатомиро зарур дониста, дар асоси маводи "Международная анатомическая номенклатура" (2) "Фарҳанги номвожаҳои анатомӣ" -ро таҳия намуда, бо ҷалби мутахассисони соҳа ва забоншиносон онро таҳриру такмил карда истодааст. Мушкилоте, ки аснои мураттабсозии фарҳанг ба миён омад, асосан номурааттабӣ ва ягона набудани истифодаи истилоҳот аз тарафи муаллифони гуногун аст, ки бархе аз онҳоро бармешуморем.

1. Истилоҳоти нав. Баъди солҳои 30-юми қарни гузашта, пас аз қатъи гаштани тамосҳои фарҳангиву илмӣ бо Афғонистону Эрон дар истилоҳоти илмӣ забони тоҷикӣ, аз ҷумла забони тиб тағйироти кулӣ ба амал омад, барои ифодаи номи бемориҳои узвҳои бадан ва амалу шуғлҳои табобат бар ивази вожаҳои аслии тоҷикӣ ва арабии маъмул калимаҳои нав ба ҳайси истилоҳ қабул карда шуданд:

Дар тиббӣ имрӯз	Дар тиббӣ ниёсон
Мушак	Азала ва азалот (3, 4)
Қабурға	Устухони паҳлӯ ва зилъ (азлоъ). Устухони кажак, номи вай ба тозӣ азлоъулхалф (3,24).
Қовуқ	Зихор (3.41.45, 4.50.).
Ҷоғ	Манаҳ ва фак. Ва факро ба форсӣ зафар гӯянд ва ба Марв манаҳ гӯянд (4.39)
Манаҳ	Занахдон (факи фурӯсин ду пора аст ва занахдон пайвандгоҳи ўст (4.40).
Тағояк	Гузруф ва нармустухон. Нармустухон, ки в-аро гузруф гӯянд (3.71).
Бачадон	Раҳм (раҳим) ва заҳдони занон (3,4).
Артерия	Шарён, рағҳои чаҳанда (3,4).
Вена	Варид, рағҳои ноҷаҳанда (3,4).
Буғум, банд	Мафсал// мафсил, пайванд (3,4).
Тӯш	Устухони сина, устухони қас (3,4).
Қос	Ҳавсала, нишастгоҳ.

Бояд зикр кард, ки дар ин давра таъсири забони ўзбекӣ ба истилоҳоти илмӣ забони тоҷикӣ назаррас буда, во-

жаҳои қабурға, қовуқ, тӯш ва ғ. дар ҳамин замина пайдо шудаанд, вале сабаби ба ҳайси истилоҳ қабул шудани

вожаҳои чоғ, кос ва тағояк равшан нест.

2. Барои ифодаи як мафҳум пешниҳод шудани ду ва ё зиёда вожа:

А) истилоҳоти умумӣ: ҷисм, пайкар, тана, бадан; шавкӣ, нешдор, қиррадор; ноҳия, қисм, тараф, қитъа, минтақа (мо бо тақя ба осори тиббии классикон вожаи ноҳияро интиҳоб кардаем, ки имрӯз дар забони дарӣ ва форсии Эрону Афғонистон маъмуланд); васатӣ, мобайнӣ, миёнҷой, байнӣ, мобайнӣ; сатҳӣ, рӯякӣ ва ғ.

Б) дар баробари вожаҳои лотинӣ ба қор бурдани вожаҳои маъмули асли ва иқтибосии забони тоҷикӣ: вертикалӣ-амудӣ; горизонталӣ -уфукӣ; медиалӣ -дарунӣ; сагитталӣ-тиршакл, шоқулӣ, фронталӣ -чабҳӣ, чабинӣ; порокси-малӣ -наздиқ ба меҳвари бадан; периферӣ -канорӣ, дур, атрофӣ; латералӣ-ҷонибӣ ва ғ.

В) аъзо ва аҷзои бадан: буғум, мафсал//мафсил, банд, пайванд; мағз-майна (мо истилоҳи майнаро қабул кардем, зеро ибораи мағз дар танҳой, берун аз матн мафҳуми *cerebralis*-ро ифода карда наметавонад, илова бар ин ибораи "мағзи устухон" низ мавҷуд аст, дар китобҳои дарсии анатомия истилоҳи майна ва майнача маъмул аст; устухони фарқи сар, тораки сар; сутунмуҳра, арпапушт; устухонҳои чанбари болоӣ/ поёӣ, устухонҳои андомҳои болоӣ/ поёӣ, устухонҳои атрофи болоӣ/ поёӣ (*Ossa vtvbri superioris / inferioris*); *carpus* -пешкаф, сарпанча; шоҳаи бигизшакл-дарафшшакл; паси

сар-пушти сар; гулӯ, ҳанҷара (*laryngis*); трахея, хирной; устухони зихор, устухони қовуқ, устухони зери ноф; уретра, пешобрез, пешоброҳа; масона, пешобдон, шошадон; сурина, дунба; айнаки зону, кулчаи зону, косачаи зону; Colon -рӯдаи ғафси ҳалрӯдаи ғафс, чархакрӯда; гиреҳи лимфавӣ, гуддаи ва гадуди лимфавӣ; олати мардӣ, нара, қазиб (чун дар адабиёти тиббии классикӣ вожаи арабии қазиб хеле зиёд ба қор рафтааст ва имрӯз дар Эрону Афғонистон низ маъмул аст ва ҳам аз лиҳози назокати баён қабул кардем, дигар ин ки олати мардӣ ё олати таносулӣ ин номи узв не, балки вазифаи он мебошанд. Масалан, чашм-олати дидор; пой - олати тақя ва ҳаракат (3.4); хоя, тухм, байза; *orbita*, чашмхона, косаи чашм ва ғ.

Ба таври ҳулоса, метавон гуфт, ки истилоҳоти анатомиро дар забони тоҷикӣ ба танзим даровардан ва ҳамгун сохтан имконпазир аст. Зеро дар давоми чанд соли охир ҳам дар ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино ва ҳам Коллеҷи ҷумҳуригии ВТ ва ҳифзи аҳолии ҚТ китобҳои дарсии анатомия, гистология, эмбриология таълиф ва нашр шудаанд. Истилоҳоти анатомӣ дар китобҳои бахшида самтҳои мухталифи тибби амалӣ, мисли ҷарроҳӣ, бемориҳои дарунӣ, бемориқӯдагон ва ғ. ба таври густурда истифода мешаванд. Таҷриба нишон дод, ки мутахассисони соҳа дар қори танзим ва ҳамгунсозии истилоҳоти соҳавӣ манфиатдоранд ва ғаёлона саҳм мегиранд.

Адабиёт

1. Кубрякова Е.С. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи. - М.: Наука, -1991. -240 с.
2. Михайлов С.С. "Международная анатомическая номенклатура" М. : - Медицина, -1980. -240 с.

3. Абӯбакр Рабеъ бинни Аҳмад Ал Ахвайнӣ Ал Бухорӣ. "Ҳидоятулмутааллимин фит тиб". Ба эҳтимоми Ҷалол Матинӣ. Машҳад, 1344 ҳ.ш.
4. Абуубайди Ҷузҷонӣ. "Захираи Хоразмшоҳӣ". Бо эҳтимоми Сайидии Сирҷонӣ. Техрон.1355 ҳ.ш.
5. Абдурахмонов Ф. А. "Анатомияи одам", ҷилди 1 ва 2. Душанбе, 1995-1997.
6. Мирзоев Х.Х. "Анатомический словарь", Душанбе, 1966.
7. Расулӣ М.Я. "Фарҳанги тиббӣ" - 4 ҷилд, "Ирфон", Душанбе солҳои 1973 - 1986.
8. Усмонов М.У. "Анатомияи одам", Душанбе, 1998.

ТААССУБИ ДИНӢ - ТАВЛИДГАРИ МОНЕАҲО ДАР РУШДИ ҶОМЕАИ ДУНЯВӢ

М.А. Бузургов, П.Қ. Қурбонбекова, З.В. Абдурахмонов

Кафедраи фанҳои ҷомеашиносӣ (мудири кафедра д.и.т., профессор А.С. Саидов), кафедраи физиологияи патологӣ (мудири кафедра н.и.т. З.М. Тоштемирова) -и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Дар ҷаҳони муосири пуртазод ва пур аз муҳолифатҳо падидаҳои номатлуби дигар аз қабилӣ хурофотҳои динӣ ва низоъҳои мазҳабӣ рӯи сахнаи сиёсат баромадаанд, ки ба давлатҳои аҳолиашон мусулмон таҳдиди зиёдеро пеш меоранд.

Дар баробари дигар пайомадҳои манфии ҷаҳонишавӣ падидаи номатлуби дигар ва барои исломи ҳақиқӣ бегона, яъне таассуби динӣ ба кишвари мо низ реша давонидааст. Ин амали бегонапарастӣ решаи мустаҳками ориёии миллати бостонии тоҷикро, ки тули садсолаҳо побарҷо буд, заиф карда истодааст. Таърихи башарият гувоҳи он аст, ки дини мубини Ислом танҳо баъди паҳн гардиданиаш дар сарзамини паҳновари Осиёи Миёна мақоми фарҳангии бузургро соҳиб гардида буд. То ин дам арабҳо ин дини саршор аз муҳаббатро танҳо барои амалӣ намудани нақшаҳои ғоратгаронашон истифода намуда буданд. Лозим ба ёдоварист, ки намоёндагони мардуми форсу тоҷик аз қабилӣ Имоми Аъзам,

Имом Бухорӣ, Сино, Фирдавсӣ, Рӯдакӣ, Ҷалолиддини Балхӣ ва ҳазорон фарзандони дигари форсу тоҷик барои пайдории дини Ислом чи қадар асарҳои зиёдеро эҷод намуда буданд. Саволе ба миён меояд, ки чаро дар ҷунин шароити озоди дунявии кишварамон таассуби динӣ ба вучуд омадааст? Барои ҷавоб ба ин савол монеаҳои зиёде пеш меоянд, зеро кишвари мо нисбати дини ислом эҳтироми зиёде дорад ва зиёда аз 95% -и аҳоли низ ба ин дин эътиқоди қавӣ дорад.

Ба ин савол олимони тоҷик Х. Холлиқназар ва А. Раҳнамо то дараҷае ҷавоби аниқ додаанд, ки "Мувофиқи тафаккур ва таълимоти гурӯҳҳои ифротии динии имрӯза, ягон давлати мусулмоннишин бояд ҳамчун давлати мустақил вучуд надошта бошад. Тибқи назари онҳо, бояд ҳамаи ин давлатҳо маҷбуран ишғол шуда, ба таркиби "хилофати ягонаи исломӣ" дохил карда шуда, ҳамчун як ноҳияи "хилофат" бечунучаро ба халифаи ягонаи онҳо итоат кунанд. Ҳамин тавр, ифротгароён

ҳеҷ гуна давлати мустақил ва истиклолияти давлатҳои мусулмониро эътироф накарда, ҳамаи онҳоро дар таркиби "хилофат"-и худ маҳв менамоянд" [3,9].

Ин гуна таассуби динӣ барои Тоҷикистон чӣ хатар дорад? Гурӯҳҳои тундрав дар ҷомеаи муосир пайдо шудаанд, ки суръати таассубот ва хурофотҳои диниро метезонанд. Масалан соҳмони даҳшатангез ва ифротгаро бо номи "Давлати исломӣ", "ДИИШ" ҳаритаи сиёсиро тартиб додааст, ки дар он ягон давлати мустақиле вучуд надошта, тамоми давлатҳои мусулмоннишин, аз он ҷумла давлати дунявӣ мо ҳамчун тобеи ин "хилофат" нишон дода шудааст, тариқи расонаҳо мардуми дорои мафкураи танги динидоштаро ба "Ҷиход" ҷалб менамоянд. Бояд ёдовар шуд, ки агар дар инсоният ҷаҳонбинӣ ва шуури ҷамъиятӣ инкишоф наёфта бошад, ҷойи холии онро шуури танги динӣ фаро мегирад. Пушида нест, ки тақлид намудан ба либос ва фарҳанги бегона худ таассуби диниро ба бор меорад. Тоҷикон, ки дорои фарҳанги пурғановат буданд он бояд садсолаҳо ба мерос бимонад. Зери ҷодар гаштан моли хоси тоҷикона нест ва танҳо сипарест барои амалӣ намудани мақсадҳои нопоки ифротгарона.

Масалан ҳанӯз соли 1927 бо фишори ваҳхобия шоҳ ибни Сауд фатвои маъмулро баровард, ки тибқи он шиаҳо ё ба мазҳаби суннӣ рӯ меоварданд ё кишварро тарк мекарданд. Агар давлатдорӣ бо роҳи зӯрӣ аз як мазҳаб ба мазҳаби дигар даровардан бошад, пас чи ҳоҷат аст, ки фарҳанги ин гуна зохирпарастиро ба Исломи пок рабт додан. Нест равияе дар дини Ислом, ки ба Худо, Паёмбар ва китоби муқаддаси он боварӣ надошта бошад. Таассу-

боти динӣ имрӯз ба ҷомеаи демократии кишвари мо таҳдидҳоро равона намудааст. Роҳбари давлати тоҷикон Эмомалӣ Раҳмон дар як суҳанронияшон хеле бамаврид қайд намуда буданд, ки "Мо то ҳоло ҷойнамози ягон касро ҷамъ карда нагирифтаем ва ягон касро аз намозхонӣ боз надоштаем. Касе намоз хонад марҳамат, лекин байни одамон низову нифоқ ва игво наандозад"[2].

Ё худ ҷаноби Олӣ дар анҷумани якуми ҷавонони Тоҷикистон иброз дошта буданд, ки "Мо борҳо гуфтаем ва боз мегуем, ки мақсади мо сохтани давлати демократию дунявӣ ва ҳуқуқбунёд мебошад. Мо ҳаққу ҳуқуқи шаҳрвандонро дар риояи суннатҳои дини Ислом заррае маҳдуд намекунем. Алҳамдулиллоҳ ҳамаи мо мусулмонем, фарзу суннатҳои Исломо то қадри ҳол медонем ва риоя мекунем. Анъанаҳои гузаштаи халқ, фарҳангу адаби ҳазорсолаи ниёгон дар алоқамандӣ бо суннатҳои Ислом густариш ёфтааст"[1,107].

Барои бартараф намудани хатарҳои таассуботи динӣ дар Тоҷикистон аҳли зиёро зарур аст, ки тариқи корҳои ғамондадихӣ дар руҳияи ватандӯстию ватанпарварӣ тарбия намудани ҷавонони кишвар сахмгузори намоянд. Инчунин мақомотҳои давлатӣ низ бояд вазифаи аввалиндараҷаи худро дар доир намудани семинарҳои конференсияҳои сатҳи ҷумҳурӣ ва берун аз он барои олимону муҳаққиқони ҷавон амалӣ намоянд. То он даме, ки аҳли зиё ҷаҳонбинии васеи илмӣ ва ҷаҳонбинии дохилию хориҷ аз кишварашро таҳлил накунад дар тарбияи насли наврас ба камбудии зиёд рӯбарӯ мешавад.

Мавзӯро дар асоси гуфтаҳои боло ҷамъбаст намуда, чунин хулосабарорӣ кардан мумкин аст:

1. Таассуботи динӣ як навъ хурофотпарастӣ буда, ба Исломи ҳақиқӣ ҳеч рабте надорад.

2. Яке аз сабабҳои асосии пайдоиши таассуботи динӣ аз надоштани дониши динӣ ва дунявӣ мебошад.

3. Ба назари шахсии ман набудани ҷойи кори доимӣ низ ин омилҳоро ба бор оварда метавонад.

4. Саволи матраҳ ин аст, ки чаро ин қадар олимону табақаи дигари аҳли зиё наметавонанд ҳақиқати ҳаётро дар

ҷомеа ташвиқ намоянд, вале як шахсияте, ки ягон маълумоти динӣ ва дунявиро ҳам дар ҳаёт касб накардааст, метавонад боварии аҳли ҷомеаро ба даст орад ва ҳар гуна хурофотро дар рӯзгори мардум ҷорӣ намояд.

5. Ба назари мо агар олимони соҳаи мавзӯи то ҳол ноомӯхтаро ба ҷуғрафӣ ба риштаи таҳқиқ кашанд, шояд тавонанд роҳҳои пешгирӣ намудани ин падидаи номатлубро пайдо намоянд.

Адабиёт

1. Абдуллозода Ш. Нақши Эмомалӣ Раҳмон дар пайдасозии модели нави давлати дунявӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон// Тоҷикистон ва ҷаҳонимуосир. Душанбе, 2013, №2 (36) с.107

2. Саидов С. Аз ифротгарой- ҳазар!- Ваҳдат №3, феввали соли 2015.

3. Холиқназар Х., Раҳнамо А. Хатари тафаккури ифротӣ ва гурӯҳҳои ифротгарои динӣ дар ҷустуҷӯи Душанбе: "Эр-граф", 2016, 75 с.

МАЪНИҲОИ ҲАМШАБЕҲ ДАР АВАСТО ВА ҚУРЪОН

К.А. Абдулҳаев

Кафедраи фанҳои ҷомеашиносии (мудирӣ кафедраи д.и.т., профессор А.С. Саидов)-и ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Асли таъйиноти динҳои ба ном самовӣ "ислоҳ"-и мушкilotи ҷомеа ба ҳисоб меравад. Дар ҷомеаҳое, ки дар ҳалли мушкilotи ҷомеаи дин нақши калидӣ мебозад, зимни пайдо шудани бухронҳо вай тарҳи нави худро пешкаш менамояд. Он динҳое, ки сарчашмаи асосии таълимоти онҳо ин ҷо мавриди омӯзиш ва таҳлили муқоисавӣ қарор мегиранд, дар арафаи ташаккули ҳақиқат ба бухрони амиқи назариявӣ дучор гардида буданд. Аз ҷумла, дар арафаи пайдоиши таълимоти зардуштӣ заминаи иҷтимоӣ-сиёсии ташаккули идеяи худӣ ягона дар шакли давлатҳои миллӣ муҳайё гардида буд, агарчанде дар доираи таълимоти он

боқимондаҳои динҳои табиӣ дар шакли ситоиши унсурҳои табиат ҳифз шуда буданд. Дар арафаи пайдоиши ислом низ, агарчанде ҷомеаи араб бо бутпарастӣ машғул буд, аммо дар атрофи он динҳои тавҳидии зардуштия, яҳудия ва масеҳия реша медавонданд ва дар ин самт қафомонии андешаи арабиро воқеан нишон медоданд.

Аз давраи пайдоиши инсоният то ба имрӯз яке аз мушкilotи ҷомеа ба таври ҳамешагӣ мушкilotи ахлоқӣ боқӣ мемонад. Ин мушкilot низ воқеа ба фазои маънавии ҷомеа ҳалли худро интизор буд. Илова ба ин, масоили мухталифи иқтисодӣ иҷтимоӣ ва сиёсӣ низ дар доираи афкори маҳдуди

хукмрон интизори ҳаллу фасли хеш буд. Бинобар ин, ҳама гуна дин, пеш аз ҳама, ба сифати вокуниш ба муш-килоти мухталифи чома пайдо гардида, вижагиҳои муносибатҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ва маънавии замони хешро дар таълимоти хеш инъикос намудааст. Аз ин нигоҳ, маҳсули замона будани дин масъалаи бебаҳс буда, омиле ба ҳисоб меравад, ки ба таълимоти динҳо умумият ва шабоҳат мебахшад.

Агар аз ҳамин нуқтаи назар, мо ба сарчашмаи асосии таълимоти динҳои зардуштӣ ва ислом, яъне Авасто ва Қуръон назар андозем, дармеёбем, ки дар байни онҳо ба ҷуз фарқиятҳо боз маъниҳои ҳамшабеҳ низ вучуд доштааст, агарчанде зиёда аз якуним ҳазор сол ин китобҳои муқаддасро аз ҳам ҷудо менамояд.

Қобили зикр аст, ки таъсири мусбат ва созандаи дини зардуштиро ба динҳои баъдина олимони зиёде зикр намудаанд. Ин ҷо мо танҳо бо овардани иқтибосе аз исломшиноси шинохтаи тоҷик Ш. Абдуллозода иктифо менамоем. Мувофиқи ақидаи ӯ, "дар давраи асорати Бобил ба дини яҳудӣ на танҳо ғояи тавҳид роҳ ёфта, аз ҳудои миллати яҳуд ба ҳудои ягонаи оламиён таҳаввул ёфт, балки тасаввурот дар бораи шайтон, мамолики муқарраб (бо таъбири амшаспандон) бо номҳои Рафоил, Уроил, Микоил, Рогил, Сарофил, Ҷабраил ва Юрмоил бо тартибу низом ва дараҷаву мартабаи ҳос ва ҳамчунин падид омадани Масеҳ дар охирзамон, тасаввурот дар бораи ҳаёти пас аз марг, охират ва ҷаннату дӯзах, пули сирот (чун пули чинвот) ғайра ворид гардидаанд"[1, 27]. Ҳатто идеяи таваллуди Исои Масеҳ аз модари бокира, - ба ақидаи Ш. Абдуллоев, - маҳсули тафаккури мардуми ориёи-

нажод аст. Зеро тибқи ақидаи муҳаққиқони сершумор Зартушт низ аз модари бокира таваллуд ёфтааст. Қобили зикр аст, ки андешаҳои мазкури Ш. Абдуллоев инчунин аз тарафи диншиноси сатҳи ҷаҳони Элиаде М. тақвият меёбанд[7,372]. Ҳамзамон бояд қайд намуд, ки доир ба нақши ғояи Ҳудои Ахурамаздо дар тавлиди ҳудои тавҳидии яҳудӣ навиштаи ин ҷониб бо даилоли мушаххас низ дар маҷаллаи "Адаб" бо номи "Идеяи ҳудои Ахурамаздо" ба таъъ расидааст[3,6-9].

Аммо дар оғоз қайд намудан мехоҳем, ки ҳадафи мо аз навиштаи мазкур на аз зикри хулосаҳои умумии мантиқӣ, балки аз овардани матнҳои шомили мазмуну мундариҷаи шабеҳ аз ду китоби муқаддасе, ки аз ҳам якуним ҳазор соли таърихӣ фарқ доранд, ва ҳамзамон аз таҳлилу муқоисаи маонии онҳо иборат мебошад. Ин ҷо таъкид намудан мехоҳем, ки мақсад на дарёфти маонии якхела, балки маонии шабеҳ мебошад. Ба аҳли илм маълум аст, ки шабоҳат ҳам дараҷаҳо дорад. Шабоҳати комил айниятро эҷод месозад. Мусаллам аст, ки ду китоби муқаддасе, ки дар марҳилаҳои гуногуни таърихӣ ва дар шароитҳои мухталиф пайдо шудаанд, бо вучуди умумияти нисбии ҳадафҳо ва таъйиноти хеш на айнияти том, балки айнияти нисбӣ ва дараҷаҳои гуногуни шабоҳати маониро ба маъраи мегуздоранд.

Баҳри фаҳмо будани матлаб тасмим гирифта шуд, ки аввал матни авастой ва баъдан шабеҳи он аз Қуръон зикр гардад, то баҳри хонанда низ барои тааммул ба мундариҷаи мутун имконият пайдо шавад.

Аввалин ниёиши муҳим ва муқаддаси зардуштиён "Йата аху ваирйа..." мебошад, ки онро дар Авасто "Ахуна ваирйа" ва дар паҳлавӣ "Ахунавар" ё

"Хунавар" низ гуфтаанд. Баргардони форсии он дар луғатномаи Авасто дар чунин шакл пешкаш гардидааст: "Ҳамон гуна, ки ӯ ради баргузида ва ормони чаҳонӣ (ахуст), ради менӯӣ (рату) ва бунёдгузори кирдорхову андешаҳои неки зиндагонӣ дар роҳи маздост. Шаҳриёрӣ аз он Ахура аст, ки ӯро (Зартуштро) бар ниғаҳбонии дарвешон баргумошт"[3,687]. Аз нигоҳи мо ин ниёиши авастой аз рӯи мақом бо калимаи тавҳиди қуръонӣ, яъне Нест худое магар Аллоҳ ва Муҳаммад расули Худост, ҳамсон буда, аз рӯи маънӣ ба он то андозае шабоҳат дорад. Дар ниёиши авастой Ахура Маздо сарвари тамоми чаҳон ва бунёдгузори танҳо кирдору андешаҳои неки зикр шудааст. Ин ҷо фарқият дар он ифода меёбад, ки Аллоҳ маншаи аъмол бад низ ҳисобида мешавад. Дар қисмати дуҷуми ниёиши авастой маҳз ҳоси Ахура Маздо будани шаҳриёрӣ ва интиҳоб шудани Зартушт чун гумоштаи ӯ зикр шудааст, ки бешак калимаи тавҳиди қуръониро ёдрас менамояд. Шабоҳати дигар маҳз дар ҳамин мавзӯ дар он ифода меёбад, ки сарояндагони "Ахуна ваирйа..." тибқи таълимоти Авасто ва гӯяндаи калимаи тавҳид тибқи фармудаи ҳадис вориди бихишт мегардад. Ниёиши аввали авастоии "Ахуна ваирйа..." тибқи таълимоти Ҳаснаи 19, бандҳои 1-6 пеш аз офариниши ҳама чиз пайдо шудааст ва сарояндаи он тавассути пули Чинвот ба бихишт ворид мешавад. Ба хоҳири оғоҳии мушаххас ва итминони комил ба андешаи баёнгардида пурра овардани иқтибос аз қисмати мазкур аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд: "Зартушт аз Ахура Маздо пурсид: Эй Ахура Маздо! Эй спандтарин менӯ! Эй додори чаҳони астуаманд! Эй ашаван! Кадом буд он сухане, ки моро дар дил

афғандӣ, эй Ахура Маздо... Пеш аз офариниши осмон, пеш аз об, пеш аз чонвар, пеш аз гиёҳ, пеш аз Озари Ахура Маздо, пеш аз ашаванмард, пеш аз табоҳкорону девону мардумони [дурванд], пеш аз саросари зиндагонии инчаҳонӣ ва пеш аз ҳамаи маздоофаридагони неки ашанаҷод? Он гоҳ Ахура Маздо гуфт: Эй Спитмон Зартушт! Он сухан "Ахуна ваирйа..." буд, ки туро дар дил афғандам... Эй Спитмон Зартушт! Ин "Ахуна ваирйа..."-и ман ҳар гоҳ бе ҳеҷ диранг ва лағзиш суруда шавад, баробари сад "Гоҳ"-и баргузидаи дигар аст, ки бе ҳеҷ дирангу лағзиш суруда шуда бошад ва ҳар гоҳ бо дирангу лағзиш суруда шавад, баробари даҳ "Гоҳ"-и баргузидаи дигар аст. Эй Спитмон Зартушт! Касе, ки дар зиндагии инчаҳонӣ барои ман "Ахуна ваирйа..."-ро аз бар бихонад ё ба ёд бисупорад ва бож гирад ё божкунон бисарояд ё онро ба ҳангоми сурудан биситояд, ман - Ахура Маздо - равонашро аз фарози Чинводпул се бор ба бихишт - ба беҳтарин зиндагонӣ, ба беҳтарин Аша, ба беҳтарин рӯшноӣ - бирасонам (Ҳаснаи 19, бандҳои 1-6). Ин ҷо бояд қайд намуд, ки калимаи тавҳиди исломӣ низ дар Қуръон хеле васеъ истифода шуда, дар таълимоти он ҷойгоҳи баландро касб менамояд ва ҳадиси паёмбар низ мефармояд, ки "Ҳар касе Нест худое ба ҷуз Аллоҳ ва Муҳаммад расули Худо" гӯяд, вориди бихишт мешавад.

Ниёиши дуҷуми муҳими авастой "Ашем воху..." номида мешавад, ки онро "Ашаваҳишта" ва "намози Аша" низ хондаанд. Гузориши форсии он дар Авасто чунин шаклро гирифтааст: "Аша беҳтарин неки [ва мояи] беҳрӯзист. Беҳрӯзӣ аз он касест, ки дуруст-кирдор [ва хостори] беҳтарин Аша аст"[3,641]. Вожаи Аша дар луғатномаи

Авасто ба таври зер шарҳ ёфтааст: "Аша ба маънии Ростӣ ва чузъи аслии номи Амшоспанд Ардибиҳишт (дар Авасто Ашаваҳишта) аст. Маънии Ашаро дар гузоришҳои мухталифи "Гоҳон" дар Ҳинду Аврупо ва Эрон ростӣ, ҳақ, ҳақиқат, додгарӣ, сомони офок, қонуни абадии офариниш, назму тартиби комил, созмони муқаррари маздой ва таъбирҳои дигаре аз ин даст навиштаанд. Бо ин ҳол, ҳанӯз касе ҳарфи охиро назада ва натавонистааст таърифи ҷомеъ ва монетъе аз ин аслу истилоҳи гоҳонӣ ба даст диҳад"[3,640]. Чуноне ки дида мешавад, доираи маънии Аша хеле васеъ аст. Аммо чун Аша роҳе ба ҳисоб меравад, ки аз он бояд ҳар зардуштӣ пайравӣ намояд, аз ин нуктаи назар, вай мафҳуми Сирот-ал-мустақимро аз Қуръон ба ёд меорад. Шабоҳати Сирот-ал-мустақим бо Аша дар он ифода меёбад, ки Сирот-ал-мустақим низ роҳест, ки аз он бояд ҳар мусулмон пайравӣ намояд. "Ба дурустӣ ки Худо Парвардигори ман ва парвардигори шумост.; пас ўро парастӣш кунед. Ин аст роҳи рост" (3:51); (36:61). Яъне, дар Қуръон ибодати Аллоҳ худ Сирот-ал-мустақим аст, аммо дар Авасто пайравӣ аз Аша худ ибодати Ахурамаздоро ифода менамояд. Зеро дар Авасто чунин маънӣ зикр шудааст: "Ахура Маздоро меситоем, ки дар ашаванӣ бартарин, ки дар ашаванӣ саромад аст". Ёснаи 57, банди 4. Ба қавли дигар, агар ҳадаф ва моҳияти ҳастии инсон дар Қуръон ибодати Аллоҳ бошад, дар Авасто пайравӣ аз Аша (ҳамчун маҷмӯи меъёрҳои ахлоқӣ) ба ҳисоб меравад. Аз мавзӯ дур нарафта мехоҳем қайд созем, ки агар дар Қуръон дар сураи "Фотиҳа" хостори ҳидоят ба Сирот-ал-мустақим таъкид шуда бошад (1:6), пас дар Авасто маънии мазкур дар шакли зер ба мушоҳида мера-

сад: "Эй Ашаи беҳтар! Эй Ашаи зеботар! Бишавад, ки ба дидори ту расем. Бишавад, ки ба ту наздик шавем. Бишавад, ҳамвора ҳамнишини ту бошем. "Ашем воҳу...". Ёснаи 60, банди 12.

Ҳамзамон бояд қайд намуд, ки байни Ашаи авастой ва Сирот-ал-мустақими қуръонӣ дар қатори умумияти мавҷуда дар шакли роҳи пайравӣ боз тафовут низ вучуд дорад. Ин тафовут дар он ифода меёбад, ки Ашаи авастой аз маҷмӯи меъёру қавоиди зиндагӣ иборат аст, ки пайравӣ аз он барои ҳар зардуштӣ ҳатмӣ буда, ҳатто Худо аз пайравӣ аз он дар қанор нест. Яъне, дар Авасто пайравӣ аз Аша асл ва моҳияти ҳам талабот ва ҳам таълимоти зардуштиро ифода менамояд. Ба қавли дигар пайравӣ аз Аша худ ибодати Ахурамаздоро дар назар дорад. Дар ислом бошад, асли таълимот ва талабот ибодати Аллоҳ буда, аъмоли солиҳа танҳо дар вобастагӣ аз он мавқеъ ва аҳамият доранд. Ба ин маънӣ дар Қуръон омадааст: "Ва ҳар кӣ имонро инкор кунад, пас амалаш нобуд шавад ва ў дар охират аз зиёнкоронаст. (5: 5); "Ва ҳар кӣ аз чинси қорҳои шоиста бикунад ва ў муъмин бошад, пас, саъйи ўро носипосӣ набувад. Ва ҳамоно Мо барои ў менависем" (21: 94).

Номи ниёиши сеюми авастой "Йенгхе ҳатам..." номида мешавад, ки онро "Йаснукерети" ҳам хондаанд. Мазмуни онро дар Авасто дар чунин шакл пешниҳод намудаанд: "Маздо Ахуро касонеро, ки дар партави Аша беҳтарин парастӣшхоро ба ҷой меоваранд, мешиносанд. Ман низ чунин касонеро, ки буданду ҳастанд, ба ном меситоям ва бо дуруд [бад-онон] наздик мешавам"[3,687]. Аз нигоҳи мо маънии мазкур ба чунин оят шабоҳат дорад: "Ҳар кӣ ба дидори парвардигори хеш умед дошта бошад, бояд

амали солеҳ намояд ва ба Ё шарик наорад"(18:110).

Яке аз мавзӯҳои, ки дарёфти шабохати он ҳам дар Қуръон ва ҳам Авасто хеле муҳим ва муҳрам ба назар мерасад, ин тавҳид аст. Ҳалли ин мавзӯ албатта дар Қуръон хеле равшан ва бебаҳс аст ва онро дар аксари оёти қуръонӣ метавон мушоҳида намуд. Ин ҷо метавон сураи "Ихлос" ва ояти 163 аз сураи "Бақара"-ро зикр кард... "Ва Маъбуди шумо Худои Ягона аст, ба ҷуз Вай, [ки] Бахшояндаи Меҳрубон аст, ҳеҷ маъбуде нест"(2:163). "Бигӯ: "Ё Худои ягона аст. Худои бениёз аст. На зодааст ва на зодашудааст. Ва ҳеҷ кас Ёро ҳамто нест(112:1-4). Дар Авасто ҳам мавзӯи тавҳид дар шакли ба худ хос матраҳ шудааст. Агарчанде дар Авасто мавҷудияти изадони зиёде эътироф мегардад, бо вучуди ин вай дар ғавқи тамоми ҳастӣ қарор дошта, офаридгори олами неки ҳастӣ, осмону замин ва инсон эътироф мешавад. Дар Авасто изадони зиёде чун рамз ва парастори нерӯҳои табиӣ муфид зикр мегарданд, лек ҳеҷ кадоме аз рӯи нақш ва манзала ба Аҳурамаздо баробар нестанд. Дар ин маврид ҳақ ба ҷониби муҳаққиқи барҷастаи фаронсавӣ М. Элиаде аст, ки мегӯяд: "Илоҳиёти Зартуштро ба маънои қатъии ин истилоҳ санавият хондан нодуруст аст, зеро ба Аҳура Маздо ҳеҷ ягон зид-худо муқобил гузошта нашудааст; дар оғоз муҳолифат байни ду Рӯх пайдо мегардад. Аз тарафи дигар, дар асоси нишондоҳои чандинқарата ғавҳидан мумкин аст, ки Аҳурамазда ва Рӯхи Қудсият ягонаанд("Ясна" 43.3 ва ғ.). Агар муҳтасар баён намоем, ҳам Некӣ ва Бадӣ, ва ҳам рӯхи муқаддасу деви вайронкор аз Аҳурамаздо пайдо мешаванд; ҷу Аҳриман бо иродаи ҳоси худ қисмати

бади худ ва тарзи мавҷудияти худро интиҳоб намудааст, пас Худованди Ҳақимро барои пайдоиши Бадӣ масъул ҳисобидан нодуруст аст. Аз тарафи дигар, дар хусуси он ки Рӯхи Вайронкор ҷӣ интиҳоб менамояд, Аҳурамазdoi ҳамаогоҳ аз ҳуди оғоз медонист, лекин муқобилат нанамуд; ин маънои онро дорад, ки ё Худо аз ҳама ихтилофҳо боло аст, ё мавҷудияти бадӣ шартӣ пешакии мавҷудияти озолии инсон аст[7,382] ". Баҳри оғоҳии бештар таваҷҷуҳ ба мундариҷаи матнҳои зер аз манфиат ҳолӣ нахоҳад буд: "Ончунонки ту, эй Аҳура Маздо андешидӣ ва гуфтиву қардӣ он чиро, ки хуб бувад. Инчунин туро пешкаш оварем, Инчунин туро сазовор донем. Инчунин туро биситоем. Инчунин туро намоз гузорем. Инчунин туро сипос гӯем, эй Аҳура Маздо"Йаснаи 13, банди 5; "Бишавад, ки дар ин ҷо ситоиши Аҳура Маздори-и тавонотарин ашаванеро, ки ўро мепарастем - фармонбардоре бошад; дар оғоз ҳамчунон ки дар анҷом". Йаснаи 15, банди 3; "Аҳура Мазdoi Ашаван, ради ашаванӣ, бузургтарин изади хубкуниш, тавонотарин гетиафзоӣ, додори офариниши некро меситоем" Йаснаи 16, банди 1. Яъне, агарчанде масъалаи тавҳид дар Авасто чун дар Қуръон дар шакли қомил ва мутлақ ҳаллу фасл нагардида бошад ҳам, дар шакли нисбӣ матраҳ гардидааст. Бояд гуфт, ки дар Авасто аз Аҳурамаздо сар қарда то нерӯҳои табиӣ муфиду рӯхи аҷдодон, дар шакли ғравашҳои неки тавоноӣ поки ашаванӣ ситоиш равшан ба ҷашм мерасад, чун ҳамаи онҳо баҳри нафъ расонидан ба инсон арзи ҳастӣ менамоянд. Дар Қуръон бошад, рисолати некӣ расонидан ва раҳонидан аз роҳи бад ба зиммаи паёмбарон аз Одам сар қарда то Исо ва Муҳаммад гузошта шудааст. Аз

нигоҳи мо ин ҷо байни паёмбарони ислом ва ғравашҳои нек, пок ва тавоноии пайрави Аша як шабоҳате вучуд дорад. Ин шабоҳат дар татбиқи иродаи Худо ба ғайр аз асосгузори бевоситаи дин аз тарафи мавҷудоти қаблии хусусияти кудсӣ дошта ифода меёбад.

Шабоҳати дигарро мо дар табиати ду дин мушоҳида менамоем, ки он дар кутуби муқаддас - Авасто ва Қуръон ифода ёфтаанд. Дар Йаснаи 51, банди 21 дин ин Аша (парҳезгорӣ) ёдовар шудааст. Дар Қуръон гуфта мешавад, ки дин назди Аллоҳ таслим ба ӯст. Аллоҳ бошад, чуноне ки дар Қуръон тақроран зикр мегардад, парҳезгориноро дӯст медорад. Аммо ин ҷо бояд таъкид намуд, ки парҳезгориҳои қуръонӣ аз парҳезгориҳои авастой фарқ дорад. Дар Авасто парҳезгорӣ на аз лаззоти дунё, балки аз пиндору гуфтору аъмоли бад аст. Аммо дар Қуръон бошад, ахират нисбат ба дунё муқаддам доништа мешаваду баҳри расидан ба он парҳезгорӣ аз лаззоти дунё шомили арзиши воло арзёбӣ мегардад. "Ва ҳар оина охират барои ту беҳтар аз дунё хоҳад буд" (93:4). "Ва ҳар кӣ кишти охиратро хоста бошад, барояш дар кишти ӯ меафзояд; ва ҳар кӣ кишти дунёро хоста бошад, ба ӯ баъзеи дунёро медиҳем ва барояш дар охират ҳеҷ насибае нест" (42:20).

Шабоҳати дигар дар маонии мутуни авастой ва қуръонӣ ягонагии ҳадаф ва таъйиноти намоз ҳамчун яке аз ибодатҳои асосии Худованд ба ҳисоб меравад. Дар ин хусус дар Авасто омадааст: "Бишавад, ки ин намоз моро аз ситезаи девону мардумони [дурванд] паноҳ бахшад. Дороиву ҳастии ҳешро бад-ин намоз месупорем, то моро паноҳу парасторӣ ва нигоҳбониву посдорӣ бахшад. Эй Ахура Маздо! Мо

дар намози [ту] шодмонем. Мо хосторем, ки намозгузор бошем..." Йаснаи 58, банди 2,3. Маънии мазкур дар шакли хеле шабеҳ дар Қуръон низ дида мешавад: "Бихон, [эй Мухаммад], он чиро аз Китоб, ки ба сӯи ту ваҳй фиристода шудааст ва намозро барпо дор, ба дурустӣ ки намоз аз кори баҳаёӣ ва феъли нописандида манъ мекунад ва ба дурустӣ ки ёд кардани Худо аз ҳама бузургтар аст" (29:45).

Яке аз матлабҳои шабеҳ дар ду китоби муқаддас хоҳиш ва талабот ба арзишҳои дунявист. Аммо ин ҷо бояд қайд намуд, ки арзишҳои дунявӣ дар Авасто нисбат ба Қуръон ҷойгоҳи хеле қавӣ ва устувор доранд ва онҳо ҳамеша дар маркази таълимот қарор доранд. Яъне, агарчанде дар Авасто низ идеяи ҳаёти пасазмарг вучуд дорад, лекин вай ба ин дунёи инсон нисбат ба Қуръон бештар таваҷҷуҳ зоҳир менамояд. Дар Қуръон вобаста ба арзишҳои дунявӣ гуфта шудааст: "Ва аз мардумон касе ҳаст, ки мегӯяд: "Эй парвардигори мо дар дунё [насибаи моро] бидеҳ". Ва дар охират ӯро ҳеҷ насибае нест" (2:200). Ва аз мардумон касе ҳаст, ки мегӯяд: "Эй Парвардигори мо, ба мо дар дунё неъмат бидеҳ ва дар охират неъмат бидеҳ ва моро аз азоби дӯзах маҳфуз дор" (2:201). Дар Авасто бошад хостори арзишҳои дунявӣ фаровон ва хеле пайгирона ба мушоҳида мерасад. Зимни қироати Авасто хонанда эҳсос менамояд, ки мақсад аз таълимоти Авасто беҳрӯзии ҳаёт маҳз дар ҳамин дунёст. Дар Йаснаи 62 банди 4 омадааст: "Эй Озари Ахура Маздо! Зуд маро гушоиш бахш! Зуд маро паноҳ бахш! Зуд маро зиндагии дароз, доноӣ, ашаванӣ, забони шево, равони хушёр ва пас он гоҳ хиради фаровони фарогири нобуд нашуданӣ бахш...". Дар банди 5 маънии

мазкур идома ёфтааст: "Пас он гоҳ маро далерии мардона, ҳамеша бар пой истода, беҳоб ва дар оромгоҳ [низ] бедор, бахш! Маро фарзандоне расову кордон, дингустар, [кишвар]парвар ва анҷуманоро, бо ҳам боланда, некандешу аз тангно паноҳанда бахш, ки хонумону рустову шахру кишвару номовозаи кишварро афзоиш бахшанд". Дар Ёаснаи 68 ба [оби] ахурии Ахуро мурочиат шудаву чунин хоҳиш пешниҳод гардидааст: "Бишавад, ки ту ба мани Заут рӯй оварӣ ширу чарбиرو, тандурустиву дармонро, гушоишу боландагиро, зиндагии хушу гироиш аз Ашаро, неқномӣ ва осоиши равонро, пирӯзиву афзоиши гетиро" Ёаснаи 68, банди 2. Дар Ёаснаи 65, банди 14 ҳатто таманнои сохтани ҷаҳони нав, гоӣ тағйирсозии сифатии тамоми арзишҳои дунявӣ ба мушоҳида мерасад: "Он чи бузургтар аз ин аст, он чи беҳтар аз ин аст, он чи зеботар аз ин аст ва он чи арзишмандтар аз ин аст, маро арзонӣ доред, эй изадони ашаван! Шумо, ки тавоноед ба-д-он чи хосторед тундтару тезтар аз боӣ ин [пора аз] "Ғоҳон": "Беҳтарин хости дурусткирдорон - сохтани ҷаҳоне навро - бароварад". Аз нигоҳи мо як шабоҳати сабукро ба ин маънӣ аз Қуръон дар сураи "Наҷм" мушоҳида намудан мумкин аст: "Ва аз он ки одамиро ҷуз он чи амал кардааст, [ҷизе] нарасад; ва аз он ки саъйи ӯ дида хоҳад шуд (53:39-40). Дар ду мисоли оварда шуда умумият дар он аст, ки дар ҳардуи он масъалаи тағйири ҷаҳон матраҳ гардидааст, аммо роҳи ҳалли он маҳз дар ҳамин ду оят аз ҳам фарқ менамояд. Агар дар ояи қуръонӣ вай ба зиммаи ҳуди шахс вогузошта шуда бошад, пас дар Авасто дар қисмати зикршуда вай ба зиммаи изадон гузошта шуда, моҳияти таълимоти диниро ифода намудааст.

Яке аз маоние, ки хеле ҷолиб аст, ин муносибати Ахура Маздо ва Аллоҳ ба пайғамбарони ҳеш - Муҳаммад ва Зардушт аст. Дар ин хусус дар Ёаснаи 71 банди 15 гуфта мешавад:

"Зеро агар ту - эй Зартушт! - ин суҳанро дар воқасин дами зиндагӣ аз бар биронӣ, ман - Ахура Маздо равони туро аз бадтарин зиндагонӣ дур биро нам. Ба андозаи дарозиву паҳнои ин замин дур биро нам ва ин заминро ба ҳамон андоза дарозӣ аст, ки паҳно" Ёаснаи 71, банди 15. Ба андешаи мо ин маънӣ як шабоҳате (бигзор каме бошад ҳам) бо маъние аз сураи "Иншироҳ" дар Қуръон дорад. Дар сураи мазкур гуфта мешавад: "Оё синаатро барои ту накушодем? Ва он бори туро аз ту дур кардем, ки пушти туро гарон карда буд" (94:1-3). Бояд гуфт, ки байни ин ду маънӣ тафовут низ вучуд дорад. Дур ронда шудани бадтарин зиндагонӣ аз равони Зартушт дар воқасин лаҳзаи зиндагӣ ва вобаста ба шарте сурат хоҳад гирифт. Аммо дур сохтани бор аз пушти паёмбар Муҳаммад аллакай дар оғози рисолати ӯ сурат мегирад.

Яке аз шабоҳатҳои хеле қарин байни асмо ва сифоти Ахурамаздо дар Авасто ва асмо ва сифоти Аллоҳ дар Қуръон мебошад. Дар Авасто дар Хурмазд Ёашт дар бандҳои 5 ва 6 оварда шудааст: "Зартушт гуфт: Эй Ахура Маздои ашаван! Маро аз номи ҳеш, ки бузургтару беҳтару зеботар аз ҳар чиз ва ба рӯзи пасин қоромадтару пирӯзмандтару чорабахштар асту ва беҳтар бар душмании девону мардумони [дурванд] чира шавад, биоғоҳон... то ман бар ҳамаи девону мардумони [дурванд] пирӯз шавам; то ман бар ҳамаи ҷодувону парӣён чира шавам; то ҳеҷ кас натавонад бар ман чира шавад: на девону на мардумони [дурванд] ва на

чодувону на париён" (Хурмазд Йашт, 5-6). Он гоҳ Ахура Маздо бист сифати хешро, чун сарчашмаи донишу огоҳӣ, ризқдиханда, тавоно, беҳтарин Аша, хирад, хирадманд, доно, варчованд, зӯрмандтарин, шикастнопазир, баёддорандаи подоши ҳар кас, нигоҳбон, пизишк, офаридгор ва ғайра зикр месозад. Ҳамзамон қобили зикр аст, ки дар қисмати мазкур дар бандҳои 12, 13, 14 ва 15 дар доираи 50 сатр номҳои Ахура Маздо аз номи худи Ӯ зикр гардидаанд. Бояд гуфт, ки ном ва сифатҳои Аллоҳ дар охири қариб тамоми оятҳои Қуръонӣ оварда шудаанд. Ин ҷо ба хоҳири тааммулу тааққул зикри сифатҳои Аллоҳро аз сураи Ҳашр, оятҳои 22-23 зарур мешуморем: "Ӯ Он Худой аст, ки ҳеҷ маъбуде нест, магар Ӯ - Донандаи ниҳону ошкоро, Ӯ Бахшояндаи Меҳрубон аст. Ӯ Он Худой аст, ки ҳеҷ маъбуде нест, магар Ӯ - Подшоҳ, Ниҳоят Пок, Солим (аз ҳамаи айбҳо), Амндиханда, Ниғаҳбон, Ғолиб, Бошавкат, Бузургвор. Худо аз шарик муқаррар кардани онҳо Пок аст". Зарурат ба таъкид аст, ки ҷуноне ки дар қисмати мазкури Авасто ба хоҳири чирағӣ ба нерӯҳои бад сифатҳои Ахура Маздо дар бандҳои 7 ва 8 зикр шуда буд, инчунин бо ин мақсад истифода шудани номҳои Ахура Маздо, ки дар бандҳои 12-15 оварда шудаанд, талаб карда мешавад: "Эй Зартушт! Агар хостори чирағӣ бар душмани девону париёну Кавиҳову Карапҳои ситамкору роҳзанону Ашмуғони дупо ва гургони чорпо... [Агар хостори чирағӣ бар] сипоҳи фарохсангтар, бузургдирафш, гушудадирафшу хуниндирафши душманӣ, пас дар ҳамаи рӯзону шабон ин номхоро бож гир:" (Ҳамон ҷо, бандҳои 10-11). Аз мавзӯи дур нарафта меҳохем ёдовар шавем, ки суханҳои Зартушт, ки дар бандҳои 5-6 ва 10-11-

и Хурмузд Йашт оварда шудаанд, ҳамзамон маънии оятҳои сураҳои "Нос" ва "Фалақ"-ро аз Қуръон ба ёд меоранд: "Бигӯ: "Ба Парвардигори мардумон паноҳ мегирам, - Подшоҳи мардумон, Худои мардумон, аз шарри васвасазанандаи бозпасраванда, он, ки дар синҳои мардумон васваса меафканад, - аз ҷинниён бошад ё аз мардумон" (114:1-6); "Бигӯ: "Ба Парвардигори субҳ паноҳ мегирам аз шарри ҳар ҷи офаридааст; ва аз шарри шаби торик, чун дохил шавад; ва аз шарри занони ҷодугари дар гирехҳо дамзананда; ва аз шарри ҳасуд, чун ҳасад кунад" (113:1-5). Ин ҷо тафовут дар он ба назар мерасад, ки дар ояти мазкур ба Худо аз шарри офаридаи ӯ талаби паноҳ мушоҳида мегардад.

Дар Авасто дар Йаснаи 36 банди 6 Ахуро зебо зикр шудааст. Агарчанде дар Қуръон Аллоҳ зебо зикр нашудааст, аммо ин андеша ҳадиси "Аллоҳ зебост ва зебогиро дӯст медорад"-ро ёдовар мешавад.

Шабоҳати дигари маонӣ дар талаби зикри бисёри Худо ба мушоҳида мерасад. Дар Авасто дар Хурмазд Йашт 1, банди 9 омадааст: "Эй Зартушт! Рӯзону шабон маро ба ниёзи барозандаи заур биситой. Инчунин, ман - Ахура Маздо - ёрирасонӣ ва паноҳбахширо ба сӯи ту оям". Акнун таваҷҷуҳ бояд фармуд ба маънии оятҳои 40-41 аз сураи "Аҳзоб": "Эй мӯъминон, Худоро ба ёд кардани бисёр ёд кунед. Ва субҳу шом Ӯро ба покӣ ёд кунед". Маънии ҷумлаи дуввуми авастоиро бошад мо дар сураи "Бақара" ояти 186 меёбем: "Ва чун бандагони Ман дар бораи Ман туро бипурсанд - пас, ҳамон Ман наздикам, дуои дуокунандаро - чун дуо кунад - қабул мекунам".

Яке аз масъалаҳои, ки шабоҳати онҳоро ҳам дар Қуръон ва ҳам Авасто

мушоҳида намудан мумкин аст, ин масъалаи офариниши инсон аст. Дар ин хусус дар Фарвардин Йашт, кардаи якум, банди 11 гуфта мешавад: "Эй Зардушт! Аз фарру фурӯғи онон (фравашҳои тавоноии пирӯзманди ашаванон - А.К.) аст, ки ман фарзандони ҳастӣ ёфтара дар захдони [модарон] нигоҳ медорам, то намиранд ва пеш аз зоиш, устухонхову мухову гӯшту андарунаву поҳо ва андомҳои наринагӣ ё модинагии ононро ба ҳам мепайвандам". Дар Қуръон бошад, пайдоиши инсон дар сураи "Ҳичр" дар ояти 26 аз гили хушк, аз қисми лойи сиёҳи бўйгирифта, дар сураи "Наҷм" ояти 45-46 аз нутфа, он гоҳ, ки (дар раҳм) рехта шавад, дар сурат "Ториқ" ояти 7 аз оби ҷаҳандае, ки аз миёни пушт[-и мард] ва устухони сина[-и зан] мебарояд, дар сураи "Алақ" аз хуни баста, дар сураи "Ғофир" ояти 67 аз хок, сипас аз нутфа, сипас аз хуни баста нишон дода шудааст. Умумият дар масъалаи пайдоиши инсон дар ду китоби муқаддас дар он ифода меёбад, ки ҳодисаи мазкур бе ширкати Худо сурат намегирад. Лекин дар шакли офариниш фарқият ба мушоҳида мерасад. Дар Авасто ҳодисаи мазкур аввалан бо кӯмаки фравашҳо сурат мегирад, сониян, худованд ба инсон дар захдон шакли инсонӣ мебахшад. Дар Қуръон бошад, танҳо марҳилаи ибтидоии пайдоиши инсон гоҳ аз гилу гоҳ аз нутфаю хуни баста баён ёфтааст.

Тибқи таълимоти Авасто Каюмарс аввалин шахсе ба ҳисоб меравад, ки ба Аҳура Маздо гӯш додааст. Дар ин бора дар Фарвардин Йашт омадааст: "Фравашӣ Гайумарти ашаванро меситоем, нахустин касе, ки ба гуфтору омӯзиши Аҳура Маздо гӯш дод ва аз ӯ хонаводаи сарзаминҳои эронӣ ва наҷоди эронӣ паҳид омад (Кардаи 24, банди 87).

Тибқи таълимоти ислом бошад, Одам аввалин паёмбар ва аввалин шахсе ба ҳисоб меравад, ки ба таълимоти Аллоҳ гӯш додааст. Дар ин ду таълимот умумият дар он ифода меёбад, ки тибқи таълимоти дин таълимоти Худованд аввалин маротиба на ба ҳуди паёмбар, балки ба нахустинсон ё саркардаи наҷод дода шудааст. Фарқият дар он ифода меёбад, ки Аҳура Маздо таълимоти хешро аввалин маротиба гӯшраси саркардаи наҷоди эронӣ менамояд, аммо Аллоҳ бошад, таълимоти хешро бори нахуст на ба араб, балки ба ғайриараб - Одам, ки агарчанде нахустинсон ба шумор меравад, додааст.

Қобили зикр аст, ки агар дар Фарвардин Йашт Каюмарс аввалин шахсе ҳисобида шуда шуда бошад, ки ба таълимоти Аҳура Маздо гӯш дода бошад, пас тибқи таълимоти Вандидод Ҷамшед аввалин шахсе ба ҳисоб меравад, ки бо Аҳура Маздо гуфтугӯ доштааст. Дар Вандидод дар оғози Фаргарди 2 омадааст: "Зардушт аз Аҳура Маздо пурсид: "Ай Аҳура Маздои поктарин, додори гетӣ ((гетии астуманд), артавон (фаривар)! Аз ҳама пеш ба кӣ аз мардуми ту - Аҳура Маздо - Ман Зардушт гуфтугӯ доштӣ? Киро дини аҳурай - зардуштӣ даромӯхтӣ?". Пас Аҳура Маздо гуфт: "Ба Йимаи зебо, хубрама, артавонӣ (фаривар), ай Зардушт. Ё аз нахустин мардумӣ буд, ки бо ӯ ман - Аҳура Маздо гуфтугӯ кардам то туро (ҷуз ту) ки Зардуштӣ, бад-ӯ ман дини Аҳура - Зардуштро даромӯзондам". Пас ман - Аҳура Маздо - гуфтамаш: "Ай Зардушт, ба маро (барои ман, ба хоҳири ман), Йимо, зебоё, виванҳано, баҳри пазириву нумуи дин (чисто, таълимот) омода бош! Пас маро он Йимаи зебо, аз Зардушт, ин посух бидод: "Офарида наям баҳри ин кор, на фарзонаам баҳри пазириши [диндори-

ву] нумуи дин". Бояд эътироф намуд, посухи охиринаи Йимаи зебо чунин лаҳзаи таърихи аз ҳаёти паёмбари ислом Муҳаммад ба ёд меорад, ки вай ҳам дар оғоз омода набудани худро дар қабули ваҳйи илоҳӣ изҳор дошта буд.

Зимни мутолиаи Авасто дар баҳши Хурд-Авасто дар қисмати Хуршед-ниёиш, банди 19 бо маънии "Дуруд бар офаридгори ҳамаи офаридагони ҷаҳон!" дучор меоем, ки бешак маънии ояти дуёми сураи "Фотиҳа"-ро "ситоиш Худойро,[ки] Парвардигори оламиён, (Яъне: инс ва чинн ва малоика ва хоказо, ки ҳар кадомро оламе ҳаст)" ба ёд меорад.

Яке аз шабоҳатҳое, ки дар ҳар ду китоби муқаддас ба мушоҳида мерасад, бояд мавриди таваҷҷуҳ бошад, ин муҳайё сохтани ризку рӯзӣ ва мояи зиндагӣ аз тарафи Худо то ҳадде тибқи қонунҳои табиат аст. Дар Вандидод, Фаргарди V, баҳши ҷаҳорум, банди 15 омадааст: "Эй додори ҷаҳони астуманд! Эй ашаван! Оё ин рост аст, ки ту обро ба абрҳо ва бод аз дарёи Фарохкارت равон мекуӣ"? Дар банди 17 чунин ҷавоб ба назар мерасад: "Ахура Маздо посух дод: "Оре, эй Зартушт! Чунин аст, ки ту гуфтӣ. Ман - Ахура Маздо - обҳоро бо абрҳо ва бодро аз дарёи Фарохкارت равон мекунам". Дар банди 20 посухи Ахура Маздо ба таври зер идома ёфтааст: "Базри гиёҳоне, ки ман - Ахура Маздо - борон бар онҳо фуру барам то мардуми ашаван ва гови офзунибахшро хӯроку гиёҳ падида оваранд; то мардуми маро хӯрок омода кунанд ва гови афзунибахшро гиёҳоне бируёнанд, ки мояи зиндагии онҳо шавад". Бояд таъкид намуд, ки маънии мазкур дар бисёр оятҳои қуръонӣ, мисли сураи "Бақара" оятҳои 22, 164, сураи "Анъом", ояти 99, сураи "Мулк",

ояти 15, сураи "Набаъ", ояти 14-16 ва ғайра дида мешавад. Аз ҷумла, дар ояти 22 аз сураи "Бақара" омадааст: "ва аз осмон об фуруд овард, пас, ба сабаби вай анвои меваҳоро берун овард - рӯзӣ барои шумо". Дар ояти 14 аз сураи "Набаъ" фуру омадани об маҳз аз абрҳо зикр шудааст.

Яке аз шабоҳатҳое, ки набояд аз мадди назар дур бошад, ин ҳақ, дуруст, муфид шуморидани роҳи худ, дини худ ва ботил шуморидани роҳи дини ғайр аст. Дар Виспарад, Кардаи 23, охири банди 1 баъд аз ситоиши Ахура Маздо, Аша, ашаванон омадааст: "Беҳтарин роҳ ба сӯи беҳтарин зиндагӣ (биҳишт)-ро меситоем". Дар кардаи 24, охири банди 3 мушаххасии роҳи интиҳоб сарехатан ба ҷашм мерасад: "Ман ҳастуям, ки маздопараст, зартуштӣ, девситезу ахуроикешам... Роҳ [яке аст] ва он роҳи Аша [аст]; ҳамаи дигар [роҳҳо] бераҳа [аст]. Қобили зикр аст, ки мақом ва манзалаи дини зардуштӣ дар нисбати дигар динҳо дар Вандидод, Фаргарди V, баҳши панҷум, бандҳои 22-26 дар шакли саволу ҷавоб боз ҳам равшантар ба ҷашм мерасад. Ахура Маздо ба саволи Зартушт "Эй додори ҷаҳони астуманд! Эй ашаван! Ин дод, ин доди девситези Зартушт то чӣ поя меҳтару беҳтару зеботар аз дигар динҳост?" чунин посух медиҳад: "Ин дод, ин доди девситези Зартушт дар меҳиву беҳӣ ва зебой чандон аз дигар динҳо бартар аст, ки дарёи Фарохкарт аз дигар обҳо. Ин дод, ин доди девситези Зартушт дар меҳиву беҳиву зебой дар баробари дигар динҳо чунон аст, ки дарахте тановар гиёҳони хурдро дар соясори хеш бипӯшонад. Ин дод, ин доди девситези Зартушт дар меҳиву беҳиву зебой дар баробари дигар динҳо чунон аст, ки осмон гирдогирди заминро фаро гирад". Ба андешаи ин

ҷониб оятҳои зерин аз Қуръон ба маънии баёншудаи авастой то андозае шабоҳат доранд: "Ҳар оина дин назди Аллоҳ ислом аст" (3,19); "Ва сухани Парвардигори ту дар ростии инсоф тамоми аст. Ҳеҷ кас тағйиркунандаи суханҳои Ё нест (Анъом, 115); "Бигӯ: "Эй мардумон, ба дурустӣ ки аз Парвардигоратон ба шумо ваҳйи рост омадааст" (Юнус, 108); "Имрӯз барои шумо дини шуморо комил кардам ва неъматҳои Худо бар шумо тамоми кардам ва Исломро барои шумо дин ихтиёр кардам" (Моида, ояти 3). Моҳияти маъниҳои оятҳои мазкурӣ қуръонӣ дар он ифода меёбад, ки маҳз дини ислом барои бандогон дини ҳақ таъйин гардидааст ва аз ин ҷиҳат вай ба маъноии аҳкоми авастой шабоҳат дорад.

Агар шабоҳатҳои зикршударо дар ду китоби муқаддас ҳулосагирӣ намоем, зарурат эҳсос мегардад, ки баҳри хонанда мо онро аз ду мавқеъ: динӣ ва илмӣ пешниҳод намоем. Аз мавқеи дини ислом шабоҳатҳо комилан тасодуфӣ мебошанд, зеро дар Қуръони қарим ягон ишораи бевоситае на ба таълимоти Зартушт ва на ба китоби Ё - Авасто ба мушоҳида намерасад. Аз нигоҳи мантиқ агар ба масъалаи мазкур наздик шавем, ҳулосаи мо дигар шаклро мегирад. Бояд таъкид намуд, ки ишораҳои қуръонӣ мутаносибан ҳеле сарҳатро равшантар мебошанд. Дар Қуръон зимни тааммул ва тааққули ҷиддӣ ишораҳои бавосита (чуноне ки донишмандони дини ислом дар таълимоти Тавроту Инҷил бар рисолати паёмбарӣ ҳеш Муҳаммад ишорасе ёфтаанд) ба таълимоти Зартушт дар ҷаҳди оят ба назар мерасад. Агар дар Қуръон ба маънии ояти 47 аз сураи "Юнус" "Ва ҳар умматро пайғамбарасе ҳаст", ба маънии ояти 36 аз сураи "Наҳл" "Ҳамоно дар ҳар гурӯҳе пайғ-

амбарасро фиристодем, ки Худоро бипарастед ва аз бутон эҳтироз кунед", ба маънии ояти 7 аз сураи "Раъд" "ва ҳар қавмасро роҳнамасе ҳаст", ба маънии ояти 4 аз сураи "Иброҳим" "Ва ҳеҷ пайғамбарасро нафиристодем, магар ба забони қавми Ё, то барояшон баён кунанд" тааммули ҷиддӣ намоем, бидуни шак аз нигоҳи динӣ дар фармудаҳои қуръонӣ рисолати паёмбар Зартушт истисно намегардад, яъне вай паёмбарӣ мурсал аст.

Гузашта аз ин, чун интиқол ёфтани идеяи ҳудои тавҳидӣ, таълимот дар бораи малоикаҳо, дӯзаху биҳишт, пули сирот, панҷ маротиба намоз хондан ва ғайра ба дигар динҳо, аз ҷумла ислом аз тарафи бисёр олимони зикр мегардад, пас, шабоҳати маъноии зикршуда тасодуфӣ нест. Вақте аҳли илм интиқол ёфтани таълимот дар бораи паёмбарони яҳудро ба ислом эътироф менамоянд, бояд таъсири зартуштиасро дар самти синкретизми динӣ низ бояд эътироф намоянд. Маъниҳои ҳамшабеҳи ин ҷонибро беш аз пеш ба ҳулосае ворид месозад, ки ислом ҳамчун дин ростгарой, некигарой, ахлоқмехвариро аз зартуштиас, ҷангу ҷидол ва ғасбсозиро аз яҳудия ва авлавият шуморидани охиратро нисбат ба дунё аз масеҳия аҳз намудааст. Агар ҷаҳде масъалаи охир, ки дар масеҳия бештар рушд намудааст, дар зартуштиас низ дида мешаваду аслан моли он ба шумор меравад, лекин вай дар маъҳазӣ ҳеш, яъне зартуштиас мақоми дуввумдараҷа ва тобеъро соҳиб мебошад. Аммо ҷангу ҷидол ва ғасбсозӣ ҳосатан моли яҳудия ба ҳисоб меравад, зеро субъектҳои ин дин дар марҳилаи муайяни таърихӣ ломакон буда, дар марҳилаи муайяне зерӣ фишору истибдоди бегонагон қарор доштанд. Аз ин нуқтаи назар, масъалаи мазкур дар

дини мазкур қувват гирифтааст. Аммо таълимоти зартушти бошад, дар асо-си мубориза бо боқимондаҳои дини пешин, дар мубориза бо нерӯҳои бади зиндагӣ, дар роҳи талош ва устувор-созии арзишҳои олитарини инсонӣ, чун некию ростӣ ва ба роҳ мондани зиндагӣ тавассути хирад созмон ёфта-аст. Ин ҷо бояд ёдовар шуд, ки дар яке аз бандҳои Виспарад худи Аҳура Маздо ҳатто хирад сифат шудааст: "Аҳура Маздо, хиради аз ҳама чиз огоҳро ме-ситоем" (Кардаи 19, охири банди 1). Аз мавзӯ дур нарафта меҳохем таъкид намоем, ки дар луғатномаи Авасто Аҳура Маздо чун "Сарвари доно" ё "Худовандгори огоҳ" маънидод гарди-дааст. Дар китоби Куртис Веста Сар-хош Аҳура Маздо ҳамчун Худованди Ҳаким тарҷума гардидааст [5, 14]. Яъне, ин ҳамон сифатҳост, ки Аллоҳ Таоло

такроран дар Қуръон бо онҳо васф мегардад.

Андешаҳои хешро дар мавзӯи маъ-нихҳои ҳамшабеҳ ҷамъбаст намуда, ме-хоҳем ёдовар шавем, ки таълимоти зе-рини Исои Масеҳ "Пас, ҳар он чи ме-хоҳед, ки мардум ба шумо кунанд, шу-мо низ ба онҳо ҳамон тавр кунед" (Ин-чили Матто, боби 7, банди 12) ва мо-хияти таълимоти фармоиши қатъӣ (ка-тегорический императив)-и файласуфи барҷастаи олмонӣ И. Кант "...Тавре рафтор намо, ки ту ҳамеша ба инсо-ният ҳам дар шахсияти худ ва ҳам дар шахсити дигарон чун ба мақсад муно-сибат намоӣ ва ҳеҷ гоҳ ба он чун ба восита муносибат нанамой" [4, 270] эҳтимол аз таълимоти зерини Аҳура Маздо илҳом гирифта бошад: "Беҳрӯзӣ аз онӣ касест, ки дигаронро ба беҳрӯзӣ бирасонад" (Йаснаи 71, банди 16).

Адабиёт

1. Абдуллозода Ш. Ташаккули тамаддуни исломии тоҷик дар аҳди Сомониён// Маҷаллаи "Фарҳангу фароғат", нашри 1.- Душанбе:1999.
2. Абдулҳаев Кароматулло. Идеи ҳудои Аҳурамаздо. Маҷаллаи "Адаб", №5-6.
3. Авасто. Китоби I. - Душанбе: "Бухоро", 2014. - 839саҳ.
4. Кант И. Соч. Т.4. Ч.1. М.:1965,
5. Куртис Веста Сархош. Персидские мифы/Пер.с англ. О.С. Епимахова. М.: Изд. Торговый дом Гранд, 2005. - 110 с.
6. Қуръони карим (асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ). - Душанбе: "ЭР-граф", 2011. - 640 саҳ.
- 7.Элиаде М. История веры и религиозных идей: От каменного века до элевсин-ских мистерий / Пер. с фр. Н.Н. Кулаковой, В. Р.Рокитянского, Ю.Н.Стефано-ва. - М.: Академический Проект, 2012. - 622с.

ТАЪСИРИ ЗИДДИГИПОКСИЯВИИ ШАРБАТИ РОДИОЛАИ ПОМИРУ АЛАЙ

М.В. Урунова

Кафедраи фармакология (мудир кафедра н.и.т. М.В. Урунова) -и
ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино

Мухиммият. Гипоксия дар як қатор ҳолатҳои патологӣ, пеш аз ҳама ҳангоми вайроншавиҳои хунгардиши майнаи сар, патологияи чигар, шуш, рағҳо ва дигар бемориҳо ба амал меояд. Гипоксия ба пайдо шудани оризаҳои вазнине мусоидат мекунад, ки баъзан муолиҷаи онҳо ниҳоят душвор мебошад (Мелникова И.В. ва диг., 2002; Лесиовская Е.Е. ва диг., 2006; Корсун В.Ф., 2006).

Дар минтақаҳои Тоҷикистон зиёда аз 5000 намуни растаниҳо мерӯянд. Аксарияти онҳо дорои модаҳои фаъоли биологӣ, ба монанди алкалоидҳо, рағҳои эфирӣ, флавоноидҳо, стеарин, кумаринҳо ва витамини микроэлементҳо мебошанд. Аз ин лиҳоз, онҳоро растаниҳои шифобахш шуморидан мумкин аст (Носов А.М., 2005).

Аз ҷумла дар баландкӯҳҳои кишвар якҷанд намудҳои родиола мерӯяд (Овчинников П., 1975), ки то ҳол хусусиятҳои фармакологии онҳо пурра омӯхта нашудааст.

Таҳқиқоти доиркардаи мо исбот намуд, ки шарбати решаҳои родиолаи помируалай (*Tinctura Rhodiola Ramiroalaica*) фаъолияти ҷисмониро танзим намуда, хусусияти фаъоли гепатопротекторӣ дорад (Нуралиев Ю.Н., Урунова М.В., 2005). Инчунин таҷрибаҳо муайян намуданд, ки доруи мазкур сатҳи диалдегиди маллонови-ро паст мекунад, ки дар мавриди сарбории ҷисмонӣ он баланд мешавад. Ин аз он дарак медиҳад, ки дору хусусияти фаъоли зиддиоксидантӣ ҳам дорад (Машковский М.Д., 2014).

Мақсади таҳқиқот: омӯзиши таъсири зиддигипоксияи шарбати родиолаи помируалайро ҳангоми гипоксияи бофтавӣ. Дар намуди захири гематотоксикӣ, ки дар хун ҳосилшавии метгемоглобинро ба амал меорад, вояи баланди (200 мг/кг вазни бадан) нитрити натрийро интиҳоб намудем.

Мавод ва усулҳои таҳқиқот. Решаҳои родиолаи помируалайро дар минтақаҳои води Аличури ноҳияи Мурғоби ВМКБ ҷамъоварӣ намудем.

Шарбати родиолаи помируалайро аз решаҳои он дар спирти 400 аз ҳисоби 1:5 бо усули реперколятсия мувофиқи талаботи Фармакопеяи Давлатии СССР (ГФ СССР, XI, 1990) тайёр намудем. Пас аз он спирти шарбатро бухор карда, ба он ба миқдори лозимӣ оби муқаттар илова намудем.

Хусусияти зиддигипоксияи шарбати родиолаи помируалайро дар намунаи "гипоксияи бофтавӣ" тариқи зерӣ пӯст ворид намудани нитрити натрий аз ҳисоби 200 мг/кг вазни бадан (Елькин А.И., 1970) ба амал овардем. Таҷрибаҳо дар 60 калламуши сафеди вазни миёнашон 200-250 гр гузаронида шуд. Гурӯҳи якум ва дуҷуми таҷрибашавандаи ҳайвонҳо аз 3 қисми ҳар кадоми он 10-тогӣ калламуши сафед иборат буд. Ба калламушони таҷрибашавандаи гурӯҳи якум пас аз 40 дақиқа як маротиба дохили меъда ворид намудани шарбати родиолаи помируалай ва экстракти моеи элеутерококк бо вояи 5 мл/кг вазни бадан маҳлули нитрати натрийро ба зерӣ пӯст ворид кардем.

Ба ҳайвонҳои таҷрибашавандаи гурӯҳи дуюм аввал дар давоми 7 рӯз шарбати родиолаи помируалай ва экстракти моеи элеутерококк ба дохили меъдаи калламушон ба миқдори 5 мл/кг-и вазни бадан ворид карда, дар маҳлули нитрити натрийро бо меъёри 200 мг/кг вазни бадан ба зерӣ пӯст дохил намудем.

Хусусияти зиддигипоксия доштани шарбати родиолаи помируалай ва экстракти моеи элеутерококк аз рӯи давомнокии зинда мондани ҳайвонҳои таҷрибашаванда ва гурӯҳи назоратӣ баҳо додем.

Натиҷаҳои таҳқиқот ва баррасии онҳо. Дар натиҷаи гузаронидани таҷрибаҳо муайян шуд, ки гурӯҳи якуми ҳайвонҳо, ки 40 дақиқа пеш ба зерӣ пӯшташон маҳлули нитрити натрий бо меъёри 200 мг/кг вазни бадан ва ба дохили меъдаашон шарбати родиолаи помируалайро бо воияи 5 мл/кг вазни бадан ворид намудем, ки давомнокии зинда мондани ҳайвонҳо назар ба гурӯҳи ҳайвонҳои назоратӣ ба 13% баробар шуд. Гурӯҳи калламушхое, ки дохили меъдаашон экстракти моеи элеутерококк бо ҳамон воия ворид карда будем, давомнокии зинда монданашон ба 13,9% баробар шуд.

Ҳангоми гузаронидани таҷрибаҳо дар гурӯҳи дуюм, (дар давоми 7 рӯз ворид намудани доруҳои тадқиқшаванда) давомнокии зинда мондани калламушҳо назар ба гурӯҳи якуми ҳайвонҳои таҷрибашаванда зиёдтар шуд.

Дар гурӯҳи дуюми таҷрибаҳо калламушоне, ки ба дохили меъдаашон шарбати родиолаи помируалайро ба миқдори 5 мл/кг вазни бадан дар давоми 7 рӯз ворид намудему пас аз ба зерӣ пӯст дохил кардани маҳлули нитрити натрий ҳамон миқдор назар ба гурӯҳи назоратӣ давомнокии зиндамони ҳай-

вонҳо 21,6% ($P < 0,01$)-ро таъсир кард.

Экстракти моеи элеутерококк, ки бо ҳамон воия ва ҳамон нақша ба калламушони таҷрибашаванда ворид намудем давомнокии зиндамониашон назар ба гурӯҳи назоратӣ ба 18,0% баробар шуд ($P < 0,05$).

Тавре аз таҷрибаҳо бармеояд, ки ба дохили меъда шарбати родиолаи помируалай ва экстракти моеи элеутерококк ба воияи 5 мл/кг вазни бадан ворид кардашуда дар давоми 7 рӯз назар ба як маротиба ворид намудани ин доруҳои тадқиқшаванда пас аз ба зерӣ пӯст инеқсияи маҳлули нитрити натрий давомнокии зинда мондани калламушон зиёд шудааст.

Натиҷаҳои ба даст омадаи таҷрибаҳо аз он дарак медиҳанд, ки шарбати родиолаи помируалай бо воияи 5 мл/кг вазни бадан хусусияти зиддигипоксия дорад ва назар ба экстракти моеи элеутерококк фаъолтар мебошад. Хусусияти зиддигипоксияи шарбати родиолаи помируалай бо хусусияти гепатопротекторӣ, адаптогенӣ ва антиоксидантӣ вобаста мебошад.

Пештар аз ин мо хусусияти зиёд шудани устуворнокии ҳайвонҳо ба сарбории ҷисмонӣ (шиноварӣ) то 101,7% дар асоси давоми як моҳ (ҳангоми ба дохили меъда ворид намудани шарбати родиолаи помируалай бо воияи 5 мл/кг вазни бадан) муайян намуда будем. Сатҳи диалдегиди маллоновӣ то 30,5% кам шуд.

Аломати паст шудани сатҳи диалдегиди маллоновӣ дар ҳуноба ҳангоми сарбории ҷисмонӣ ва давомнок шудани зинда мондани ҳайвонҳо дар шароити гипоксияи бофтавӣ ба ҳам пайваست мебошанд.

Механизми таъсири зиддигипоксияи родиолаи помируалай аз таркиби эквивалентҳои ишқорзаминӣ (ка-

лий, магний, натрий), В-ситостерин, полифенолҳо, инчунин микроэлементҳои синк, селен ва як қатор компонентҳо вобастагӣ дорад.

Хулоса. Шарбати родиолаи помидуруалай, ба монанди дигар растаниҳои адаптогенӣ хусусияти зиддигипоксӣ дорад.

Адабиёт

1. Антиоксидантная и антирадикальная активность видов *Rosa L* /И.В.Мельникова[и др.].//Растительные ресурсы.- 2002.- Т. 38.- Вып. 1.- С. 25-33.
2. Елькин А.И. Влияние экстракта элеутерококка и родозина на выживаемость мышей при остром отравлении азотистокислым натрием/ А.И Елькин // Лекарственные средства Дальнего Востока .- Хабаровск, 1970.- Вып. 10. - С. 57-59.
3. Корсун В.Ф. Лекарственные растения в лечении рассеянного склероза: дастури методӣ /В.Ф. Корсун, Е.В. Корсун.- М.,2006.- С.8-23.
4. Лесиовская Е.Е. Фармакотерапия с основами фитотерапии: Дастури таълими барои ВУЗов / Е.Е.Лесиовская, Л.В. Пастушенков .-2-е изд.- М.: Изд. дом "ГЭО-ТАР-МЕД", 2003. - 591 с.
5. Машковский М.Д. Лекарственные средства. Даstur барои табибон. Москва "Новая волна", Изд-ль Умеренков, 16 изд. 2014 г. 1216 стр.
6. Носов А.М. Лекарственные растения официальной и народной медицины. / А.М. Носов Москва, "Эксмо", 2005. -С. 5-6.
7. Нуралиев Ю.Н. Актопротекторное действие настойки родиолы па мироа-лайской./Ю.Н.Нуралиев,М.В.Урунова,Т.М.Зубайдова //Вестник Авиценны.-2005.- № 3-4.-С. 134-138.
8. Овчинников П. Флора Таджикской ССР /П.Овчинников.- 1975. - Т.4.- С. 229-234.
9. Фармакопеяи давлатии СССР. Усулҳои умумии анализ: Лекарственное растительное сырье.-11-е изд.-М.: Медицина, 1990 -Вып.2.- 400 с.

РУБРИКАИ НАВ

РУСТАНИҲОИ ҲАШАРОТХҶҲР Ё РУСТАНИҲОИ ГҶШТХҶРАК

М.Н. Назаров, Н.М. Назаров, Г.О. Рачабов

Кафедраи фармакогнозия ва ташкили иктисоди фарматсевти (мудири кафедра профессор М.Н. Назаров)-и ДДТТ ба номи Абҷали ибни Сино

Ихтирооти интиҳоби табиӣ то ба он андозае беинтиҳо ва беканора ҳастанд, ки ҳатто муҳоботи ниҳоят бомаҳора-ти баланди тасаввури мо дар назди он на танҳо оҷизӣ мекунад, балки ба ҳайси як "пистаи пуч" арзиш надорад ва дар ҳаёти ҳарнафасаи табиат чунон воқеаҳое мегузаранд, ки "тамоми хирад-мандони аҳли Олам ҳатто дар ҳоби хуш надидаанд ва дида ҳам наметавонанд".

Фарз кардем! Агар дар ҳамин "маълумотнома" ба саҳми Шумо расониданӣ бошем, ки суҳбати навбатиро ба "гӯштхӯракҳо", яъне ба он рустаниҳои мукаммалу гулдоре бахшидани ҳас-тем, ки онҳо аз барои сохтори ҷисми худ аз ҷисмҳои ҳашаротҳо, кайкҳои обӣ, паҳлуравакҳо ва ҳатто моҳичаҳои хурдак ҳамчун маводи хуроқӣ (ба ҳайси ғизо) истифода мебаранд, яъне онҳоро ба маънои то маш меҳӯранд! Бовар мекунед ё не? Чунончӣ мегӯянд: "ихтиёр дар дасти бахтиёр", аммо ваъ-даҳилофи накарда мо далелҳоеро, ки нисбат ба рустаниҳои гӯштхӯр ба маъ-нои то маш дар даст дорем, ба Шумо пешниҳод менамоем.

Ба гурӯҳи "гуштхӯракҳо" дар миқё-си Олам беш аз 500 намуд рустаниҳои гулдор (пӯшидатухмон, ғӯракдорон, магнолиофитҳо) шомиланд. Албатта, чунин имконият надорем, ки тамоми онҳоро ба тарзи фишурда ҳам бошад тавсиф намоем ва аз назари мо, ин ба-рои Шумо низ ягон зарурият надорад. Ҳамчун намуна сифати баъзе аз намо-яндаҳои онҳоеро, ки таборони кунда-

пайванди онҳо (кадугулон, каваргулон, газнагулон ва диг.) барои ҷумҳурии мо низ хос ҳастанд бо аксҳо ба Шумо пеш-ниҳод менамоем.

Авлоди непентес - *Nepenthes* бо оила ва тартиботи ҳамном беш аз 70 намуди рустаниҳои гулдорро дар бар мегиранд, ки аксаран сокинони Осиёи тропикӣ, махсусан, ҷазираи Калиман-тан ва дар ғарб то ба ҷазираҳои Сей-шел ва Модагаскар, дар шарқ то Гви-неяи Нав, Австралияи Шимолӣ ва Ка-ледонияи Нав паҳн шудаанд.

Намояндаҳои онҳо аксаран руста-ниҳои токтабиати буттақиефа ва ним-буттақиефаи обдӯсту ниҳоят рӯша-нидӯст буда, қад-қадӣ танаҳо ва на-вдаҳои калони дарахтони ҳамхӯдуд (ҳамсоя) ҷаспида ба боло сар мекашанд ва наваронӣ мекунанд. Резагулҳои ду-русти духонагӣ гулбарг надоранд ва бо чорто (баъзан се то) косабарг дар тӯда-гули ғучумақшакл ё чорбӯбак муттаҳи-данд. Дар гулҳои наркинак аз 8 то 24 гардбаргҳое (баъзан 4-6), ки риштаҳои онҳо бо ҳамдигар ҷаспида дар якҷоягӣ сутунча ҳосил кардаанд, мавҷуданд.

Гулҳои модкинак бо тухмичанинҳои сершумор аз 4 мевабаргҳо бо ғӯраки 4-лонагии болоғӣ таркиб ёфтаанд. Мева - ғӯзаҷаи чарминтабиат аст.

Баргҳои калон ва соддаи непентесҳо дар поя пай дар пай ҷойгиранд. Раги марказӣ хеле хуб тараққӣ карда ва барҷаста буда нуги бологии он каму беш ба дарозӣ кашида шудааст. Дар қатори ин баргҳои барои рустани муқаррарӣ, дар танаи (ҷисми) рустани боз баргҳои кӯзаҷаҷамонанд мавҷуд ҳастанд, ки онҳо олиҳаи беҳамто ва тааҷҷубовари тағйирпазирии интиҳоби табиӣ узв дар раванди эволютсия, барои иҷро намудани вазифаи мушаххас офарида шудаанд. Дар чунин баргҳо ҳиссаи поёнии пояҷаи барг, ки ба тана наздик аст, васеъ, ҳамвору сабз буда, вазифаи фотосинтезро иҷро мекунад. Баъд пояҷаи барг чун раги маркази аз лавҳаи барг гузашта ба печонаки борику дароз табдил меёбад ва ба наждаи дарахти соҳиб печида мустаҳкам мешавад. Дар охири он, ки аз раги марказии лавҳаи барг ҳосил шудааст, кӯзаҷа - олот барои шикорӣ ҳашаротҳо офаридашуда овезон аст, ки ба гули рӯшани ғайриоддӣ монандӣ дорад. Барои он ки аз даҳони кӯзаҷа - олоти шикорӣ ба даруни он обҳои борон нарезанд дар болои дариҷаи кӯзаҷа "чатр" ҷойгир шудааст, ки худ ҳиссаи бологии парои лавҳаи барг аст. Кӯзаҷаҳо вобаста ба намояндаҳои намуҳои гуногуни авлоди непентес мувофиқи андоза, шакл ва ранг аз ҳамдигар ба кулли фарқ мекунанд ва дарозии онҳо аз 2,5 то ба 30 см, аммо дар баъзе фардҳо то ба 50 см баробар аст. Дар дохили баъзе аз онҳо ҳатто парандаҷаҳо ҷойгир шуда метавонанд. Кӯзаҷаҳо аксаран рангҳои баланди гуногун доранд: сурх, сафеди бечило, расмонанди хол-хол ё сабзи рӯшан ва бо

доғҳои аргӯвонӣ. Дар ҳиссаи берунии нисбатан барҷастаи танаи кӯзаҷа хошияӣ (зеҳӣ) дандонадор мавҷуд аст. Лаби бологии ба дарун ҳамидаи он бо ҷӯякҷаҳои бунафшу гулобӣ пӯшида буда, дар байни онҳо шаҳди хӯшбӯй ва ширин равон аст, ки он маҳсули меҳнати ғадудҷаҳои маҳсули шаҳдофаранда мебошад.

Кӯзаҷаҳои рангоранг, ки дар байни наждаҳои дарахтон овезон ҳастанд натавонанд диққати аксарияти ҳашаротҳои парвозӣ, балки паррандаҳо ва ҳатто баъзе аз ҷонваракҳои ваҳширо низ ба худ ҷалб мекунанд. Онҳо талош мекунанд ва ҳамагон муқобил нестанд "ме-хоҳанд", ки аз оканаи (оганаи) дохили кӯзаҷа баҳраманд шаванд, аммо ин ба онҳо на ҳамеша муяссар мегардад. Лабҳои "чатраки" аксарияти намуҳои авлоди непентес аз берун дорои мӯякҳои нӯгтези дарози ба ҳар тараф нигарон буда, роҳи ба дохили кӯзаҷа даромаданро аз ҳашаротҳои муфтхӯр ҳимоя мекунанд. Ҳашаротҳои ширинипарастии андозаҳои гуногун бе ягон мамониат аз ширинии лабҳои кӯзаҷа баҳраманд шуда оҳиста-оҳиста ҳазида

метавонанд, ки ба даруни танаи он ворид гардида ва оқибат асири кӯза-чаи сеҳрнок шаванд.

Сохтори дарунии "кӯзаҷаҳои" непентес ба сохтори дарунии "хурмача-хову" "кемачаҳои" намоёндоҳои оилаи сарратсенигулон монандӣ доранд, аммо ғадудҷаҳои ҳазми ғизои онҳо ферменти непентесин ҷудо мекунанд ва таъсири он ҳашарот дар довоми 5 - 8 соат ҳал мешавад. Кӯзаҷаҳои калон чун меъдаи баъзе аз ҳайвонҳо 1 - 2 литр об доранд ва дар дохили он боз чандсад ҳашаротҳои ғарқшуда мавҷуданд. Дар силсилаи таҷзияву ҳазми ҳашаротҳои дохили кӯзаҷаҳо ва инчунин дар таркиби маҳлули он афзоиш намудани бактерияҳо, дар кӯзаҷаҳо бӯйи ба ҳуди онҳо ҳосил пӯсида ҳосил мешавад, ки ҳашаротҳои навбатиро боз ба самти рустанӣ ҷалб ва асир мекунад.

Дар сохилҳои обамборҳои обҳои ширин, дар загзамину шибарзаминҳо намоёндоҳои намудҳои непентесҳое мерӯянд. Онҳо танаҳои рост ва поярешаҳои хеле хуб тараққикарда ва инчунин пояҳои паҳлугии ҳазида доранд.

Кӯзаҷаҳои чунин намудҳо дар байни алафзор пинҳон буда, асосан вазифаи доми маргро барои ҳашаротҳои хазанда иҷро мекунанд. Онҳо микдори зиёди шаҳди ширину хушбӯй ҷудо намуда, ҳашаротҳоро бо "пойандозӣ аса-лин" пешвоз мегиранд ва ба марги беамон гирифта менамоянд.

Сарратсени арғувонӣ - *Sarratsenia purpurea* бо авлоду оилаи ҳамном боз яке аз он намудҳои чунин рустаниҳо мебошад. Аврупогиро ба фардҳои ин намуд дар миёнаи асри XVIII табиби франсавӣ *Sarrazin* шинос намуда буд, ки ҳоло ба шарафи ӯ рустаниҳои номро сазоворанд. Сарразин нусхаҳои ин рустаниро ба Париж фиристода худ намедонист, ки ин рустанӣ ҳашаротхӯр аст. Пас аз чанд сол ба фермери амрикоӣ Бартрам (1791) мӯясар гардид, ки дар штатҳои Каролина ва Флорида, дар мавриди саёҳат кардан ин сифати рустаниро кашф ва ошкор намояд. Ба ин авлод 10-то намудҳои эндемикии вилояти флористии Атлантикии Амрикоӣ Шимолӣ хос мебошанд. Танҳо намуди сарратсени арғувонӣ- *Sarratsenia purpurea* дар баландиҳои Нью-Фаунленд мерӯяд ва мо онро аввал мавқеи тавсиф қарор додем. Баргҳои наздиреша бо пояҷаҳои кӯтоҳ ва содда буда васлақмонанд ҷойгир шудаанд. Асоси пояи барг ба болои замини намнок тақя карда паҳлӯҳои васеи лавҳаи он аз ду тараф ба самти рағи марказ қат шуда шакли новача, кемача, тутача ё халтаҷаи дарозро доро мешаванд ва дар нӯги бологӣ шаклан андаке ҳам бошад ба қулоҳча монандӣ пайдо мекунанд. Аз маркази васлақбаргҳо танаҳои баланди бебарг (2-3) ибтидо гирифта бо яккагулҳои (ё панҷашакл рустании гелиамфора- *Heliamphora*) дурусти дучандаи (косабаргу гулбарг) дучинсай (гар-

дбарг-наркинак ва мевабарг-модки-нак) панчаъзогӣ (баъзан аз 3 - 6), баъзан гулҳо содда ва гулбарг надоранд (гелиамфора), аммо дорои ранги баланди аргувонӣ буда интиҳо меёбанд. Гардбаргҳо сершумор ё 12-15-то ва озоданд. Модкинак аз 5 ё 3 (гелиамфора) мевабарг таркиб ёфтааст. Сутунча 3-парагӣ (гелиамфора), 5-парагӣ бо гардгиракҳои рост (рустани дарлингтон - *Darlingtonia*) ё чатракмонанд бо параҳои калон (рустани сарратсенӣ - *Sarratsenia*). Мева - ғӯзача. Тухмиҳои сершумор. Гули сарратсенӣ дорои сохтори сутунчаи (поячаи) хеле калони шаклан чатракмонанди ғайриоддӣ аст, ки гардгиракҳои хурдакаки он дар зери параҳои чатрак ҷойгиру пинҳон шуданд. Сутунчаи сарратсени аргувонӣ низ чун гулбаргҳои гули он ранги аргувонӣ доранд. Баргҳои қабрга ва ҷўякчадори сарратсени зард- *S. flava* аз по-ярешаи уфуқи ибтидо мегиранд ва ба тарзи амудӣ ба баландии 70-80 см мерасанд. Баргҳои кӯзачамонанд ва халтачамонанди дигар намудҳои ҳамин авлоди сарратсен начандон бузург буда, ба ҳисоби миёна аз 10 то ба 40 см баланди доранд ва аксарияти онҳо дорои рангҳои гуногуни аргувонии зарди сабз мебошанд. Махсусан рангҳои атрофи рӯзана ё даҳонаки кӯзача ниҳоят рӯшананд. Ин аз ҳазлҳои русӣ сахнаеро ба хотир меорад, ки "зани рус ба марди рус мурочиат карда мегӯяд! Ой мардак! Оё Шумо мардон медонед, ки мо ҷисм(зан)ҳои латиф чаро рухсораву лабҳоямонро бо рангҳо (зард, сурх, аргувонӣ ё боз диг.) рӯшан мекунем? Мард ҷавоб медиҳад, аммо ҷавоби мард ба зан начандон хуш меояд ва ӯ ҷавоби номаъкули ҳамсӯҳбатро ислоҳ карда мегӯяд, ки агар мо занҳо рухсораву лабҳоямонро рангҳои зебо накунем Шумо мардони бефаҳм мета-

вонед дигар узвҳои мо занҳоро бўса кунед". Рангҳои рӯшани атрофи рӯзанаи - даҳонаки кӯзача низ як навъ "имову ишораи" рустанӣ ба ҳашаротҳои "бефаҳми" парвозӣ ва хазанда ба самти маҳзани ғизогӣ ё ин ки дурустаи "доми фиреб ё доми марг" аз барои онҳо мебошанд.

Кемачабаргҳо, халтачабаргҳо ё тутачабаргҳо, ки дар натиҷаи интиҳоби табиӣ дар раванди эволютсия ба вучуд омадаанд олоти асосии шикории намо-яндаҳои намудҳои авлоди сарратсен мебошанд. Онҳо дорои мӯякчаҳои ғадудчадоре мебошанд, ки қобиляти шахду ферментҳо офаридан доранд. Дар натиҷаи фаъолияти онҳо ҳиссаҳои бологии тутабаргҳо бо шарбати ширин пӯшида мешаванд. Ранги баргҳо, буйи форами асал ва шарбати ширин дар якҷоягӣ ҳашаротҳои парвозӣ ва хазандаро ба самти чунин рустанӣ даъват (чалб) мекунанд. Ҳашаротҳо низ аз ин меҳмоннавозӣ моту мафтун шуда аз неъматҳои офаридаи ин рустанӣҳо баҳраманд мегарданд ва то ба ҳиссаи бологии тутабарг, ки хеле лағжонак аст расида, аз он ҷо ба зер, ба ҷаҳаннам, ба даруни тутабарг фурӯ мераванд. Ҳиссаи дарунии тутабарг бо мӯякчаҳои нўгтези ғадудчадор, ки ба

зери (таги) тутабарг нигарон аст пӯшида шудаанд ва онҳо ба берун баромадани ҳашаротҳоро ғайри имкон мегардонанд. Ҳашаротҳои ба даруни об ва ферментҳои дохили баргҳо афтида ғарку таҷзия мешаванд ва маҳсули моддаҳои ҳосилшударо баргҳо ба рустани барои сохтори ҷисми он мерасонанд. Баъзан дар чунин "чоҳҳои" аҷоиб миқдори зиёди он қадар ҳашаротҳое ғарк мегарданд, ки онҳо буй мегиранд. Мардумони ин маҳалҳо нақл мекунанд, ки ба буйи онҳо паррандаҳо парвоз карда омада, тутабаргҳоро аз паҳлуҳо суроҳ намуда хомшурбои аз ҳашаротҳо пухтаву омода шударо бо иштиҳои баланд меҳӯранд ва пас аз он ки сер шуданд парвоз карда мераванд.

Баъзе аз чунин баргҳои тағйирёфта ва камонаквор ба боло майл кардаи авлодҳои оилаи сарратсен, мори айнакдори нимхезшударо мемонанд. Ҳар як кӯзачабарг ё тутачабарги тағйирёфта, ки доми шикории ин рустаниҳо ҳастанд дар самти ба тана нигарон дорои хошияи (зеҳи) болмонанд буда, ҳиссаи аз ҳама бологии он ба кулоҳча монандӣ дорад. Ин кулоҳчаи андаке чатрчамонанди ба ҳамин рустани хосро табиат дар раванди интиҳоби табиӣ эволютсия аз параҳои бологии барг "чудо карда" офаридааст. Вай рӯзана ро ё даҳони он кӯзачаро андаке ҳам бошад мепӯшонад ва бо ҳамин сабаб мешавад, ки ба даруни кӯзача оби борон нарезад. Тамоми сатҳи хошияи болмонанди баргҳои рустани аз боло бо ғадудчаҳои шахдофаранда ва сахту шахшули мӯякчатабиат, ки ба поён нигарон ҳастанд, пӯшида шудааст. Ҳашаротҳои парвозӣ ҳамин, ки ба болои хошияи барги рустани фуруд омаданд метавонанд танҳо ба як самт - самти рӯзанаи кӯзача ҳаракат кунанд. Онҳо дигар ба самти қафо ҳаракат кардан

наметавонанд, чунки мӯякчаҳо ба онҳо ин имкониятро намедиханд. Ғадудчаҳои шахдофаранда шарбати ширини хушбӯй ва ниҳоят фаровон меофаранд. Ҳиссаи зиёди он бо новачаҳои байни қабурғачаҳо шорида то ба болои замин мерасад. Дар натиҷа аз болои замин то ба болои барг роҳи рӯшани аз асал пойандозшуда ҳосил мешавад ва ҳашаротҳои хазандаи заминӣ ҳам бо ҳамин роҳи ширину дар пеш чоҳи марг ба боло меҳазанд ва беш аз беш ба лабҳои шакарини хошияи тутачабарг наздик мешаванд. Афсӯс, ки ҳашаротҳоро аз ин роҳи хатарнок мо низ огоҳ кардан наметавонем ва чунон, ки мегӯянд "дӯст гӯяд табарвор, душман гӯяд шакарвор" ва ба ин боз зам мегардад, ки "нафси бад балои ҷон" ё ин ки "қаҳтӣ оташи сӯзон ва балои ҷон аст". Дар сохтори тутачабаргҳову кӯзачабаргҳо марҳалаҳое, ки аз якдигар бо иҷрои вазифа фарқдоранд, ҷудо кардан мумкин: ҳалқаи парпарии сахти рӯзанаи (даҳонӣ) тутачабарг ё кӯзачабарг, ки бемалол ба болои он ҳашаротҳо фуруд меоянд ва ба ҳиссаи дарунии он меҳазанд, ки марҳалаи навлағжиш ибтидо мегирад ва дар ин ҷо ҳашаротҳои аз таъсири ғизои ширин лаванду бепарво бевосита ба даруни тутачабаргҳо ё кӯзачабаргҳо меафтанд, ки дар он ҷо роҳ танҳо ба як самт аст - ба самти марги бедармон. Ҳамин тавр, ҳашарот дар манзили охирати худ ҷой мегирад. Девоҳҳои суфтаи домҳои шикорӣ аз сафолакҳои баробарпахлӯ бо нӯгҳои тези ба поён нигарон таркиб ёфтаанд ва нӯгҳои тези онҳо ба ҳашаротҳо имконият намедиханд, ки аз нав ба берун ҳазида бароянд. Ҳамин ки ҳашаротҳо ба зер кӯзача афтанд, онҳоро дар он ҷо мӯякнайзаҳои нӯгтези пайконшакл чун дар "зиндони Бухоро" истикбол мегиранд.

Дар чунин зиндон ҳашаротҳо чӣ қадар, ки беш аз беш бол зада ҳаракат кунанд ҳамон қадар вақти марғи худро наздик мегардонанд ва маводи аз ҷисми онҳо ҳосилшуда насиби рустанӣ - сайёд мегардад.

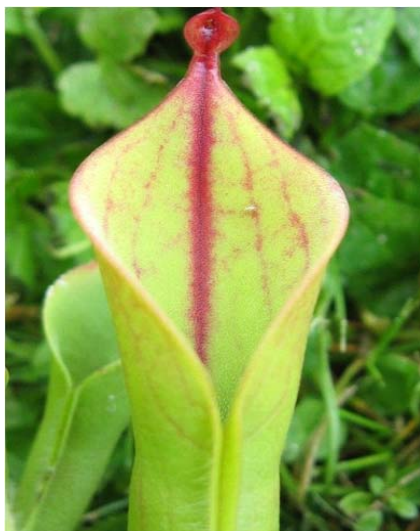

Намояндаи дигари оилаи сарратсенигулон сокини нишебиҳои кӯҳҳо ва назди соҳилҳову кулмаҳои ғарбии Амрикои Шимолӣ - дар як ҷиссаи штати Калифорния ва дар ҷанубу ғарбии штати Орегон дарлингтонияи Калифорнӣ - *Darlingtonia californica* намуни ягонаи ҳамин авлод мерӯяд. Дарлингтония ба авлоди сарратсен наздик, аммо бо сохтори сутунча ва гардгиракҳо ва инчунин мураккабии "доми фиреб" аз он фарқ дорад. Кӯзаҳои сабзи арғувонии дарлингтония бо қулоҳчаи дар боло андаке барҷастаи на беш аз 10-15 см ва дар шароити муҳити мӯътадили сукунат то 50 см баландӣ доранд. Онҳо чун гулҳои рӯшан аз байни алафзорҳо ба боло сар бароварда бо рангҳои зебои ба онҳо хос ҳашаротхоро ба самти худ моил мекунанд. Монандиро ба гул ду барҷастаи ба думи моҳи монанди рангин, ки дар қу-

лоҳча дар назди роҳи даромадан ба рӯзанаи кӯзача мавҷуд ҳастанд боз ҳам беш аз беш монанд мегардонанд. Ғадудчаҳои шаҳдофарандаи сершумор дар ду тарафи барҷастагии барг маҳсулоти ширин меофаранд. Буйи ниҳоят хуши онро ҳашаротҳо дар масоҳати хеле дуродур ҳис ва таносубан ба ҳамон самт парвоз мекунанд. Барҷастаи аз ҷиссаи беруни васеъ рафта-рафта танг мешавад ва паҳлӯҳои он ба дарун ҳамида новача ҳосил мекунанд. Тамоми танаи ин барҷаста аз берун бо мӯякчаҳои кӯтоҳи хортабиати нугашон ба самти рӯзанаи кӯзача нигарон пӯшида шудаанд. Ҳашаротҳои ба болои ин барҷаста фуруд омада бо шарофати мӯякчаҳои хортабиат танҳо ба самти рӯзанаи қулоҳча ҳаракат карда метавонанд ва оқибат ба зер қулоҳча ворид мешаванд. Ҷиссаи дарунии қулоҳчаро ғадудчаҳои сершумори шаҳдофаранда пӯшониданд. Ба қулоҳча ворид шуда ҳашаротҳо фирефтаи нимрӯшании "тоқҳои" танаи он мегарданд, ки аз ҳуҷайраҳои пӯстпардаашон тунук таркиб ёфтаанд. Ҳашаротҳои фирефта дар зер "боми" ҳамин гумбазча парвоз намуда бевосита ба даруни кӯзача меафтанд. Кӯзача аз дарун то ба тағи он бо мӯякчаҳои дарози нугашон тез ба поён нигарон пӯшида мебошад. Кӯзаҳои дарлингтония дорои печонакҳои пармашакл ҳастанд ва ҳашароти дар он ҷо афтида дигар ба берун баромадан наметавонанд ва онҳо инчунин буйи бади сайдҳои аллакай таҷзияшуда низ беҳуш мекунанд. Дар кӯзаҳои дарлингтония, чун дар кемачабаргҳо ва тутабаргҳои сарратсенӣ ферментҳои ҳалкунанда ҳосил намешаванд, балки бактерияҳои махсус, ки дар таркиби моеи кӯзача мавҷуданд, тӯъмаро таҷзия ва ҳал мекунанд. Дарлингтония

Намояндаи авлоди гелиамфора сокини ноҳияҳои баландкӯҳҳои Гайанаву Венесуэла мебошад ва олотии шикории он нисбат ба саррасен ва дарлингтония хеле оддӣ аст.

Қаҳрамони навбатии сӯухбати мо намуди сефалотуси халтачамонанд - *Cephalotus follicularis* бо авлоду оилаи ҳамном, эндемикӣ чанубу ғарбии провинсияи флористии Австралия мебошад. Вай сокини мавзеҳои нисбатан камоб ва гирду атрофи ботлоқҳои торфтабиат аст. Сефалотес алафи бисёрсола буда поярешаи хуб тараққикарда дорад ва ҳар сол васлақбаргҳои наздирешагӣ ҳосил мекунад. Баргҳои сефалотекс ду навъ мебошанд: бологӣ (дарунӣ) - ҳамвори яклухту ғафс бо ғадулчаҳо дар болои пояча ва дар пушти лавҳача; поёний (берунӣ) - тағйирёфта ва мураккабу ба "хӯрмача" ё "халтача" ё "доми фиреб" табдил шуда андаке қач ҳастанд ва дар болои замин ҷойгир шудаанд. Баргҳои яклухт дар давоми фасли тирамоҳи Австралия (март ва апрел) ибтидо гирифта дар фасли баҳор (август ва сентябр) пурра ба воя мерасанд. Ҳамзамон, баргҳои "хурмачамонанд" ё "халтачамонанд" дар фаслҳои замистон ва баҳор тараққӣ кар-

да тобистон (ноябр ва январ) фаъолият менамоянд, айнан дар ҳамон мавсими, ки ҳашаротҳо ниҳоят фаровон ҳастанд. Дар моҳҳои ноябр ва декабр аз маркази васлақбаргҳо гулпои бабарг ба баландӣ сабзида бо гулҳои заррагӣ, ки дар тӯдагули диҳазӣ - душоха (аз 3-8 гул таркиб ёфтаанд) муттаҳиданд интиҳо меёбанд. Мавсими гулкунӣ ба моҳи январ ва ибтидои феврал рост меояд. Гулҳо сафед, заррагӣ ва дучинса, аммо гулбарг надоранд. Косабаргҳои бо ҳамдигар часпида 6-паррагианд. 12 гардбарг дар ду давр, дар болои найчаи косабарг дар лаби берунии лаъличаи ғафс ҷойгир шудаанд. Аз тарафи беруни пайвандак ҳиссаи хучайраҳои нимдоиравӣ ҳосил шудааст, ки онҳоро ботаники франсавӣ Ж. де Лабиллардьер (1806) ба эътибор гирифта ба рустани номи сефалотусро (юн. *kephalotos* - сарак) гузошт. Модкинаки озод аз 6 мевабаргҳои дар як давр ҷойгирифта иборат аст. Меваи баргак (бисёр) дар моҳҳои феврал ё март мепазад. Тухмиҳо бо ҷанини заррагӣ ва дар ихотаи гизой афзун ҳастанд.

Дар сохтор ва фаъолияти ҳаётии сефалотес баргҳои "хурмачамонанд" ё "халтачамонанди" он аз ҳама беш диққатро ба худ ҷалб мекунад. Ба тадқиқоти шакли қиёфӣ ва биологии онҳо (баргҳо) дар давоми беш аз 200 сол ада-

биёти зиёди илмӣ ва илмиву омавӣ бахшида шудааст. Баргҳои андаке байзашакли хурмачамонанд аз 0,5 то ба 3 см дароз буда ба самти тири поячаи сермӯйи барг қариб, ки ба тарзи перпендикулярӣ моил мебошанд. Даҳони хурмачаҳо дар ибтидои нумӯъ (чувонӣ) бо сарпӯшча баста мебошад ва ҳамин ки хурмачаҳо ба камолот расидан сарпӯшча кушода мешавад. Хӯрмача бо сарпӯшча - ин натиҷаи ба берун сабзидану тараққӣ кардани лавҳаи барг (инвагинация) ва ба вучуд омадани остинак мебошад, ки дар навбати худ аз он таносубан хурмача бо сарпӯшча ҳосил мешаванд.

Сохтори барги хурмачамонанди сефалотус ба дараҷае аҷоиб аст, ки ба табиатпарастон дар бораи он маълумоти нисбатан муфассал пешниҳод менамояд. Пӯсти берунии бологии хурмача аз ҳуҷайраҳои пӯстпардашон ғафс таркиб ёфтааст ва дар болои он масомаҳо ва ғадудчаҳои фурӯрафта мавҷуданд. Ба ғайр аз ин нишона инчунин ба дарозии қади хурмача се тоҷ, ки андаке васеъ гардидаанд ҷойгир ҳастанд ва болои ҳар яке аз ин се тоҷ бо мӯякчаҳои дароз пӯшида шудаанд. Сохтори дарунии хӯрмача аз ҳама аҷоиб аст ва шиносоиро бо он аз рӯзанаи қачу ба боло нигарон ё ҳалқи он сар мекунем. Лабҳои суроҳии рӯзана (даҳон) ғайр аз он ҷойе, ки пояи сарпӯшча пай-

васт шудааст, бо ҳалқаи нисбатан ғафси парпарӣ ё чиндор-перистом (юн. peri - атроф, назд ва stoma - даҳон) ихота ва пӯшида шудааст. Ҳалқаи чиндор бо тоҷҳо ва новачаҳо пай дар пайи ҳамдигар ҷойгир шудаанд. Ҳар як тоҷ дандонаи чангол(нохун)монанд дорад, ки ба даруни хӯрмача нигарон ҳастанд. Дандонаҳои ранги сурхи сиёҳтоб бо ранги сабзи баланди новачаҳои чуқур муҳолифи якдигар мебошанд.

Хонандаи муҳтарам! Мо сифатҳои микроскопии ин хурмачаҳои сеҳрнокро бо сарпӯшчаҳояшон тавсиф накарда махсус қайд менамоем, ки хурмачабарг бо сарпӯшчаи сефалотус дар якҷоягӣ ин як мӯъҷизаи ниҳоят моҳирона ва доми "ғафлат" барои ҳашаротҳои парвозӣ ва хазанда мебошанд. Масалан, сето тоҷи ҳамвори ба дарозии қади хурмача ҷойгиршуда аз эҳтимол дур нест, ки ба назди рӯзанаи (даҳони) хӯрмача баромадани ҳашаротхоро, махсусан мӯрчахоро осон мегардонанд. Рангҳои гуногуни хурмача ва ниҳоят фаровонии ғадудчаҳо тақлид намудан ба гул буда, хулоса барои тамоми ҳашаротҳои парвозкунанда ин як навъи домест, ки онҳоро ба худ моил мекунад. Ҳашаротҳо "мафтуни" ин ғадудчаҳои офаранда шуда онҳоро макида-макида ба самти ҳалқи хурмача ҳаракат мекунанд. Ҳамин, ки онҳо ба ковокии ҳалқи хурмача расиданд ҳиссаҳои чиндори гиребонаки онро хуб мелесанд ва оқибат ба ҳалқи суфта ва лағжонак расида ба даруни хӯрмача меафтанду бевосита қурбони сефалотус мешаванд, чунончи Сайдои Насафӣ дар яке аз ғазалҳояшон овардаанд: "Ҳамчу дона дар гулӯи осӣёб афтодаанд" ё ин ки "Ҳашароти зирак будаму билло ба тақдири худо, донae начиндаму афтодам дар доми бало". Қурбониҳои асосии сефалотус аз

хашаротҳои хазанда аксаран мӯрчаҳо иборат мебошанд, ки аз таъсири ферментҳо ва эҳтимол баъзе аз бактерияҳои дохили хӯрмача таъзия ва ҳазм мешаванду бо ғизо табдил меёбанд.

Ба оилаи шабнамгулон- *Droseraceae* чор авлоду беш аз 100 намуд мансуб мебошанд. Намояндаҳои онҳо рустаниҳои бисёрсолаи алафӣ буда поярешаи хеле хуб тараққикарда доранд. Онҳо сокинони кулҳо, ботлоку обҳои начандон равон ҳастанд. Чун намуна шабнамаки гирдбаргакро - *Drosera rotundifolia*-ро пешниҳоди Шумо менамоем. Рустании бисёрсола бо поярешаи кӯтоҳи хазанда ё лӯндаву тараққикарда ва бо васлақбаргҳои наздирешагӣ. Баргҳои шаклан гирд аз боло бо мӯякчаҳо-хартумчаҳои сурхчаи шикорӣ бо ғадудчаҳои саракмонанд, ки моддаҳои тараққихӯи ҳосил мекунанд пӯшида шудаанд. Дар маркази барг ғадудчаҳои кӯтоҳ ва дар атрофи он ғадудчаҳои нисбатан дароз ҷойгиранд. Магасҳои хурд ё мурчаҳо ба самти рӯша-нии ҳамин чакрачаҳо ҳаракат карда ба болои барг мешинанд ё ҳазида ба рӯи бологии он мебароянд ва ҳамзамон ба ғадудчаҳо часпида мемонанд. Хашаротҳои ба ин боло гирифташуда худро ба ҳар тараф мезананд то он, ки аз ин доми хатар берун шаванд ва онҳо "хоҳаму нохоҳам" ё ин ки хатман ба ғадудчаҳои часпаки ҳамсоя низ мерасанд. Дар натиҷа дигар ҳамсояҳо низ мушавваш гардида ба изтироб меоянд ва ба самти тӯма камонаквор хамида онро бо луоб пурра ихота мекунанд. Дар давраҳои пеш ин ҳодисаро чунин маънидод мекарданд, ки гуё хашаротҳо ба луоб часпида мемонанду халос. Пас аз ин паҳлуи барг тӯмаро мепӯшонанд ва ҳамзамон хашароти асир шуда пӯхта мегардад. Ҳоло бошад исбот шудааст, ки дар тар-

киби луоб ду модда - алкалоид конинин аз синфи аминҳо, ки хашаротхоро фалаҷ мекунанд мавҷуд аст. Ин силсилаи биокимиёвӣ дар ҳолате имконият дорад, ки луоби мӯякчаҳои ғадудчадорӣ рустани дорои ферменти ғизоҳалкунанда буда, мувофиқи таркиб ба шарбати ғизоҳалкунандаи ҳайвон монанди дорад. Олимаи англис И. Хеслоп-Харрисон (1976) дар таркиби луоб моддаҳои дар зер ёдшударо ошкор кардааст: пероксидаза, албонуклеаза, липаза, эстераза, фосфатазаи турш, амилаза ва инчунин полисахаридҳои турш, ки аз ксилозҳо, маннозаҳо, галактозаҳо ва кислотаи клюкуронӣ таркиб ёфтаанд. Аз таъсири чунин моддаҳои мураккаби тараққихӯи тӯма дар як муҳлати кӯтоҳ таъзия ва ҳал мешавад. Ғизои ҳосилшударо ҳамон мӯякчаҳои ғадудчадори худӣ рустани ҷаббида, сипас онро бо тадриҷ ба вучуди худӣ рустани ворид мекунанд.

Ин сифат бевосита меваи интиҳобӣ табиӣ мебошад, чунки мавзехое, ки шабнамакгулон сукунат доранд барои онҳо заминҳои бениҳоят харобу коста ва камғизо мебошанд. Барои ҳамин рустаниҳо аз таркиби ҷисми он хашаротхоеро, ки "шикор" кардаанд барои сохтори ҷисми худ пеш аз ҳама намакҳои натрий, калий, магний, фосфор ва нитрогенро истифода мекунанд. Ба қатори чунин рустаниҳо дар оилаи шабнамакгулон боз авлодҳои рособарги лузистонӣ ё магас (паша) қапа-

ки португалӣ - *Drosophillum lusitanicum*, ки дорои решаи хуб тараққиқарда ва сокини мавзеҳои санглохи хушк камоби Испания, Португалия ва Марокко мебошад, мансуб аст. Рустани олиҳаи магасқапак - *Dionaea muscipula* низ ба ҳамин оила мансуб буда вай сокини ҳиссаи наздисоҳили штати Каролинаи Шимолӣ дар Амрико мебошад. Ягона рустании обӣ дар ин оила алдровандаи пӯфакчадор - *Aldrovanda vesiculosa*, ки хеле хурд ва ниҳоят нозукандом аст, ҷо-ҷо дар обҳои назди соҳилҳои доҳили қитъаҳои камарҳои иқлими Замин, дар ИДМ, дар ноҳияҳои марказии ҳиссаҳои аврупову Қафқоз ва Осиёи Миёнаву Шарқи Дур вомехӯрад.

Алдровандӣ реша надорад. Дар танаи борики алафии он баргҳо 7-9-тогӣ чакчӯбмонанд ҷойгиранд. Поячаҳои баргҳо васеъ ва ҳамвор буда, дар назди лавҳачаи барг танг шуда бо қилҳои дарози дарафшмонанд, ки чун найза ба ҳар тараф нигаронанд интиҳо меёбанд.

Лавҳачаи барг аз ду нимдоира таркиб ёфтааст, ки ба самти якдигар нигарон ҳастанд. Ин олотии шикории рустани мебошад. Пахлуҳои лавҳаи барг, ки ба дарун ҳамидаанд дорои мӯякчаҳои якхучайрагӣ бо нугҳои тез мебошанд. Наздик ба маркази барг ғадудчаҳои чорпаррагии салибмонанд ҷойгиранд ва онҳо луоб чудо меку-

нанд. Дар маркази лавҳаи барг, дар пахлуи рағи марказӣ ғадудчаҳои сершумори лӯндашакли ҳазмкунандаи ғизо ва инчунин шумораи барзиёди мӯякчаҳои ҳискунанда мавҷуданд.

Тӯмаи алдрованди пӯфакчадор табиатан заррамаҳлуқҳои обӣ ва обсабзҳои дупарагӣ мебошанд. Ҳамин, ки маҳлуқҳо вориди пӯфакчаҳо шуданд дигар аз доҳили он берун баромада наметавонанд, "яъне ҳама ба дарун дароянд ва ягон кас бояд ба берун набарояд", чунки мӯякчаҳои найзамонанди тези ба самти дарун нигарон роҳи баромади маҳлуқҳоро мебандад.

Баргҳои пӯфактабиати алдровандӣ бо маҳбусони доҳили он ба қафасҳое монандӣ доранд, ки гӯё дар доҳили онҳо қабки хиромон ё буданаи хушхону тӯтии донову ширинсухани некуфторро ҷойгир карда бошанд ва соҳиб бо як эҳтироми зиёд ба онҳо обудон медиҳад ва аз қафас озод намуда бо онҳо саёҳат мекунад ва ҳатто сӯҳбат низ меорояд. Маҳбусони доҳили пӯфакбаргҳои альдровандӣ дар қиёс бо паррандаҳои даруни қафас, ки одамон назорату парвариш мекунад, ба марғи беамон ҳукм карда шудаанд.

"Ман якчанд фарди алдровандиро барои мушоҳида, - қайд намудааст профессори донишгоҳи Бреслав Ф. Кон, - дар зарфи шишагӣ ҷойгир намудам, ки дар доҳили оби зарф зараҳарчангҳои (*Cypris*) сершумор шино менамуданд. Пас аз гузаштани як шабонарӯз ман дар доҳили ҳар як пӯфакчабарг дутогӣ ва аз ин беш зараҳарчангҳоро дидам. Эҳтимол, ки ин офаридаҳои носерам тахмин намуданд, ки дар доҳили ин рустании номаълум ғизои болаззат пайдо мекунанд ва фирефтаи монандии бевосита бо ҷунин "зараҳарчангҳои" ҳешони худ гардиданд. Онҳо ягон шаку шубҳа на-

бурда ба доми шикор афтиданд. Ман дидам, ки маҳбусон дар дохили маҳба-скафас рӯзҳои дароз роҳи халосиро чувтучӯ мекарданд, аммо онҳоро аз он ҷо дигар роҳи халосӣ набуд. Онҳо дар дохили пӯффакбарг ба марг расиданд ва ҷисмҳои онҳо таҷзия шуданд".

Тадқиқотчиён Фабиан, Галан ва Салаген (1968) ошкор намудапд, ки ғизои ҳайвониро алдрованда танҳо дар пӯффакбаргчаҳо-домҳои шикории расида ҳазм карда метавонад ва моддаҳои ғизогӣ бевосита ва рост ба нуқтаҳои нумӯ ва сабзиши (маҳрут, муғча) рустанӣ ҳаракат мекунанд. Баргҳои навроста дар силсилаи ғизогирӣ иштирок надоранд. Аксарияти баргҳо пас аз шикори якум аз фаъолият монда мемуранд, аммо ба ҷойи онҳо боз баргҳои нав ибтидо гирифта тараққи мекунанд.

Дар кулмаҳои кӯҳнаи начандон калони соҳилҳои дарёҳои Волга ва Дарёи Аму фардҳои шинокунандаи популятсияи алдровандаро дидан мумкин аст, ки гулҳои ягонаи худро аз об боло нигоҳ медоранд. Алдрованда рустанӣ ба воситаи ҳашаротҳо гардолудшаванда мебошад, аммо ҳашаротҳо дар болои об каманд ва табиатан рустанӣ қариб, ки гардолуд намешавад ва тухмии ночиз ҳосил менамояд. Барои ҳамин алдрованда асосан бо роҳи нашвӣ афзоиш мекунанд. Бо фаро расидани сардҳои тирамоҳ дар нӯгҳои бологии ҳар як на-

вдача муғчаҳои замистонгузаронанда ҳосил мешаванд, ки аз баргчаҳои зоимии бо ҳамдигар зич ҷафшуда таркиб ёфтаанд. Муғчаҳо аз рустанӣ чудо шуда ба зерӣ об меафтанд ва замистонро гузаронида дар баҳор аз онҳо боз фардҳои нави алдрованда арзи вучуд мекунанд. Танаҳои сабуку часпандаи алдрованда ба парандаҳои обӣ часпида бо ҳамин усул мавзеи пахну парешонии худро афзун мегардонанд.

Оилаи пӯффакчагулон- *Lentibulariaceae* бо чор авлоду беш аз 280 намуд дар тамоми ғӯшаҳои олам паҳн шудаанд. Инҳо рустанӣҳои бисёрсола ва яксолаи заминӣ, баъзан эпифитҳои алафи бо баргҳои пайопай ҷойгиршуда ё васлақмонанд дар обу кӯлмакҳо ва мавзеҳои сернам мерӯянд. Гулҳо нодуруст (зигоморфӣ), дучинса, дар тӯдагули панҷашакл ё хӯшамонанд муттаҳид ё баъзан ягонаанд, масалан, чарбигиёҳ- *Pinguicula*. Косабарги пӯффакча дупаррагӣ ё 4- 5 парагӣ буда дар меваи он боқи мемонад. Дар асоси гули дулаба бо найчаи кӯтоҳ пех ё халтачаи изофӣ мавҷуд аст. Лаби бологии гул дупаррагӣ ва поёнӣ- сепаррагӣ ё яклухт аст. Ду гардбарг бо поячаҳои васеъ ба асоси найчаи гул часпидаанд. Модкинак аз ду мевабаргакҳо иборат аст. Мева- ғӯзаҳои яклонагии лӯндашакл.

Барои пӯффакчагулон дар мавзеҳои муътадил гардолудшавии чортарафа хос аст ва онро ҳашаротҳо (занбӯрҳо, магасҳо ва диг.), ки онҳоро шахди дохили пех ба худ ҷалб мекунад, мегузaronанд. Дар ҳолати набудани ҳашаротҳо худ аз худ гардолудшавӣ мегузарад.

Авлоди калонтарини оила пуффакча беш аз 200 намуд дорад. Онҳо асосан дар ҳиссаи шарқии тропикии Амрикои Ҷанубӣ, дар шимоли Афрқои Марказӣ, Ҷанубу Шарқии Осиё ва Австралиаи тропикӣ вомерхӯранд. Дар байни намоёндаҳои авлод шаклҳои заминӣ бо баргҳои яклухт ва обӣ бо баргҳои буридашуда ё паршакл, ки дар иқлими муътадил ё баъзан дар мавзеҳои тропикӣ паҳн шудаанд. Дар Аврупо 6 ва дар ИДМ 8 намуд ошкор карда шудаанд.

Номи ин авлод ба сохтори махсуси пуффакчаҳои шикории он вобаста аст. Пуффакчаҳои сабзи рангпариди уребӣ тухммонанд ё лӯндашакл қутри аз 2 то 5 мм андоза дошта, дар баргҳо, баъзан дар танаи рустани ҷойгир шудаанд. Пуффакчаҳо сӯроҳии даҳон доранд ва дар атрофи он мӯякчаҳои сернавда, ки бо ифодаи Ч. Дарвин онҳо мавҷқабул-кунак (антена) мебошанд ва якҷандто пашмакчаҳои дурушт мавҷуданд. Ҳиссаи поёнии сӯроҳии даҳон (лаби поёнӣ) андаке ғафс ва болиштаквор ворида пуффакча аст. Аз лаби бологӣ сарпӯши маҳини ниҳоят ёзанда мегузарад, ки дар сатҳи бологӣ ғадудчаҳои сершумор дорад. Онҳо моддаи часпак ва қандҳо меофараранд, ки барои ҷалб намудани ҳайвонҳои заррагӣ, махсусан зочаҳо, паҳлӯравакҳои хурдак, зочаҳои курмагас (хомӯшак), заракирмчаҳо, патакчаҳо ва ҳатто моҳичаҳо хизмат мекунанд. Сарпӯшча аз таъсири ночизи ба он расида кушода мешавад ва аз таъсири чараёни об махлуқ ба даруни пуффакча ворид мегардад. Ҳамзамон сарпӯш-

ча пӯшида мешавад ва фишори даруни пуффакча имконият намедихад, ки сарпӯшча кушода шавад. Баъд аз чанде ҳайвон фано ва таҷзия шуда барои рустани ҳамчун ғизо хизмат мекунад. Маводи ҳалшудаи ғизогиро ҳуҷайраҳои ҷаббанда, ки дар даруни пуффакча мавҷуданд макида фуру мебаранд. Сатҳи дарунии пуффак бо мӯякчаҳои ғадудчадор пӯшида шудааст ва онҳо ферментҳои ҷудо мекунанд, ки дар силсилаи ҳазм намудани ҳайвонҳои асифтода иштирок менамоянд. Дар байни рустаниҳои пуффакчаҳои обӣ шаклҳои вомерхӯранд, ки тамоми марҳалаҳои таракқиёти онҳо дар зерӣ об мегузарад ва онҳо ба ягон ҷисми зерӣ обӣ пайваст намешаванд. Ба он пуффакчаи муқарарӣ- *Urticularia vulgaris* мисол шуда метавонад. Баргҳои калони паршакли дорандаи пуффакчаҳои шикорӣ дар зерӣ об ва танҳо гулпоя бо гулҳои зард дар тӯдагули хӯша дар болои об ҷойгиранд. Пуффакчаи Брем - *U. bremii* зерӣ обӣ буда пояҳои беранг ҳосил мекунад, ки ба ҷисмҳои зерӣ об часпидаанд. Шаклҳои обии рустаниҳои пуффакчадор аксаран ба тарзи навшӣ афзоиш мекунанд.

Намояндаи дигар авлоди ҳамин оила чарбигиёҳ- *Pingvcula* қариб 45 намудро дар бар мегирад, ки дар мавзеҳои Аврупо, Осиёи Шимолӣ ва Амрикои Шимолӣ паҳн шудаанд. Дар худуди ИДМ 5 намуд ва аз ҳама беш чарбигиёҳи муқараррӣ- *P. vulgaris*, ки решаи ҳақиқӣ ва баргҳои тараккикарда дорад, вомерхӯранд. Вай дорои пуффакчаҳои шикорӣ набуда, ин вазифаро баргҳои дарози яклухти муқараррӣ, ки дар болои

онҳо ғадудчаҳои поячадори сершумори шилми кандофаранда ва ғадудчаҳои нишаста, ки манбаи асосии ферментҳои сайдҳалкунанда мебошанд, ҷойгиранд. Чакраҳои рӯшани шилм ҳашаротхоро ба худ ҷалб менамоянд ва ҳамин ки онҳо ба болои чунин баргҳо нишастанд, ғадудчаҳо ба ҳаяҷон меоянд ва барг охиаста, чун намадмолон печида-печида ҳашароти ин тавр асирафтадари ҳазм менамояд.

Адабиёт

1. Айнӣ Садридин. Мирзо Абдулқодир. Бедил, Сталинобод, 1954.
2. Буш Н. А. 1959. Систематика высших растений. Изд-е 3-й. М., 1959.
3. Вальтер Г. Растительность земного шара, т. 3. Пер. с немец., под ред. Т. А. Рабатнова. М., изд-во "Прогрес", 1975.
4. Васильковский П. Е. Чудеса растительного Царства. С.-Петербург, 1912.
5. Вейсман А. Лекции по эволюционной теории. Под редакцией В. Н. Львова, т.1. М., Изд. М. и С. Сабашниковых, 1905. С. 505.
6. Веттштейн Р. Руководство по систематике растений, т. 2, ч., 2. Скрытосеменные. М., изд-во М. и С. Сабашниковых, 1912. С.
7. Герберт Спенсер. Основания биологии. В двух томах. Пер. с англ. и под ред. Ал. Герда. С.-Петербург. Изд.-во И. И. Полякова, 1870.
8. Голенкин М. И. Курс высших растений. М.-Л., Биомедгиз, 1937.
9. Дарвин Ч. Происхождение видов. Перевод и вводная статья К. А. Тимирязева, под редакцией академиков Н. И. Вавилова и В. Л. Комарова. М. Л., "Сельхозгиз", 1937.
10. Дарвин Ч. Насекомоядные растения. Сочинения, т. 7. Изд-во АН СССР. М.-Л. 1948. С.313 - 635
11. Жизнь растений. Под ред.
12. Келлер Б. А. Избранные сочинения. М. Изд-во АН СССР, 1951.
13. Кернер фон-Марилаун. Жизнь растений. Первый том. Пятое изд. Со стереотипа. С.-Петербург. 1906.
14. Комарницкий Н. А., Кудряшов Л. В. и А. А Уранов. Систематика растений. М., 1962.
15. Умари Хайём. Рубоӣёт. Душанбе, 1963.
16. Холодный Н. Г. Работа Дарвина о насекомоядных растениях. Дарвин Ч. Сочинения, т. 7. Изд-во АН СССР, М.-Л., 1948. С.255 - 304.
17. Справочное пособие по систематике высших растений. Под общ. редак. Чл.-корр. АН СССР Б. К. Шишкин. Вып. II. Забинкова Н. Н. и М. Э. Кирпичников. Латинско-русский словарь для ботаников. Изд-во АН СССР, М. - Л., 1957. С. 334.

ҚОИДАҲОИ ҚАБУЛИ МАҚОЛАҲО
Муаллиф бояд ҳангоми ба идораи маҷаллаи "Авчи Зухал"
фиристондани мақола ҚОИДАҲОИ зеринро риоя кунад:

1. Мақола бояд дар компютер бо истифода аз барномаи VS Word 6,0-7,0 хуруфи андозааш 12 Times New Roman Tj бо фосилаи 1,5 хуруфчинӣ ва дар ду нусха дар як тарафи varaқ чоп карда, бо ҳамроҳии шакли ҳатмии электронии мақола пешниҳод гардад.
2. Мақолаҳои оригинали, ки ба мушоҳидаҳои ҷудогонаи таҷрибаҳои амалӣ бахшида шудаанд, бояд аз 5-8 саҳифа зиёд набоянд, мавҷуд будани тақриз ҳатмист.
3. Мақолаҳои хулосавӣ бояд муфассал, фаҳмо ва мушаххас бошанд. Маълумотномаи адабиёт бояд маълумотҳои танҳо ба ҳамин мақолаи баррасишаванда марбутро дар бар гирад. Ҳаҷми мақола бояд аз 12 саҳифа зиёд набояд. Иқтибосҳои библиографӣ на бештар аз 50 номгӯ бошанд, дар матн рақамҳо дар қавсайни квадратӣ оварда мешаванд.
4. Дар аввали мақола унвони он, ному насаби муаллиф, номи ҳуқуқии муассиса оварда шавад. Агар шумораи муаллифон аз 5 нафар зиёд бошад, саҳми ҳар як муаллифро дар таълифи ин мақола додан зарур аст.
5. Мақола бояд бобҳои зеринро дошта бошад: реферат (резюме), калимаҳои калидӣ, муҳимият (дар ҳаҷми на бештар аз 1 саҳифа), мақсад, мавод ва усули таҳқиқ, натиҷаҳо ва баррасии онҳо, хулоса, номгӯи адабиёт, суроға барои мукотибот. Реферат (резюме) бояд мазмуни мақоларо дар шакли фишурда ифода кунад. Дар асоси реферат калимаҳои калидӣ бояд нишон дода шаванд.
6. Ҳамаи формулаҳо бояд ба таври ҷиддӣ санҷида шуда ва дуруст бошанд. Агар маълумотҳои бо рақам ифодакардашуда зиёд бошанд, онҳоро дар шакли ҷадвал ворид кардан зарур аст. Ҷадвалҳо бояд мӯъҷаз, ифодаҳо возеҳу равшан ва бе ихтисора бошанд.
7. Иллюстрация (оройш) -ҳо бояд дақиқу возеҳ ва мушаххас бошанд, овардани шарҳ ва ифодаҳои тартибӣ (бо ҳарф ё рақам) ва навиштаҷоти зери расмҳо ҳатмист.
8. Номгӯи адабиёт дар мақолаҳои оригиналӣ бояд аз 20 адад бештар набояд, рақамгузори сарчашмаи адабиёт мувофиқи тартиби дар матн иқтибосшудани онҳо оварда шавад. Масъулияти дуруст будани маълумот танҳо ба уҳдаи муаллиф вогузормешавад.
9. Суроғаи мукотибот маълумотҳои зеринро дар бар мегирад: ҷойи қор ва вазифаи муаллиф, суроға, телефонҳо барои тамос, почтаи электронӣ.
10. Мақола бояд аз тарафи роҳбари муассиса ё мудири кафедра тасдиқ карда шуда бошад.
11. Талаботи имлои забони тоҷикӣ ба таври қатъӣ риоя карда шавад.
12. Мақолаҳои қаблан дар нашрияҳои дигар чопшуда қабул карда намешаванд.
13. Идораи маҷалла ҳуқуқи тақриз ва таҳрири мақолародорад.

**Мақоларо ба суроғаи зерин фиристонед: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ-139, ДДТТ ба номи Абӯалӣ ибни Сино,**

Идораи маҷаллаи "АвчиЗухал"

Дар матбааи ДДТТ номи Абӯалӣ ибни Сино ба таъб расид.

Суроға: ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ -139

*Ба матбаа 25.12.2017 супорида шуд. Ба чопаш 27.12.2017 имзо шуд.
Чопи офсет. Қоғази офсет. Андозаи 30x42 1/4, 23,5 ҷузъи чопӣ
Супориши №99. Адади нашр 100 нусха.*